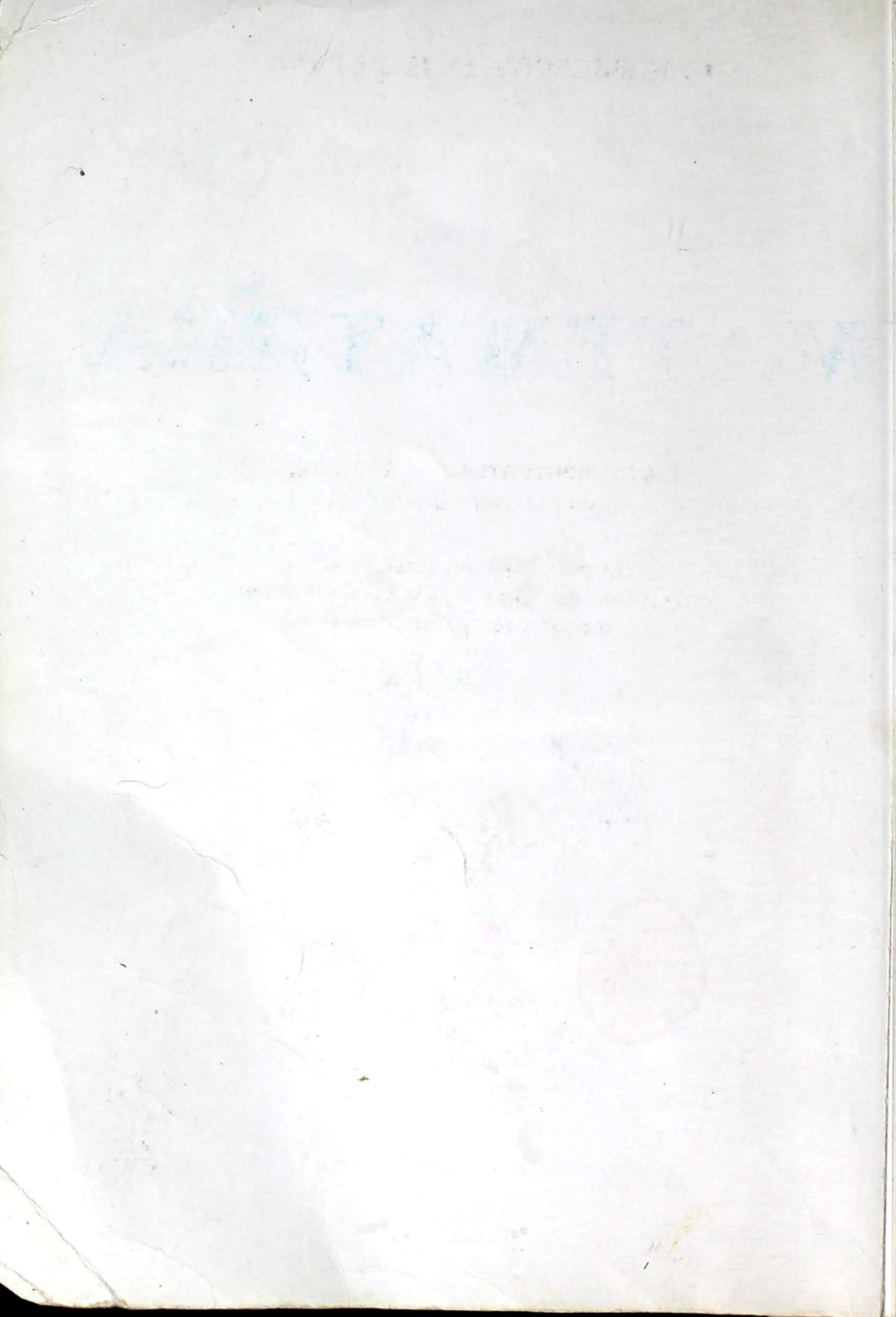

И. Б. Бекбоев, Н. И. Ибраева

МАТЕМАТИКА

И. Б. БЕКБОЕВ, Н. И. ИБРАЕВА

МАТЕМАТИКА

Орто мектептердин 2-классы
үчүн окуу китеби

*Кыргыз Республикасынын
Билим берүү жана илим министрлиги
тарабынан бекитилген*

Бишкек 2010

УДК 373.167.1
ББК 22.1 Я 721
Б 42

Бул окуу китеби Бүткүл дүйнөлүк Банктын каржылоосу менен ишке ашырылып жаткан КР Билим берүү министрлигинин «Айылдык билим берүү» проектинин алкагында басылып чыгарылды.

Биринчи басылышы

Бекбоев И.Б., Ибраева Н.И.
Б 42 Математика: Орто мектептердин 2-кл. үчүн окуу китеби.
Б.: «Учкун», 2010. - 136 б.: ил.

ISBN 978-9967-439-21-4

Шарттуу белгилер:

- - класста иштөөчү мисалдар жана маселелер
- - үйгө тапшырма

Б 4306020500-10

УДК 373.167.1
ББК 22.1 Я 721

ISBN 978-9967-439-21-4

© Бекбоев И., Ибраева Н., 2010
© КР Билим берүү жана илим министрлиги, 2010
© «Учкун» ААК, 2010

КОШУУНУН ЖАНА КЕМИТҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ

I КЛАССТА ӨТҮЛГӨНДӨРДҮ КАЙТАЛОО

Урматтуу 2-класстын окуучусу!

1-класста математика сабагында эмнелерди үйрөндүң эле?

Эске салчы!

1. Сүйлөмдү толуктап айт:
Математика сабагында сандар, амалдар, ... менен тааныштым.
2. 0 дөн 20 га чейинки сандарды атап чык.
3. Сандарды жаз: беш, он, он беш, жыйырма, сегиз, үч, тогуз.
4. 0 дөн 20 га чейинки жуп жана так сандарды айрым-айрым эки катарга жазып чык. 5 санын кайсы катарга жаздың?
5. 0 дөн 9га чейинки сандарды бир катарга, 10дон 20га чейинкилерди экинчи катарга жаз. Эмнени байкадың? Ооба, 1-катарга бир орундуу, 2-катарга эки орундуу сандар жазылды.

Эмне үчүн алар бир орундуу же эки орундуу деп аталат?

Бир орундуу сандар бир белги менен, эки орундуу сандар эки белги менен жазылат. Ошол белгилер **цифралар** деп аталат. Бардыгы 10 цифра бар - 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Бир орундуу сандар ушул эле цифралар менен жазылат.

- 6.
1	0	0 - сандардын эң кичинеси.
2	1	9 - бир орундуу сандардын эң чоңу.
3	2	
4	3	Анда 10 кандай сан?
0 < 5 9 >	4	Толукта: 5 > ..., 5 < ...
6	5	
7	6	6 кайсы сандардын арасында
8	7	жайгашкан?
9	8	>, < белгилери менен оюңду жаз.

7. Ондуктары 1, бирдиктери 1, 2, 6, 8 болгон сандарды жаз. Канча орундуу сандарды жаздың? Алар канча цифра менен жазылды? Сандын бирдиги анын кайсы жагына жазылат?

8.

Бул эмне деп аталат?

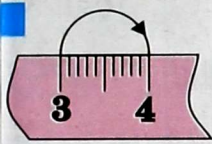
Ооба, бул кесинди. Аны ченесе болот. Эмне менен?

9. 3 см кесинди сыз. Ал 1 дм болуш үчүн канча сантиметрге узартыш керек? см, дм, деп эмнелер белгиленди?

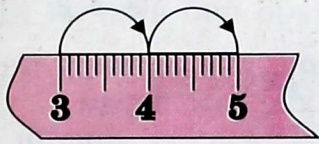
Ооба, алар узундуктун чен бирдиктеринин белгилери.

Толук аттары - сантиметр (см), дециметр (дм).

10. $3 + 1$

$3 + 2$

Сүрөт боюнча 1ди жана 2ни кошуу эрежесин чыгар.

Санга бирди кошсо, эсеп боюнча кийинки сан келип чыгат.

Санга 2ни кошуу үчүн 1ди эки жолу кошуу керек.

1. 1ди кошуунун жадыбалын байка. 2ни кошуунун жадыбалын дептерге жаз.

- $0 + 1 = 1$
- $1 + 1 = 2$
- $2 + 1 = 3$
- $3 + 1 = 4$
- $4 + 1 = 5$
- $5 + 1 = 6$
- $6 + 1 = 7$
- $7 + 1 = 8$
- $8 + 1 = 9$
- $9 + 1 = 10$

- $0 + 1 = 1$
- $1 + 1 = 2$
- $2 + 1 = 3$
- $3 + 1 = 4$
- $4 + 1 = 5$
- $5 + 1 = 6$
- $6 + 1 = 7$
- $7 + 1 = 8$
- $8 + 1 = 9$
- $9 + 1 = 10$

Биринчи орунда кандай сандар берилген? Суммаларды табууда кандай эреже колдонулду?

2. Маселени чыгар. Кандай амал жазылат? Айгүл 5 чака, иниси 2 чака алма теришти. Айгүл жана иниси канча чака алма терди?

3. $5 + 2 = 7$

7 - сумма
5 жана 2 - кошулуучулар

Сумма жана кошулуучуга аныктама берип көр. Кошулуучулар 3 жана 4, 6 жана 2, 8 жана 5, 9 жана 0 болсо, мисалдарды жазып, суммаларды тап.

14.	$13 + 1$	$19 + 1$	$13 + 2$	$0 + 7$
	$10 + 1$	$8 + 2$	$5 + 2$	$10 + 5$

15. Биздин класстан 9 окуучу эс алуу лагерине барды, 4 окуучу мектепке жардам берди.

Кандай суроо койсоң маселе кошуу амалы менен чыгат? Суроо коюп чыгар.

16. Суммалары бирдей мисалдарды экиден топтоп жаз.

$1 + 7$	$6 + 3$	$5 + 2$	$8 + 4$
$2 + 5$	$7 + 1$	$4 + 8$	$3 + 6$

Эмнени байкадың? Кошуунун кандай касиетин билесиң?

17. Маселелер эмнелери менен айырмаланат?

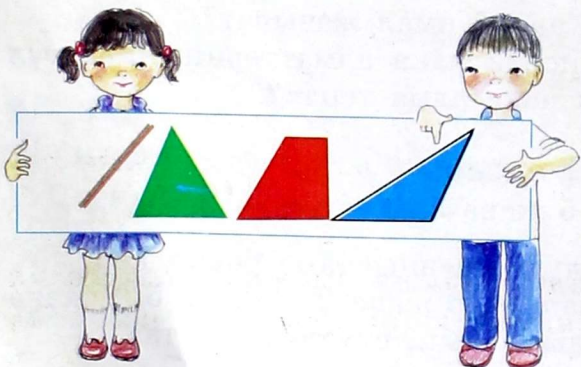
а) Эртең менен гараждан 5 автобус чыкты. Түштө дагы 2 автобус чыгып кетти. Гараждан бардыгы канча автобус чыгып кетти?

б) Гаражда 8 автобус чыгып кеткенден кийин, анда 5 автобус калды. Гаражда канча автобус бар эле?

в) Гаражда 13 автобус бар. Бешөө рейске чыгып кетти.

Суроо коюп чыгар.

18. Геометриялык фигуралардын атын ата:

Төрт бурчтуктун башка түрүн дептерце сыз.

19. Эң чоң бир орундуу санды жаз. Ал кайсы сандан кичине? Эң кичине бир орундуу сан кайсы?

20. $8 - 2 = 6$

8 - кемүүчү,
2 - кемитүүчү, 6 - айырма.

5 - 3 10 - 1 8 - 7 мисалдарында кемүүчү, кемитүүчүлөрдү ата. Айырмаларын таап жаз.

21. $6 + 2$ $7 - 4$ $10 + 2$ $5 - 1$ $4 + 3$ $8 - 1$

Кошулуучуларды, кемитүүчүлөрдү, кемүүчүлөрдү атап, сумма жана айырмаларды тап.

22. Биз бала бакча үчүн оюнчуктарды - 10 коён жана 5 жөжө жасадык. Биз бардыгы канча оюнчук жасадык?

Кемитүү менен чыгарылгандай кылып суроо кой.

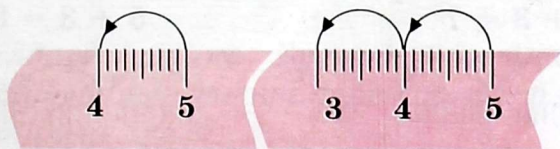
23. 6 см кесинди сыз. Аны 2 см ге кыскартса кандай кесинди келип чыгат? Амал жазып көрсөт.

24. $5 + 3$ $7 + 1$ $3 + 2$ $10 + 5$
 $4 + 5$ $9 - 1$ $10 - 2$ $20 - 1$

Сызгычты пайдаланып эсепте.

25. $5 - 1 = 4$

$5 - 2 = 3$

Сүрөт боюнча 1ди жана 2ни кемитүү эрежесин чыгар.

Сандан 1ди кемитсе, андан мурдагы сан келип чыгат. Сандан 2ни кемитүү үчүн 1ди эки жолу кемитиш керек.

26. $1 - 1 = 0$ $2 - 2 = 0$ 1ди жана 2ни кемитүү
 $2 - 1 = 1$ $3 - 2 =$ жадыбалдарын дептерин
 $3 - 1 =$ $4 - 2 =$ толуктап улантып жаз.
 $4 - 1 =$...
 $5 - 1 =$
 $6 - 1 =$ Эмне үчүн экинчи жадыбал
 $7 - 1 =$ 1 - 2 мисалынан башталган
 $8 - 1 =$ жок?
 $9 - 1 =$

27. Кемүүчү - 10, кемитүүчүлөр - 1, 2, 3, 4, 5. Айырмаларды тап.

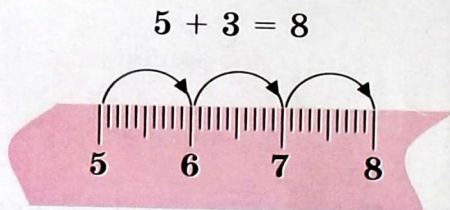
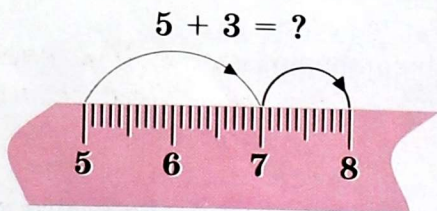
Кандай жана канча амал жаздың?

28. Сапар каникулда 6 китепти орус тилинде жана ошончо эле китепти кыргыз тилинде окуду. Сапар каникулда канча китеп окуган?

29. Узундугу 3 см жана 5 см болгон кесиндилерди сыз. ● Экинчиси канча сантиметрге узун? Сызгыч менен аныкта.

30. 14төн 19га чейинки сандарды чоңунан баштап улам кичирейгендей кылып ирети менен жаз. Алардын ондуктарын жана бирдиктерин ата.

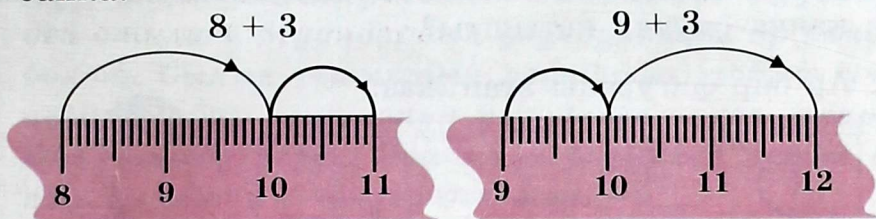
31.

Сүрөт боюнча 3тү кошчу эрежесин чыгар.

*3тү ар кандай жол менен бөлүп кошсо болот:
 1ди 3 жолу, же мурда 2ни, анан 1ди, же мурда
 1ди, анан 2ни.*

32. $8 + 3$, $9 + 3$ мисалдарынын чыгарылышын сүрөттөн байка.

Санды кошууда анын бөлүктөрүн ыңгайына карап тандаш керек.

Кээ бирде биринчи кошулуучуну 10го толуктоо ыкмасы пайдаланылат:

$$\begin{array}{cccc}
 8 + 3 & 8 + 2 = 10 & 10 + 1 = 11 & 8 + 3 = 11 \\
 9 + 3 & 9 + \dots = 10 & 10 + \dots = 12 & 9 + 3 = 12
 \end{array}$$

33. Сапар каникулда 12 китеп окуган. Анын алтоо кыргыз тилинде, калганы орус тилинде болгон.

Маселеге суроо коюп чыгар. № 28 маселе менен салыштыр. Эмнени байкадың?

$$\begin{array}{ccccc}
 34. & 4 + 3 & 6 + 3 & 2 + 3 & 3 + 3 & 5 + 3 \\
 & 1 + 3 & 8 + 3 & 9 + 3 & 0 + 3 & 7 + 3
 \end{array}$$

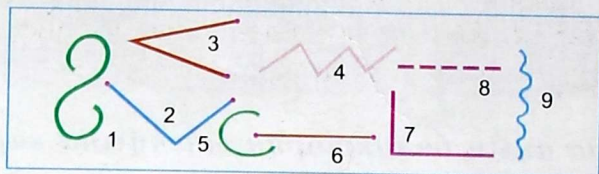
Мисалдарды байка. Буларды иреттеп 3тү кошуунун жадыбалын түзүп дептериңе жаз. 3тү кемитүү жадыбалын жаз.

35. 5 см кесинди сыз. Учтарын чекит менен белгилээрин унутпа.

36. Окуучулар 8 ящик жемиш теришкен. Анын 3 ящиги алмурут, калгандары алма. Окуучулар канча ящик алма теришкен?

37. Класстан 10 окуучу математика ийримине, 8 окуучу сүрөт ийримине катышты. Ийримдерге бардыгы канча окуучу катышты?

38. Ар бир фигураны атап жаз:

39. Каникул мезгилинде Айна 8 китеп, Айша 7 китеп окушту.

Маселеге суроо коюп чыгар. Кандай суроолорду койсо болот?

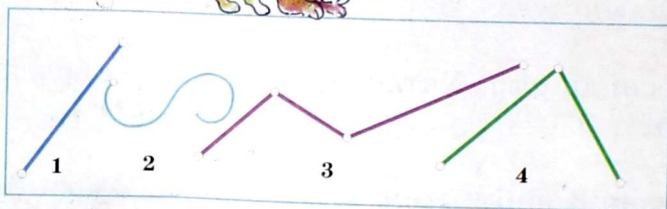
40. 5 см ден кыска кесинди сыз. Канча кесинди сызса болот?

41. 4тү кошуунун жана 4тү кемитүүнүн жадыбалдарын дептериңе жаз. 4тү кемитүү жадыбалы кайсы мисалдан башталат?

42. $8 + 3$ $6 + 4$ $7 + 0$ $5 - 4$ $10 - 3$ $4 - 4$
 $4 + 5$ $10 + 5$ $1 + 9$ $9 - 1$ $15 - 5$ $8 - 0$

СЫНЫК СЫЗЫК

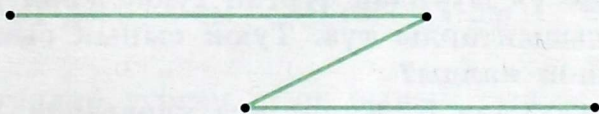
43.

Сызыктарды мүнөздө. 1 - кесинди, 2 - ийри сызык, 3 - сынык сызык, 4 - сынык сызык.

Сынык сызыктар эки же андан көп кесиндилерден турат. Кесиндилер сынык сызыктын муундары деп аталат. Муундардын узундуктары ар кандай болот. Сынык сызыктын узундугун табыш үчүн анын ар бир муунунун узундугун ченеп, аларды кошуп коюу керек. Эки муун бириккен чекит сынык сызыктын чокусу деп аталат.

14. Сынык сызыктын муундарынын узундугун чене. Канча муун жана чокусу бар?

15. Эки муун тең 2 см ден болгон сынык сызык түз.
16. Муундары 4 см жана 3 см болгон сынык сызык түз. Сынык сызыктын узундугу эмнеге барабар? Ушул эле муундардан турган башка сынык сызык түзсө болобу? Түзүп көр.

17. Аэродромдон адегенде 1 самолёт, андан кийин дагы 2 самолёт учуп кетти. Бардыгы канча самолёт учуп кетти?

Аэродромдо "канча самолёт калды?" деген суроого жооп алалабызбы?

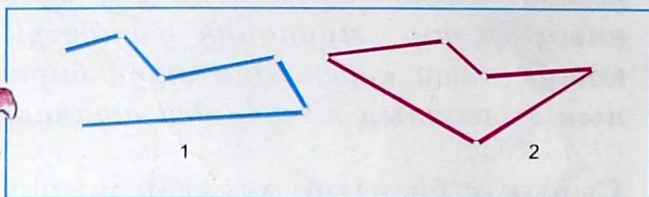
18. $10 + 6$ $1 + 0$ $8 - 2$ $13 - 3$ $5 + 3$ $9 + 2$
 $10 - 1$ $7 + 2$ $8 - 0$ $2 - 2$ $1 + 6$ $7 + 3$
19. $6 + 3$ $8 + 3$ $8 - 0$ $9 - 3$ $10 + 5$ $12 - 3$
 $5 + 4$ $1 + 9$ $7 - 7$ $8 - 2$ $10 + 10$ $10 - 3$

20. Суммасы 4 болгон ар кандай мисалдарды жаз. Канча мисал жаздың?

51. Сынык сызыктар эмнелери менен айырмаланышат?

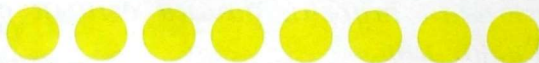

Экинчи сынык сызык **туюк сынык сызык** деп аталат.

52. Дептерине үч муундан турган туюк жана туюк эмес сынык сызыктарды түз. Туюк сынык сызыгың эмнеге окшоп калды?

53. Азат каникулда 5, Канат ага караганда 3 китепке ашык окуду. Канат канча китеп окуду?

$$5 + 3 = 8$$

Ж о о б у : 8

Азат канча китеп окуса Канат ошончону, андан тышкары дагы 3 китеп окуду. Башкача айтканда, Канат 5 жана 3 китеп окуду. Аны кошуу амалы менен табабыз.

54. Канат каникулда 8 китеп окуду. Азат ага караганда 3 китепке аз окуду. Азат канча китеп окуду?

Тегерекчелерди тартып түшүндүр. Мурдагы сүрөт менен салыштыр. Маселе кемитүү амалы менен чыгарылат.

55. $>$, $<$ белгилери эмнени түшүндүрөт?

Ооба, алар чоң ($>$), кичине ($<$) белгилери. Алар сандарды салыштырууга колдонулат. Дагы кайсы бел-

гини билесиң? Ошол белгилерди төмөнкүлөргө коюп чык.

$$3 - 0 \square 3 \quad 5 - 1 \square 5 \quad 8 + 1 \square 8 \quad 10 \square 10$$

6. $8 + 2$ $10 + 9$ $8 - 2$ $9 - 1$ $20 - 0$
 $6 + 3$ $3 + 9$ $10 - 1$ $7 - 2$ $13 - 10$

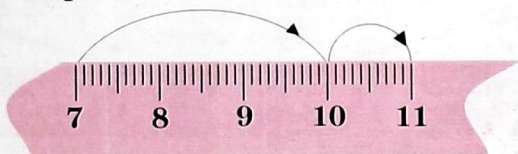
7. 12 см кесинди сыз. Анда канча дециметр бар? Сантиметрчи? 1 дм = 10 см болоорун унутпа.

8. $\square > \square < \square =$ 1 дм \square 8 см 10 см \square 1 дм 20 см \square 2 дм

9. Үч муундан турган туюк сынык сызык түз.

10. Бакта иштеш үчүн 10 окуучу 2 топко бөлүнүштү. Бир топто 7 окуучу болду. Экинчи топто канча окуучу болгон?

11. Сүрөттөн $7 + 4$ түн чыгарылышын байка. Эреже чыгарып көр.

$$7 + 4 = ? \quad \text{Карап көр: 7 саны 10го толукталды.}$$
$$7 + 3 = 10 \quad \text{Ал үчүн 7ге 3 кошулду. 4төн калган}$$
$$10 + 1 = 11 \quad \text{1ди 10го кошобуз:}$$

$$7 + 4 = 11.$$

12. 10го толуктоо ыкмасын пайдаланып мисалдарды чыгар:

$$8 + 5 \quad 9 + 8 \quad 6 + 5 \quad 7 + 7 \quad 8 + 7$$

13. $7 + 3$ Суммасы 10 болгон дагы башка
 $5 + 5$ мисалдарды жазып чыгар.

...

64. Айгүл 5 мисал, Асел ага караганда 2 мисал ашык чыгарды. Асел канча мисал чыгарды?

Маселенин шартын тегерекчелердин жардамы менен түшүндүр. Маселени кемитүү менен чыгарылгандай кылып өзгөртүп түз.

65. Эки муундуу сынык сызыктын узундугу 8 см, бир мууну 3 см. Экинчиси канча сантиметр?

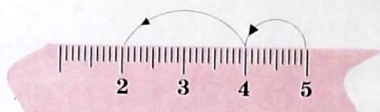
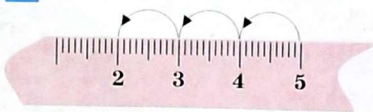
Ушундай сынык сызык түз.

66. $\boxed{>}<\boxed{=}$ $5 \square 5 + 1$ $\square > 6$ $12 \square 12 + 1$
 $5 \square 10 - 3$ $8 < \square$ $0 \square 9$

67. Кемүүчү 10, кемитүүчүлөр 1, 2, 3. Айырмаларды тап. Канча мисал жаздың?

68. Бир орундуу бирдей кошулуучулардын суммасын тап. Канча мисал жаздың? Кайсы учурда эки орундуу сумма келип чыкты?

69. $5 - 3 = ?$

- $3 - 3 = 0$
- $4 - 3 = 1$
- $5 - 3 =$
- $6 - 3 =$
- $7 - 3 =$
- $8 - 3 =$
- $9 - 3 =$

Этү дагы кандайча кемитсе болот?

| Сандарды бөлүк-бөлүк менен кемитсе болот.

Этү кемитүүнүн жадыбалын толуктап дептериңе жаз.

70. $8 + 3$ $10 - 3$ $10 + 2$ $2 + 8$ $0 + 7$ $15 - 5$
 $5 + 3$ $10 - 2$ $9 + 2$ $1 + 10$ $8 - 8$ $8 - 10$

Сумма менен айырмаларды табууда кандай ыкмаларды пайдаландың?

71. Марат 3 см кесинди сызды. Сен андан 2 см ге узун кесинди сыз. Кесиндинин узундугу канча сантиметр болду? Кандай амал жазасың?

2.
-
-

20 ичиндеги жуп сандарды бир сапка, так сандарды экинчи сапка жаз.

Саптарда кандай сандар жетпейт?

Эмнени байкадың?
Булар жуп сандар. Арасында калып калгандары - так сандар деп аталат. Так сандарды ата. 20 кандай сан деп ойлойсуң?

3. Узундугу 6 см болгон жана 2 муундан турган сынык сызык түз. Муундардын узундугу бирдей болсун.
4. 5ке, 6га, 7ге, 8ге, 9га канчаны кошсо 10 болот? Сызгычты пайдаланып тиешелүү амалдарды жаз.
5. Сынык сызыктын узундугун тап.

6. Айгүл үйүнөн мектепке 10 мүнөттө жетет. Сапар болсо 4 мүнөттө жетет. Кимиси мектепке жакын турат? Сапар Айгүлгө караганда канча мүнөткө тез жетет?
7. Дештер 2 сом, блокнот 9 сом, карандаш 1 сом турат. Менин 10 сомум бар. Кайсыларды сатып ала алам? Бардыгын сатып алыш үчүн канча акча жетпейт? *Базардагы бааларды тактап, өзүң ушу сыяктуу маселе түз.*
8. 11 см узундуктагы кесинди сыз. Анда канча сантиметр жана дециметр бар?

79. Сынык сызыктын узундугун аныкта. Муну түзөтсө эмне пайда болот? Ошону сызып көр.

80. $15 - 5$ $15 - 10$ $17 - 7$ $12 - 10$ $17 - 10$
 $12 - 2$ $16 - 6$ $18 - 10$ $15 - 3$ $18 - 8$

Мисалдардан кандай жалпылык көрүп турасың?

81. $7 + 4 :$ $8 + 4 :$ $9 + 4 :$
 $7 + 3 = 10$ $8 + \square = 10$ $9 + \square = 10$
 $10 + 1 = 11$ $10 + \square = \square$ $\square + \square = 13$

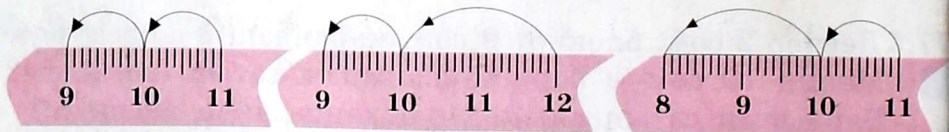
Мисалдардын чыгарылышын байка. Толуктап, деп-териңе жаз. 4түн биринчи бөлүгү санды 10го толуктады.

82. Бир түп алмадан 9 ящик, экинчи түптөн 4 ящик алма теришти. Бардыгы канча ящик алма терилди? Дагы кандай суроо койсо болот?

83. 13 см узундуктагы кесинди сыз. Анда канча дециметр бар?

84. $10 - 2$ $8 - 3$ $6 - 2$ $7 - 3$
 $9 + 4$ $7 + 4$ $5 + 5$ $4 - 0$

85. $11 - 2$ $12 - 3$ $11 - 3$ Мисалдардын чыгарылыштарын сызгыч боюнча түшүндүр.

Кемитүүнү бөлүк-бөлүк менен аткарса болот. Биринчи бөлүктү кемүүчү 10го жеткендей кылып тандап алабыз.

3). Мисалдарды дептериңе толуктап жаз:

$13 - 4 = \square$

$15 - 6 = \square$

$15 - 7 = \square$

$13 - \square = 10$

$15 - \square = \square$

$\square - 5 = \square$

$\square - 1 = 9$

$10 - \square = 9$

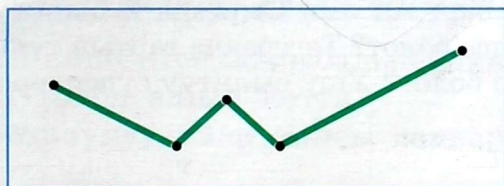
$\square - 2 = \square$

7). Биринчи звено 10 мисал, экинчи звено андан 2 мисалга аз чыгарды. Экинчи звено канча мисал чыгарды? Эки звено биригип канча мисал чыгарышты?

8). 17, 19, 20, 5, 8, 2, 9, 12, 14.

Сандарды эң кичинесинен баштап, улам чоңойгондой кылып жазып чык.

9). Узундугу ушул сынык сызыктын узундугундай болгон кесинди сыз.

10). Эки окуучу бирдей аралыкка жарышып чуркашты. Биринчиси 10 секунда, экинчиси 8 секунда чуркады. Кимиси мурда келди жана канча секундага?

11). Мисалдарды оозеки чыгар.

$15 + 1$

$10 + 6$

$17 - 7$

$6 - 1$

$8 - 8$

$9 + 0$

$0 + 4$

$10 - 1$

$6 - 0$

$8 - 7$

$10 + 4$

$7 + 4$

$10 + 2$

$8 - 8$

$6 - 3$

$8 + 3$

$5 + 2$

$4 + 0$

$3 - 3$

$13 - 4$

$7 - 2$

$11 - 3$

$12 - 4$

$11 - 8$

$13 - 5$

Чыгаруу ыкмаларын түшүндүр.

Кырг. Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин

Жаңы басылыш

1997

1997

1997

1997

1997

1997

1997

1997

1997

Өзүңдү текшер!

1. Сандарды жазган белгилер эмне деп аталат?
2. Канча цифра билесиң?
3. Эки орундуу сандар канча цифра менен жазылат?
4. Эки орундуу сандын сол жагындагы цифрасы эмнени түшүндүрөт?
5. 18, 10, 15, 11 сандарынын бирдиктерин жана ондуктарыны ата. Сандар эмнелери менен окшош?
6. Жуп жана так сандардын бир нечесин ата.
7. Муундары 3 см жана 2 см болгон сынык сызыктын узундугу канча сантиметр?
8. Мисалдардын чыгаруу ыкмаларын ата.

$$\begin{array}{r} 5 + 0 \\ 10 - 0 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 5 + 1 \\ 6 + 2 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 8 + 3 \\ 9 + 2 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 12 - 2 \\ 15 - 10 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4 - 4 \\ 6 - 5 \end{array}$$

9. 3тү кошуунун жадыбалын ирети менен айтып чык.
10. 2ни кемитүүнүн жадыбалын ирети менен айтып чык.
11. Мараттын 3 шары бар. Ал эми Сыргада 2 шарга ашык. Муну кандай түшүнсө болот? Тегерекче тартып түшүндүр. Кандай суроо койсо болот? Ушу сыяктуу суроолорду өзүң түзүп көр.

5ти КОШУУНУН ЖАДЫБАЛЫ

93. "Сандарды ар кандай иретте кошсо болот" деген эрежени пайдаланып, суммаларды тап.

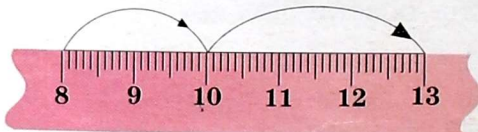
$$1 + 5$$

$$2 + 5$$

$$3 + 5$$

$$4 + 5$$

94. $8 + 5 = ?$

Бул мисалдын чыгарылышын сызгычтан байка. 5ти бөлүк менен кошобуз.

Биринчи бөлүк 8ди 10го толуктайт. Демек, ал 2. 10го 5тин калган бөлүгүн кошобуз. Ал 3. Анда $8 + 2 = 10$, $10 + 3 = 13$ деген эки мисал келип чыгат.

95. Кошуудагы ыкманы түшүндүрүп чыгар.

$6 + 5$

$7 + 5$

$9 + 5$

96. а) Гараждан 5 машина чыкты. Гаражда бардыгы 15 машина болсо, канчасы калды?

б) Гараждан 5 машина чыккандан кийин, анда дагы 10 машина калды.

Гаражда канча машина болгон?

Ушул берилиштер менен дагы бир маселе түз.

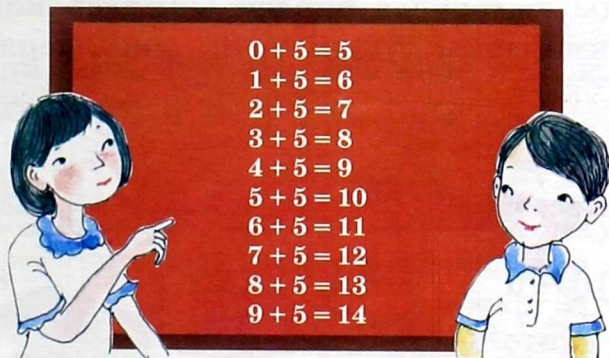
97. Муундары 2 см жана 3 см болгон сынык сызыктын бир нече түрүн чий. Чокуларын кандайча жайгаштырдың?

98. 17 сомум бар. Блокнот алайын десем 2 сом жетпей калды. Блокнот канча турат?

Ушул берилиш менен дагы бир маселе түз.

99. 5ти кошуунун жадыбалын байка. Кайсы учурда сумма 10дон ашып кетти?

1-кошулуучулар кайсы сандар?

100. Суммаларды аныкта. Эмнени байкадың?

$1 + 1$

$2 + 2$

$3 + 3$

$4 + 4$

$5 + 5$

$6 + 6$

$7 + 7$

$8 + 8$

$9 + 9$

$0 + 0$

Билген ыкмаларды же сызгычты пайдалан.

101.7 окуучу классты жыйнашты. Үчөө полду, калгандары парталарды жуушту. Канча окуучу парталарды жууду?

102. Кошуу менен чыгарылгандай кылып жогорку маселени өзгөрт. Аны чыгар.

103. 1 дм 2 см болгон кесинди сыз.
Ал канча сантиметр?

104. $5 + 1$ $6 + 2$ $4 + 3$ $6 + 4$ $10 - 1$ $15 - 10$
 $8 + 1$ $7 + 2$ $5 + 3$ $2 + 4$ $13 - 3$ $20 - 10$

105. $1 + 9 = 10$ Сумма 10 болгондой кылып жазуу-
● $8 + 2 = \dots$ ларды улант.
 $3 + 7 = \dots$ Канча мисал жаздың?

106. Чарба багынан 8 ящик алма, 5 ящик алмурут тердик. Бардыгы канча ящик жемиш тердик?

107. Мисалдарды чыгарууда бирдей ыкмалар колдонулат. Ал ыкмаларды түшүндүрүп, мисалдарды чыгар:

$9 + 2$ $8 + 3$ $7 + 4$ $6 + 5$

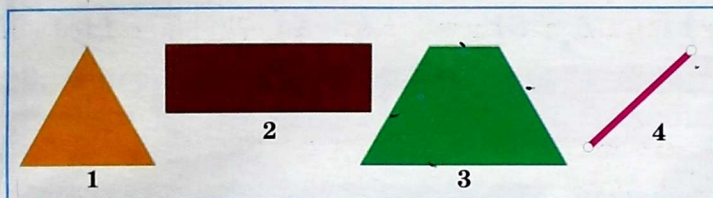
108. Оозеки тез эсепте.

$4 + 1$ $10 - 0$ $2 + 3$ $6 - 3$ $8 + 4$
 $0 + 6$ $7 - 7$ $8 + 5$ $15 - 5$ $10 + 2$

109. Бир цехте 6 жумушчу иштейт, экинчисинде 2ге ашык. Экинчи цехте канча жумушчу бар? Эки цехте бардыгы канча жумушчу бар?

Маселенин шартын тегерекчелер менен түшүндүр. Канча амал жаздың?

110. Ар бир фигуранын жагын ченеп, жазып чык.

4 - фигураны эмне үчүн ченеген жоксуң?

111. Сейде 5 желекче, анын сиңдиси 2ге аз желекче жасады.

Маселеге кандай суроолорду койсо болот? Суроо коюп чыгар.

112. Мисалдарды эки мүнөттө чыгарууга аракеттен:

$2 + 5$	$0 + 7$	$6 - 4$	$10 - 10$	$8 + 5$
$6 + 3$	$5 + 4$	$3 - 3$	$9 - 1$	$7 - 4$
$4 + 1$	$2 + 2$	$10 - 2$	$5 - 2$	$9 - 0$

113. $> < =$ $5 \square 5 - 0$ $5 \square 5 + 1$ $5 - 1 \square 5 + 1$

114. 1ди, 2ни, 3тү, 4тү, 5ти кошуунун жадыбалын жатка үйрөн.

115.

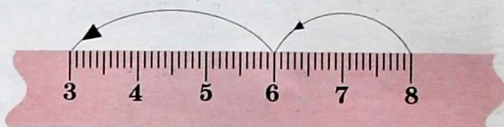

17	18	8
5	1	14
7	10	2

Ортоңку мамычадагы сандарды бир сапка жаз. Алар кайсылар? Жогорку саптагы ар бир сандан 1ге чоң болгон сандарды жаз.

5ти кемитүүнүн жадыбалы

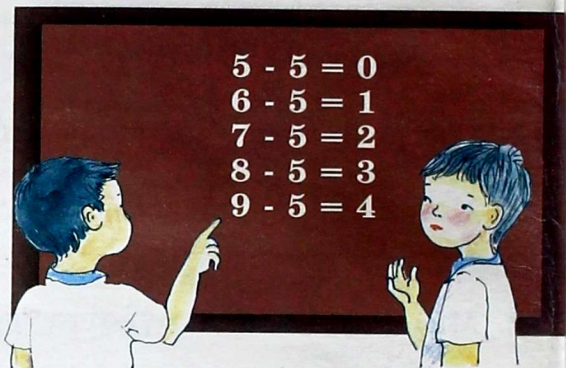
116. $8 - 5 = ?$

5ти кемитүүнү сызгыч боюнча түшүндүр. Ал 2 мисал менен аткарылат:

$8 - 2 = 6$ $6 - 3 = 3$

Дагы кандай кемитсе болот? 8 - 3 мисалын сызгычтан көрсөтүп чыгар. 5ти кемитүүнүн жадыбалына көңүл бур.

$$\begin{array}{r} 5 - 5 = 0 \\ 6 - 5 = 1 \\ 7 - 5 = 2 \\ 8 - 5 = 3 \\ 9 - 5 = 4 \end{array}$$

Эмне үчүн анда 5 эле мисал берилген?

117. $12 - 5$ $10 - 5$ $15 - 5$ $10 + 5$ $15 + 5$
 $7 + 1$ $5 + 5$ $2 + 9$ $4 - 4$ $9 + 5$

118. Айгүл 5 чыны жууду. Ага дагы 5 чыны жууш керек. Айгүл бардыгы канча чыны жуумак?

119. Короодо 16 түп роза гүлү өсүп турат. 10 түбү кызыл түстө. Калгандары ак түстө. Короодо бардыгы канча түп ак роза гүлү өсүп турат?

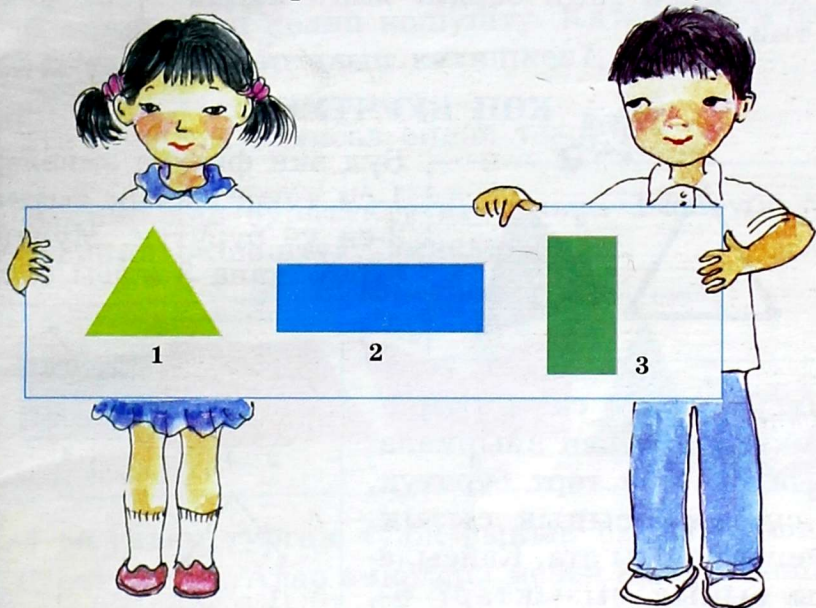
120. Үч мууну тең 2 см ден болгон эки сынык сызык чий. Анын бирөө туюк болсун. Сен эмнени байкадың?

121. Төрт мууну тең 2 см ден болгон эки сынык сызык чий. Анын бирөө туюк болсун.

122. Ар бир айырманы табуу ыкмасын түшүндүр:

11 - 5 12 - 5 13 - 5 14 - 5 16 - 5

123. Фигуралардын жактарын чене. 3-фигура 2-ден эмнеси менен айырмаланат? Же окшошпу?

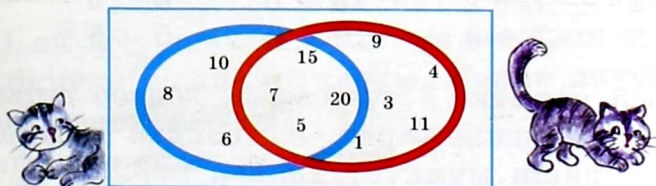
124. Эки класс мелдешип сабиз теришти. Биринчи класс 6 ящик, экинчиси 5 ящик сабиз терди. Кайсы класс көп терди? Ал канча ящичке көп терди? Эки класс биригип канча ящик сабиз теришти?

Канча амал жаздың?

125. Мисалдарды чыгар:

8 + 1 3 + 4 8 - 3 10 - 1 12 - 10
6 - 4 7 - 2 5 - 4 13 - 3 20 - 1

126. Эки шакекчеде тең кирген сандарды жаз. Кайсы шакекчеде сандар көбүрөөк?

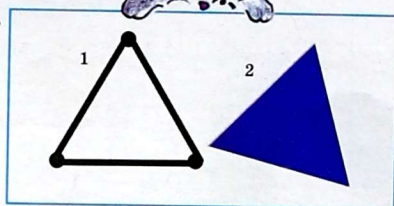

127.	$8 + 5$	$6 + 5$	$8 - 4$	$6 - 4$
●	$9 + 1$	$7 + 4$	$9 - 3$	$7 - 3$

128. Апам 5 түгөй байпак алып келди. 2 түгөйүн иниме калганын мага берди. Мага канча түгөй байпак тийди?

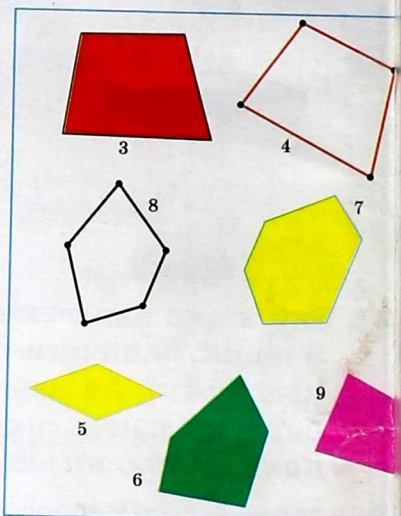
КӨП БУРЧТУК

129.

Бул эки фигура эмнелер?
1-си туюк сынык сызык.
2-си үч бурчтук. Мунун үч бурчу жана 3 жагы бар.

Фигураларды салыштыр. Эмнелери менен айырмаланышат? 3-сү төрт бурчтук, 4-сү туюк сынык сызык. Фигураларды ата. Кайсылары сынык сызыктар? 6-, 7-, 9- фигураларды атап көр. Алар беш бурчтук, алты бурчтук, төрт бурчтук деп аталат. Эмне үчүн? Ойлон.

Үч бурчтук, төрт бурчтук, беш бурчтук, алты бурчтук жалпысынан көп бурчтуктар деп аталат.

130.	$8 - 2$	$7 + 2$	$13 - 3$	$6 - 5$	$2 + 2$
	$10 - 5$	$7 + 4$	$10 + 8$	$5 - 5$	$5 + 5$

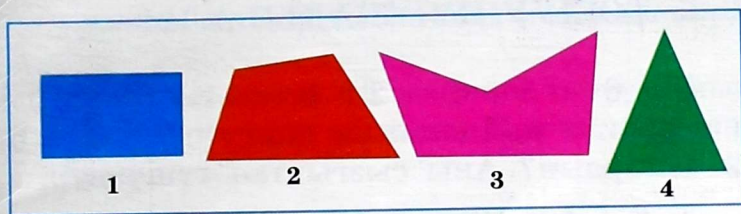
131. Сапар 5 чакмак, 3 түз сызык дептер сатып алып, төртөөнү инисине берди. Ал кандай дептерди, канчадан бериши мүмкүн? Талдап көр.

32. 5 жана 3түн суммасын тап. Ошол суммадан экини кемит. Айырма эмнеге барабар? Канча мисал жазылды?

33. Кыздар класстык китепканага 6 китеп, балдар 5 китеп алып келип кошушту. Китепканага бардыгы канча китеп алып келишкен?

34. 5ти кошууга 5 мисал ойлоп таап, чыгар.

35. Ар бир көп бурчтукту атап чык. 1-фигура менен 2-синин окшоштугу эмнеде?

36. 4 муундан турган туюк сынык сызык жана төрт бурчтук сыз. Алар эмнелери менен айырмаланышат?

37. $2 + 7$ $9 + 1$ $10 + 5$ $5 + 5$ $1 + 8$ $8 + 5$
 $8 - 3$ $4 - 4$ $9 - 0$ $2 - 2$ $7 + 5$ $6 - 4$

38. 6дан 2ни кемит. Айырмага 5ти кош. Сумма эмнеге барабар болду? Канча мисал жазылды?

39. Марат 8 түп гүлгө суу куюш керек. Ал 5 түпкө куйду.

Маселеге суроо коюп чыгар.

140. 10 окуучу шахмат боюнча мелдешке катышып, 4 окуучу жеңилип калды. Канча окуучу мелдештен жеңип чыкты?

Дагы бир суроо коюп көр.

141. 10дон чоң, бирок 15тен кичине сандарды жаз. Кандай сандарды жаздың? 10ду жаздыңбы? 15тичи?

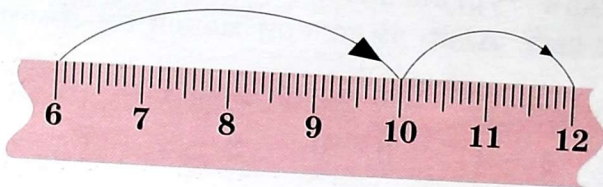
142. Айнуранын 10 открыткасы, Маринанын 5 открыткасы бар. Экөөнүкү биригип канча открыткасы бар? Дагы кандай суроо коюуга болот?

143. $5 - 4$ $7 - 6$ $9 - 8$ $3 - 2$ $2 - 1$
 $6 - 5$ $8 - 7$ $10 - 9$ $4 - 3$ $1 - 0$

Мисалдарды чыгаруудан эмнелерди байкадың?

6ны КОШУУНУН ЖАДЫБАЛЫ

144. $1 + 6$ $3 + 6$ $5 + 6$ $2 + 6$ $4 + 6$ $6 + 6$
Кайсы эрежени пайдаланып коштуң? $6 + 6$ кандай чыгардың? Аны сызгычтан түшүндүр.
 $6 + 4 = 10$, $10 + 2 = 12$

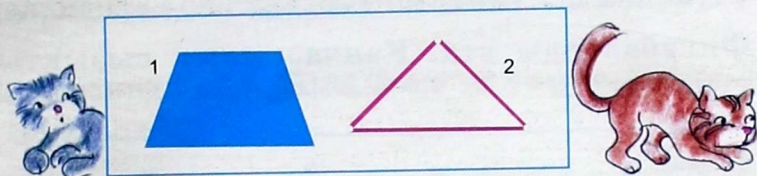
6ны 10го толуктадык. Ал үчүн 6га 4тү коштук. 10го дагы канча кошулду? Сумма 12 болду.

145. Сызгычтын жардамы менен кошууну түшүндүрүп экиден мисал жаз.

$7 + 6$ $8 + 6$ $9 + 6$

146. 6ны кошуунун жадыбалын түзүп, дептерине жаз. 1- кошулуучу Одон 9га чейинки бир орундуу сандардын суммасын унутпа.

7. Фигураларды ата. Экинчисин үч бурчтук десе болобу?

18. Узундугу 4 см болгон сынык сызык чий. Анын муундары кандай болушу мүмкүн? Ушул узундукта бир нече сынык сызык чий.

19. $7 + 5$ $8 + 4$ $9 + 5$ $7 + 4$ $8 + 5$ $9 + 4$
Сумманы кандайча таптың? Түшүндүрүп чыгар.

20. Пахта талаасына 10 машина терүүгө чыкты. 5 машинаны кыздар айдады. Канча машинаны балдар айдап чыкты?

21. $8 + 5$ $10 + 2$ $6 - 5$ $9 - 5$ $12 - 2$
 $9 + 4$ $7 + 3$ $7 - 2$ $10 - 5$ $14 - 3$

22. 2 жана 5тин суммасынан 3тү кемит. Канча мисал жаздың?

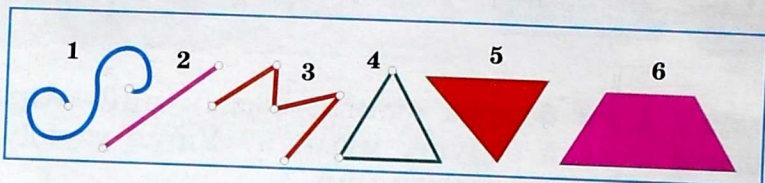
23. Марат 5 китеп тыштады. Самар 8 китеп тыштады. Самар канчага ашык китеп тыштады?

24. Окуучулар бала бакча үчүн 10 оюнчук жасашты. 4 куурчак, калгандары желекчелер. Окуучулар канча желекче жасашты?

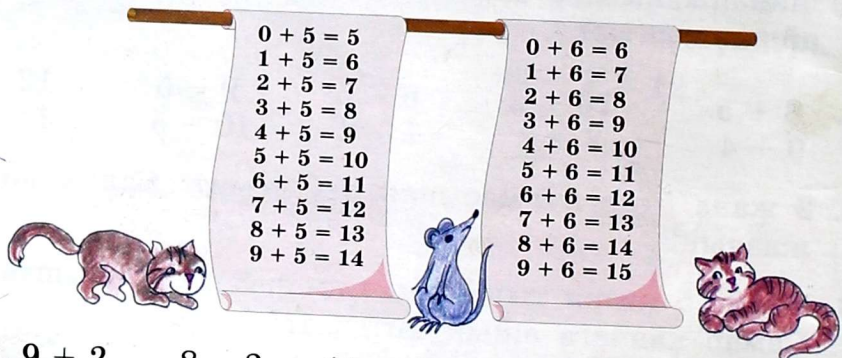
Ушул эле маселени кошуу менен чыгарыла тургандай кылып өзгөрт.

25. Эки класс жарышып помидор теришти. Бирөө 10 катар терди. Экинчиси андан 2 катарга ашык терди. Экинчиси канча катар помидор терди?
Дагы кандай суроолорду койсо болот?

156. 1 дм 2 см узундуктагы кесинди сыз. Ал 1 дм болуучун канча сантиметрге кыскартышың керек?
157. Фигураларды ата. Канча сынык сызыкты көрүтүрөсүң?

158. 8 жана 5тин суммасын, 7 жана 2нин суммасын, 10 жана 5тин айырмасын жазып чыгар.
159. Кайсы жадыбалдарды көрүп турасың? Салыштырып көр. Ар бирөөндө эң кичине жана эң чоң сумма эмнеге барабар?

160. $9 + 2$ $8 - 2$ $10 - 3$ $6 + 6$ $19 - 9$ $10 + 5$
 $7 + 5$ $3 - 3$ $4 - 2$ $9 + 5$ $1 - 0$ $9 - 5$

161. Окуучулар 8 ящикке алма, 6 ящикке алмурут салышты. Маселеге суроо коюп чыгар. Канча суроо койсо болот?

162. Бала бакчага 10 оюнчук алып келишти. Анын 9у куурчак, калгандары машина. Бала бакчага канча оюнчук машина алып келишти? Кайсы оюнчук көбүрөөк экен? Канчага?

33. 8 жана 6нын суммасын тап. Андан 4тү кемит. Айырма эмнеге барабар?

34. 1 дм кесинди сыз. Аны 2 см ге узарт. Канча сантиметр болду?

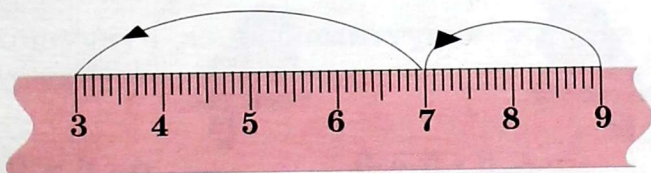
35. $\boxed{>}<\boxed{=}$ $0 \square 20$ $18 \square 19$ $1\text{дм } 2\text{ см} \square 9\text{ см}$
 $10\text{ см} \square 1\text{ дм}$ $10 > \square$ $1\text{ дм} = \square\text{ см}$

36. Мисалдарды канча мүнөттө чыгарасың?

$2 + 7$	$6 + 6$	$9 + 5$	$6 + 4$	$0 + 4$
$6 + 5$	$8 + 0$	$10 + 7$	$7 + 5$	$3 + 7$
$8 - 4$	$10 - 5$	$7 - 5$	$8 - 6$	$5 - 4$

6НЫ КЕМИТҮҮНҮН ЖАДЫБАЛЫ

37. $9 - 6 = ?$

$$9 - 2 = 7, \quad 7 - 4 = 3$$

6ны кемитүүнү сызгыч боюнча түшүндүр. Мисалдарга көңүл бур. Дагы кантип кемитсе болот? Кемитүү төмөнкү мисалдар менен аткарылган:

$$9 - 3 = 6 \quad 6 - 3 = 3$$

Аны сызгычтан көрсөт.

38. Кемитүүнү түшүндүрүп аткар:

$$8 - 6 \quad 7 - 6 \quad 6 - 6$$

39. 6ны кемитүү жадыбалын түзүп, дептерине жаз. Ал кайсы мисалдан башталат?

170. Сымбат жипке 7 кызыл шуру, андан 3кө ашык көр шуру тизди. Сымбат жипке бардыгы канча шуру тизди?

Бул суроого жооп бере алабызбы? Кандай суроо жетпейт?

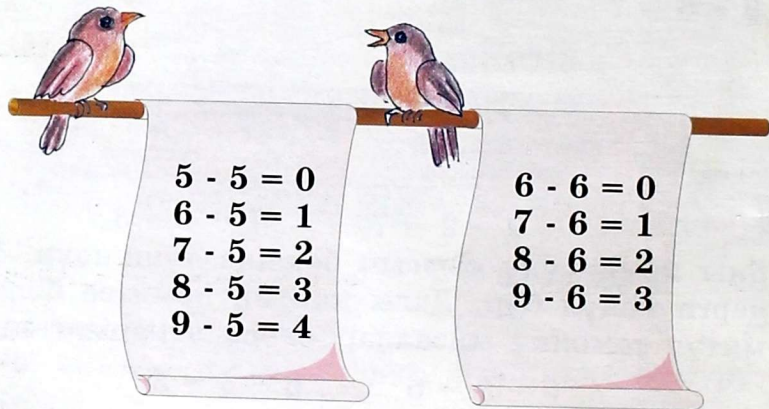
171. Биздин огороддо 8 түп карагат, андан 3 түпкө аз малина өсүп турат. Бизде канча түп малина болгон? Дагы кандай суроо койсо болот?

172. Төрт чекитти белгилеп алып, төрт бурчтук сыз. ● Анын жактарын чене. Ичин боёбой койсо, кандай фигураны аласың?

173. $7 - 6$ $6 - 5$ $9 + 6$ $6 + 5$ $10 - 2$ $10 + 6$
 $8 - 5$ $6 - 6$ $8 + 5$ $6 + 6$ $15 - 5$ $0 + 4$

174. Кайсы жадыбалдарды көрүп турасың?

■ *Эмне үчүн бны кемитүү жадыбалында 4 эле мисал калган?*

175. $8 + 6$ $7 + 3$ $10 - 5$ $10 + 3$ $16 - 10$ $9 + 1$
 $9 + 5$ $9 + 2$ $10 - 2$ $14 - 4$ $20 - 1$ $8 + 2$

176. Спортсмендер эки катарга тизилишти. Биринчи катарда 8, экинчисинде андан 2ге ашык спортсмен болду. Экинчи катарда канча спортсмен бар?

Бардыгы канча спортсмен тизилди?

Канча амал жаздың? Биринчи суроосу болбосо, экинчисине жооп бере алат белең?

177. Эки муундуу сынык сызыктын узундугу 5 см. Ар бир муундун узундугу канча сантиметрден болушу мүмкүн?

Узундугу 5 см болгон дагы башка сынык сызык түзсө болобу?

178. 7 жана 5 сандарынын айырмасын тап. Ага 3тү кош. Сумма канчага барабар? Канча амал жаздың?

179. Биринчи катарга 7 окуучу, экинчисине 5 окуучу отурду. Биринчи катарда канча окуучуга көп? Экинчи катарда канча окуучуга аз?

Тегерекчелерди эки сапка сызып жооп бер.

180. 6ны кошуунун жана кемитүүнүн жадыбалын эске сактап калууга аракеттен.

ЭКИ АМАЛДУУ МАСЕЛЕ

181. Маселелердин айырмачылыгы эмнеде? Ойлонуп көр.

1) Дамирдин 5 чүкөсү бар. Замирде андан 2 чүкөгө ашык. Замирдин канча чүкөсү бар?

2) Кыял 3 мисал, Марал андан 2 мисалга ашык чыгарды. Экөө биригип канча мисал чыгарышты?

Ооба, 1-маселе 1 эле амал менен чыгарылат:

$$5 + 2 = 7$$

Ж о о б у : Замирдин 7 чүкөсү болгон.

2-маселенин суроосуна дароо жооп бере албайбыз. Анда дагы бир суроо жетишпейт. Аны өзүбүз коюп алып чыгарабыз. 2-маселенин чыгарылышы төмөнкүчө:

1. Марал канча мисал чыгарган?

$$3 + 2 = 5$$

2. Экөө биригип канча мисал чыгарышкан?

$$3 + 5 = 8$$

Ж о о б у : 8 мисал.

2 амал менен чыгарылган маселе эки амалдуу маселе деп аталат. Анда 1-маселени кандайча ата-са болот?

182. Эмгек сабагында 7 кызыл желекче, андан 2ге аз сары желекче жасалды.

Бардыгы канча желекче жасалды?

Маселенин амалдарын толук жазып чыгар.

183. $2 + 3$ $8 + 5$ $9 - 8$ $8 - 7$ $9 + 6$ $12 - 4$
 $4 + 6$ $7 + 6$ $6 - 5$ $10 + 4$ $15 - 5$ $4 - 3$

184. 6 менен 8дин суммасын таап, андан 3тү кемит. 9 менен 1дин айырмасын аныкта, ага 3тү кош.

185. $><=>$ $6 > \square$ $9 > \square$ $\square < 9$ $11 \square 10$

186. Анара 5 тарелка, андан 3кө көп чыны жууду. Анара канча чыны жууду?

Маселе эки амал менен чыгарылыш үчүн кандай суроо коюлуш керек?

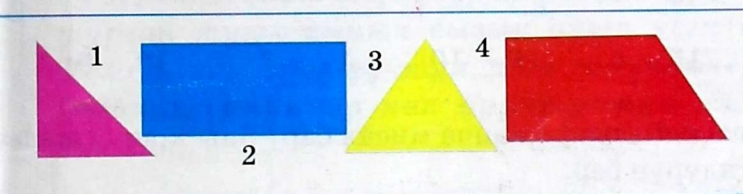
87. Ар бир мууну 2 см болгон 4 муундуу сынык сызыктын узундугун тап.

88. Мугалимдер күнүнө карата коюлуучу концертке бир нече номер даярдадык. Анын ичинен 4 номер бий, ыр ага караганда 3кө ашык. Бардыгы канча номер даярдадык?

89. $6 - 6$ $8 - 5$ $4 - 2$ $1 + 9$ $10 + 8$ $6 + 6$
 $10 - 6$ $7 - 6$ $5 - 3$ $2 + 7$ $5 + 6$ $0 + 4$

90. Ар бир фигураны ата. Жалпысынан булар эмне деп аталат?

2- менен 4-фигураларда окшоштук барбы?

91. Үч чекит белгиле, ал чекиттерди туташтырсаң кандай фигура аласың? Ал үч бурчтук болуш үчүн эмне кылыш керек?

92. Биздин класстан 10 окуучу алма, андан 2ге аз окуучу картөшкө теришип, чарбага жардам беришти. Канча окуучу картөшкө терген?

Маселе 2 амалдуу болгондой кылып суроону өзгөрт.

93. Үч муундан турган туюк сынык сызык жана үч бурчтук сыз. Булар эмнелери менен айырмаланат?

Өзүңдү текшер!

1. Мисалдарды чыгарууда кандай жалпы ыкма колдоносуң?

$$8 + 3 \quad 9 + 5 \quad 7 + 6 \quad 6 + 6 \quad 9 + 7$$

2. Кемитүүнү аткаруу ыкмаларын ата:

$$12 - 5 \quad 18 - 9 \quad 15 - 7 \quad 13 - 4 \quad 16 - 7$$

3. Мисалдардын өзгөчөлүктөрүн аныкта:

$$8 - 7 \quad 6 - 5 \quad 9 - 8 \quad 10 - 9 \quad 4 - 3$$

4. Кемитүүнү түшүндүр:

$$18 - 10 \quad 15 - 5 \quad 16 - 10 \quad 17 - 7 \quad 19 - 9$$

5. Кошуунун жадыбалында канча мисал бар? 6ны кошуу жадыбалын түшүндүрүп бер.

6. 4тү кемитүү жана 6ны кемитүү жадыбалдарын айтып бер. Ал эмнелери менен айырмаланышат?

7. Үч бурчтук, төрт бурчтук, беш бурчтук, жалпысынан ... деп аталат.

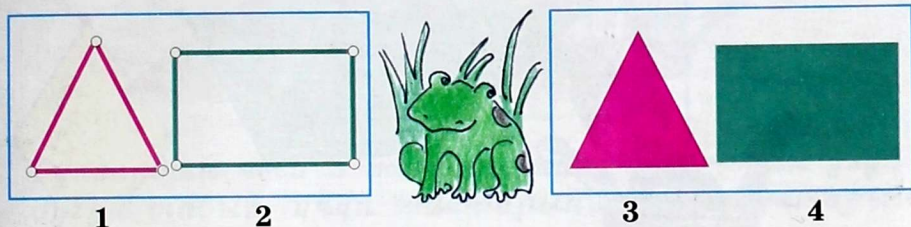
8. Үч бурчтуктун ... чокусу, ... жагы бар.

9. Тез эсепте:

$$\begin{array}{cccccc} 7 + 1 & 9 - 1 & 8 + 2 & 10 + 3 & 20 - 1 & 18 - 17 \\ 6 + 2 & 5 + 5 & 11 - 1 & 12 - 3 & 4 + 0 & 8 - 1 \\ 5 - 5 & 7 - 2 & 8 - 1 & 20 - 10 & 19 + 1 & 10 + 8 \end{array}$$

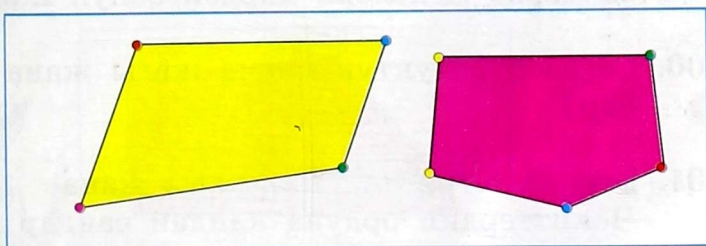
КӨП БУРЧТУКТАРДЫН ЧЕГИ. ПЕРИМЕТР

94. Фигураларды ата. Алардын айырмасы эмнеде?

1-, 2- фигуралар туюк сынык сызыктар. 3-, 4-фигуралар үч бурчтук жана төрт бурчтук. Көп бурчтукту курчап турган туюк сынык сызык анын **чеги** деп аталат. Демек, көп бурчтуктун чеги кесиндилерден турат. Ошол кесиндилер көп бурчтуктун **жактары** деп аталат.

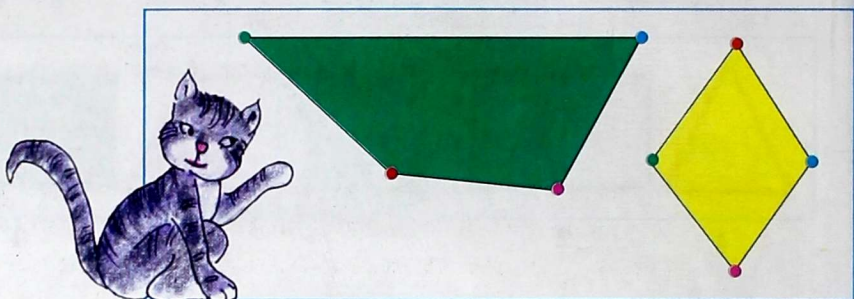
95. Ар бир көп бурчтуктун канчадан жагы бар? Көп бурчтуктардын чектери канча муундан турган сынык сызык?

Көп бурчтуктун эки жагы бириккен чекит анын **чокусу** деп аталат.

Көп бурчтукта канча бурч болсо, ошончо жагы жана чокусу болот.

196. Көп бурчтуктардын жактарын, чокуларын, чегин көрсөт. Булар көп бурчтуктардын кайсы түрүнө кирет?

197. $8 - 7$ $9 - 4$ $3 + 5$ $10 + 6$ $12 - 10$ $9 - 5$
 $7 - 6$ $8 - 3$ $7 + 6$ $9 + 5$ $0 + 5$ $10 - 3$

198. Автобуста 8 бош орун бар эле. 2 орунга жүргүнчүлөр олтурду. Дагы канча бош орун калды?

199. 10, 5, 7, 8 сандарынын ар биринен 2ни кемит. Кемүүчү жана кемитүүчүлөрдү ата. Бардык мисалдарда эмнелери бирдей болуп калды?

200. Сегиз бурчтуктун канча жагы жана канча чокусу бар? ●

201. Беш бурчтуктун ... жагы жана ... чокусу бар. Чекиттердин ордуна кандай сандар коюлат?

202. Үч бурчтуктун формасындагы гүлзарды бышкан кыш менен чектешти. ■

Ар бир жагы 5 м ден болсо, кандай узундуктагы чек пайда болду?

Гүлзардын чеги 3 жактан турат. Чектин узундугун табыш үчүн жактарынын узундуктарын кошуш керек. Аны төмөнкүчө жазса болот:

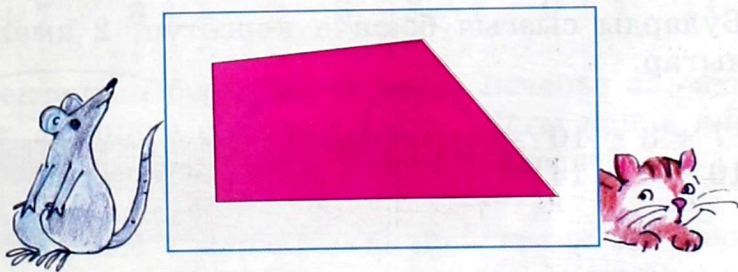
$$5 + 5 + 5 = 15 \text{ (м)}$$

Ж о о б у : 15 м.

15 саны кандайча пайда болду?

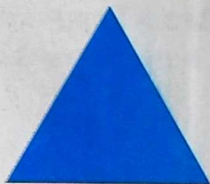
03. Малкананын жактары 3 м, 4 м, 3 м, 4 м болсо, анын чегинин жалпы узундугу канча метр болот? Малкананын формасы кайсы фигурага окшош? Анын чегинин узундугун табыш үчүн канча санды кошуш керек? + белгиси канча жолу кайталанат?

04. Фигуранын жактарын ченеп, чегинин узундугун тап.

*Математикада көп бурчтуктун чегинин узундугу **периметр** деп аталат. Периметрди табыш үчүн фигуранын жактарынын узундуктарынын суммасын табыш керек.*

205. Үч бурчтуктун периметрин тап. Ал үчүн адегенде жактарын ченеп ал. Эмнени байкадың?

206. $1 + 9$ $7 + 5$ $5 + 5$ $10 - 1$ $9 - 6$ $12 - 6$
 $8 + 6$ $6 + 6$ $4 + 4$ $8 - 6$ $10 - 2$ $16 - 6$

207. 8 менен бнын айырмасын тап. Ага 5ти кош. Сумма канчага барабар болду?

208. $6 - 6$ $8 - 6$ $10 - 6$ $1 + 9$ $5 + 6$ $10 + 6$
 $7 - 6$ $9 - 6$ $6 - 0$ $2 + 7$ $9 + 6$ $19 - 9$

7ни КОШУУНУН ЖАДЫБАЛЫ

209. $1 + 7$ $3 + 7$ $5 + 7$ $2 + 7$ $4 + 7$ $0 + 7$ $6 + 7$

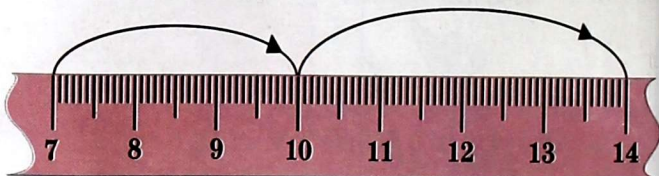
Кайсы эрежени пайдаланып эсептедиң? 7ни кошуунун дагы кандай учурлары калды?

$7 + 7$ $8 + 7$ $9 + 7$ $7 + 7 = ?$

Буларды сызгыч боюнча көрсөтүп, 2 амал жазып чыгар.

$7 + 3 = 10$

$10 + 4 = 14$

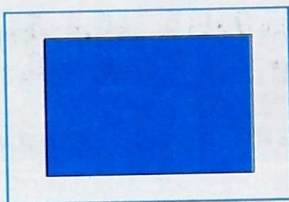

1-кошулуучуну 10го толуктоо ыкмасы пайдаланылды. 7ни түзгөн кошулуучуларды бул таблицадан байка.

7
1 + 6
2 + 5
3 + 4

210. 7ни кошуунун жадыбалын түзүп дептерине жаз.

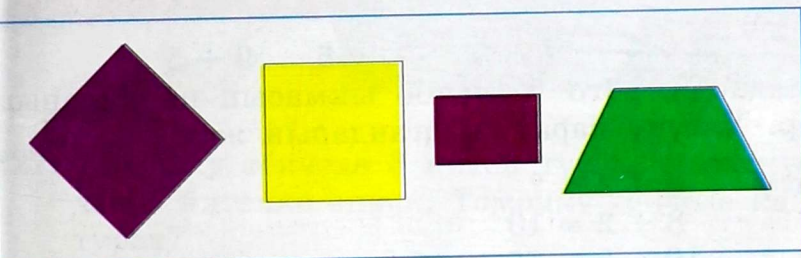
211. Төрт бурчтуктун чегин көрсөт. Анын узундугун тап.

Ал үчүн $2 + 3 + 2 + 3$ амалын аткар. Төрт бурчтуктун периметри канча сантиметр болду?

212. $8 - 5$ $9 - 4$ $3 - 2$ $5 - 4$ $1 - 0$ $2 - 2$
 $7 - 6$ $10 - 5$ $4 - 3$ $6 - 5$ $18 - 8$ $10 - 10$

213. Фигуралар эмнелери менен окшош жана эмнелери менен айырмаланат?

214. $7 + 8$ $9 + 6$ $6 - 6$ $8 - 5$ $7 + 6$ $9 - 8$
● $2 + 7$ $8 + 5$ $9 - 6$ $7 - 6$ $0 + 7$ $11 - 6$

215. Мектептин буфетине 5 ящик печенье алып келишти. 2 ящиги сатылып кетти. Дагы канча ящик печенье калды? Канча амалдуу маселе?

216. Бир класс 7 дарак, экинчиси андан 2ге көп дарак отургузду. Эки класс канча дарак отургузду? Канча амалдуу маселе?

217. Самар 8 дептер таратты, ал дагы 6 дептер таратышы керек. Самарда канча дептер болгон?

$$218. \begin{array}{cccccc} 2 + 6 & 9 + 5 & 5 + 5 & 3 - 2 & 10 - 2 & 9 - 6 \\ 8 + 4 & 7 + 7 & 6 + 6 & 8 - 6 & 7 - 1 & 4 - 3 \end{array}$$

219. Кесиндини ченеп, дециметр жана сантиметр менен жаз.

220. Жообу 1 болгон мисалдарды жаз. Калгандарын оозеки чыгар.

$$\begin{array}{cccccc} 4 - 3 & 2 + 7 & 0 + 1 & 15 - 0 & 12 - 12 & 19 - 10 \\ 1 + 10 & 9 - 8 & 6 - 5 & 8 + 1 & 16 - 6 & 10 - 9 \end{array}$$

221. Үч бурчтуктун периметрин эсепте.

222. $8 + 7$ $9 + 6$ $7 + 5$ $8 + 6$ $9 + 5$

● Мисалдарды 10го толуктоо ыкмасын пайдаланып чыгар. Үлгүнү карап, калгандарын жаз.

Ү л г ү :

$$\begin{array}{l} 8 + 7 = ? \\ 8 + 2 = 10 \\ 10 + 5 = 15 \\ 8 + 7 = 15 \end{array}$$

8ди КОШУУНУН ЖАДЫБАЛЫ

223. Мисалдардын кайсыларын чыгара аласың?

Кайсы эрежеге таянасың?

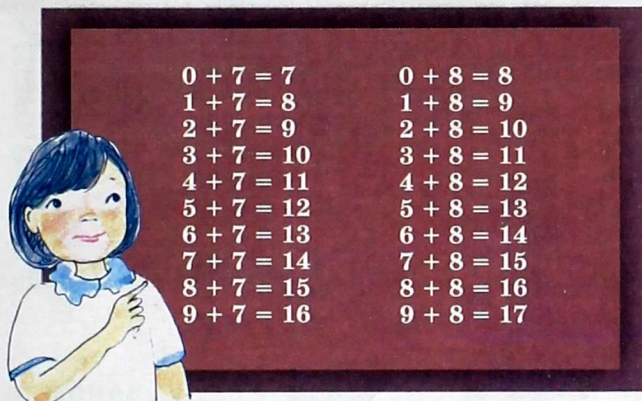
■

$$\begin{array}{ccccc} 1 + 8 & 2 + 8 & 3 + 8 & 4 + 8 & 5 + 8 \\ 6 + 8 & 7 + 8 & 8 + 8 & 9 + 8 & 0 + 8 \end{array}$$

$8 + 8$ жана $9 + 8$ мисалдарын 10го толуктоо эрежесин пайдаланып чыгар:

$$\begin{array}{ll} 8 + \square = 10 & 9 + \square = 10 \\ 10 + 6 = 16 & 10 + \square = 17 \\ 8 + 8 = 16 & 9 + 8 = 17 \end{array}$$

224. 8 кесим нан желгенден кийин, дасторкондо дагы ошончо нан калды. Канча кесим нан болгон?
225. 8ди кошуунун жадыбалын түзүп, дептериңе жаз.
226. Жадыбалдарды байка, сен түзгөн жадыбалдар ушундайбы?

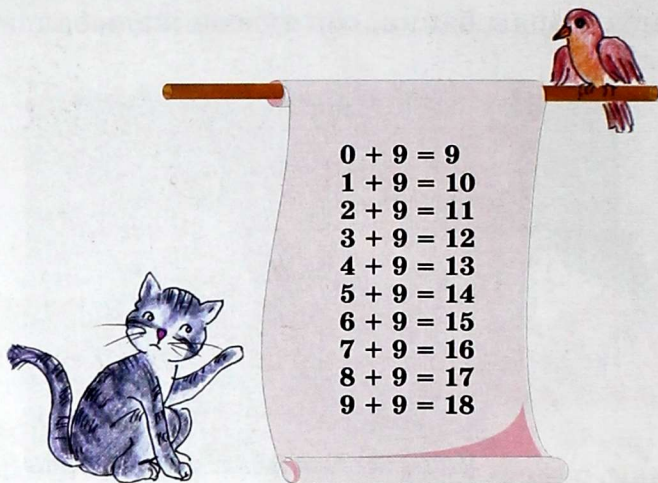

227. Жогорку текчеде 3 китеп турат, төмөнкүсүндө андан 4 китепке ашык. Төмөнкү текчеде канча китеп турат?
2 амал менен чыгарыла тургандай кылып суроону өзгөрт.
228. $0 + 7$ $6 + 8$ $9 - 2$ $16 - 10$ $8 + 3$ $12 - 3$
 $7 + 7$ $8 + 5$ $10 - 3$ $15 - 5$ $7 + 5$ $10 - 1$
229. Талант портфелине 5 китеп салып, кайра бир нечесин алып койду. Ошондо портфелинде 3 китеп калды. Талант канча китепти алып койду?
230. 2 муундан турган сынык сызык түз. Ал туюк боло алабы? Туюк сынык сызык болуш үчүн кур дегенде канча муун болуш керек?

9ду КОШУУНУН ЖАДЫБАЛЫ

231. 9ду кошуунун жадыбалын байка. Акыркы мисалдан башкасы сага белгилүү.

Аны түшүндүр. $9 + 9 = 18$ кандай эсептелди?

232. Биринчи класс 9 таңгак кагаз таштандыларын (макулатура) жыйнады. Экинчи класс андан 3 таңгакка аз кагаз таштандыларын жыйнады. Экинчи класс канча таңгак кагаз таштандыларын жыйнады?

Маселени эки амал менен чыгарыш үчүн кандай суроо коюу керек?

233. Автобуста 10 киши баратты. Биринчи аялдамадан 2 киши түшүп калды.

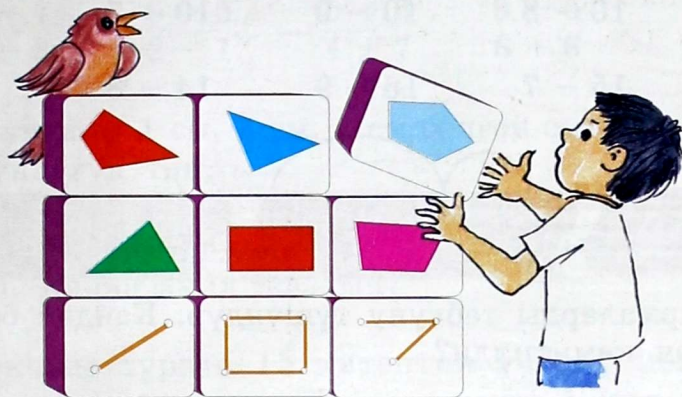
2-синен дагы 3 киши түшүп калды. Автобуста канча киши калды?

Маселе 2 амалдуу. 1-амалы: автобустан бардыгы канча киши түшүп калды?

Амалды өзүң жазып, маселени аягына чейин чыгар.

234. $7 + 2$ $9 + 9$ $2 + 9$ $8 - 2$ $9 - 7$ $4 - 3$
 $6 + 6$ $8 + 6$ $4 + 6$ $15 - 5$ $7 - 5$ $5 - 5$

235. Төрт бурчтуктардын ордун сап жана мамычалар боюнча аныкта. Төмөнкү саптагы фигураларды ата. Үч бурчтуктардын ордун ата.

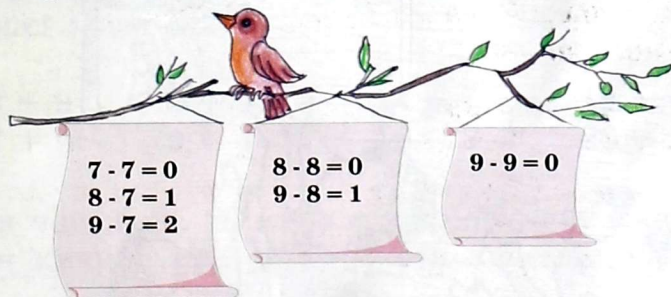
236. Суммасы 10дон ашык болгон 4 мисал ойлоп жаз.

237. Эртең менен үйдөн мектепке 8 мүнөттө жеттим. Түштөн кийин мектептен үйгө 6 мүнөттө келдим. Эмне үчүн бир эле жолго азыраак убакыт сарп кылдым?

Канча мүнөткө түштөн кийин аз убакыт сарп кылдым? Тегерекчелерди пайдаланып жооп бер.

7, 8, 9 САНДАРЫН КЕМИТҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ

238. Булар 7, 8, 9ду кемитүүнүн жадыбалдары.

Эмне үчүн алар кыска болуп калышты?

239. Сызгычты пайдаланып же бөлүк-бөлүк менен кемит. Мүмкүн өзүң башкача ыкма табарсың?

$10 - 8$

$10 - 9$

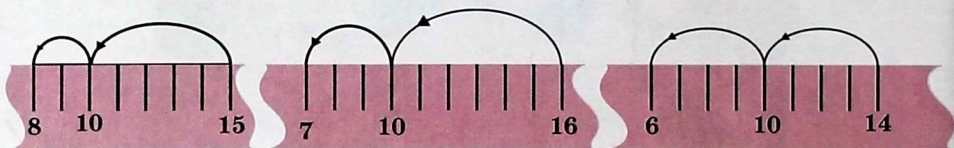
$10 - 7$

240.

$15 - 7$

$16 - 9$

$14 - 8$

Айырмаларды табууну түшүндүр. Кандай бөлүктөр менен кемитилди?

241. Жогорку ыкмаларды пайдаланып, амалдарды аткар:

$16 - 7$

$15 - 8$

$17 - 8$

$18 - 9$

$16 - 8$

242. Үч бурчтуктун эки жагы бирдей - 4 см ден. Үчүнчү жагы 5 см. Үч бурчтуктун периметрин тап.

243. Үчөөбүз баскетбол тобун корзинага ыргытып, эки жолудан түшүрдүк. Бардыгы болуп топ канча жолу корзинага түштү? Кандай амал жазса болот?

244. $\boxed{> < =}$ $4 - 3 \square 5 - 4$ $8 - 8 \square 9 - 9$
 $7 - 0 > \square$ $\square < 10 + 9$

245. $8 - 7$ $6 - 5$ $5 + 6$ $9 + 5$
 $9 - 8$ $2 - 1$ $4 + 7$ $6 + 6$

246. Муундары 1 см, 3 см, 2 см болгон сынык сызыктын узундугун тап.

247. Бирдей бир орундуу кошуучулардын суммаларын тап. Канча амал жаздың?

248. Текчеде турган 15 китептин үчөөнү мен алдым, экөөнү иним алды. Текчеде канча китеп калды?

249. Үч текчеде 2ден банка кыям турат. Бардыгы канча банка кыям бар?
Кандай амал жаздың?

250. Төрт бурчтуктун жактары 1см ден. Анын периметри канчага барабар.
Кандай амал жаздың?

251. $12 - 1$ $12 - 3$ $12 - 5$ $12 - 7$ $12 - 9$
 $12 - 2$ $12 - 4$ $12 - 6$ $12 - 8$ $12 - 10$

252. Үч менен төрттүн суммасынан 2ни кемит. Канча амал жаздың?

253. $8 + 9$ $6 + 5$ $14 - 7$ $18 - 9$
 $7 + 9$ $9 + 4$ $16 - 8$ $20 - 1$

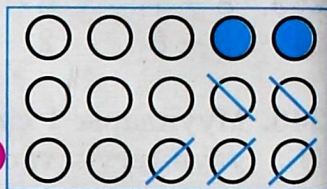
254. Эң чоң жана эң кичине бир орундуу сандарды жаз. Эң кичине эки орундуу сан кайсы?

КОШУУ МЕНЕН КЕМИТҮҮНҮН БАЙЛАНЫШЫ

255. $3 + 2 = 5$

$5 - 2 = 3$

$5 - 3 = 2$

Кошуу менен кемитүүнүн байланышын байка. Жыйынтык чыгар.

Суммадан бир кошулуучуну кемитсе, экинчи кошулуучу келип чыгат. Кемитүүчү менен айырманын суммасы кемүүчүгө барабар.

256. $4 + 3 = 7$ $5 + 1 = 6$ $6 - 2 = 4$ $7 - 3 = \square$
 $7 - 3 = \square$ $6 - \square = 5$ $4 + \square = \square$. . .
 $7 - \square = 3$ $6 - \square = \square$. . .

257. Гаражда 5 автобус, андан 4кө ашык жеңил машина бар эле. Гаражда бардыгы канча машина бар?

258. Ар бир жагы 4 см болгон үч бурчтуктун периметрин тап.

259. $5 + 5$ $2 + 9$ $8 - 4$ $7 - 6$ $10 - 7$ $8 + 2$
 $3 + 8$ $10 + 5$ $9 - 5$ $5 - 0$ $9 - 8$ $9 + 7$

260. Автобустан 9 киши түштү. Автобуста 19 киши бар болсо, канча киши калды?

261. $9 - 5 = ?$ Кемитүүнү аткаруунун ыкмасын изде. Бизге белгилүү: кемитүүчү менен айырманын суммасы кемүүчүгө барабар: $\square + 5 = 9$

Кайсы санга 5ти кошсок 9 келип чыгат? Ооба, 4кө.
 $4 + 5 = 9$. Демек, $9 - 5 = 4$.
 $6 - 2 = ?$ $\square + 2 = 6$ $4 + 2 = 6$. Демек, $6 - 2 = 4$.

262. Ушул сыяктуу ой жүгүртүүлөр менен төмөнкүлөрдү чыгар:

$10 - 7$

$8 - 6$

$11 - 9$

$7 - 5$

263. Короодо он тоок, андан 2ге аз өрдөк бар. Короодо бардыгы канча канаттуу бар?

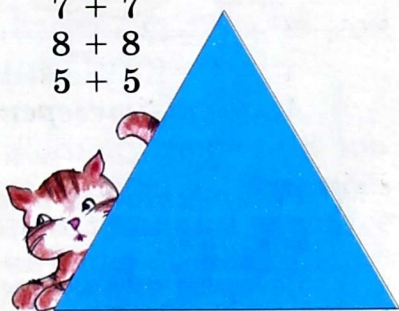
Амалдарын толук жазып чыгар.

264. Эки бештин суммасын тап. Андан 3тү кемит. *Канча амал жазылды? Акыркы амалдын жыйынтыгы эмне деп аталат.*

265. 20дан кичине болгон эки орундуу сандарды жаз. Эң кичинеси канча? 20ны жаздыңбы?

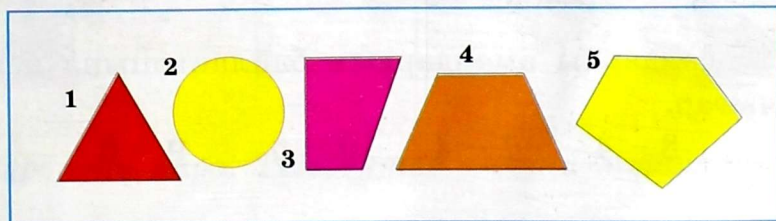
266.

$7 + 8$	$8 + 6$	$7 + 7$
$9 + 7$	$8 + 2$	$8 + 8$
$10 + 5$	$9 + 5$	$5 + 5$

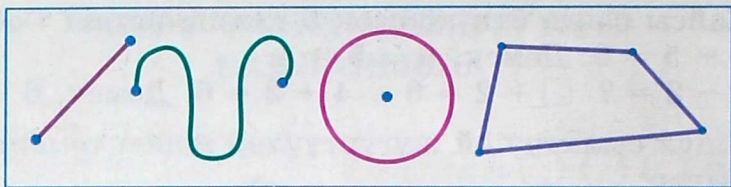
267. Үч бурчтуктун үч жагы тең бирдей - 5 см ден. Үч бурчтуктун периметрин тап.

АЙЛАНА. ТЕГЕРЕК

268.

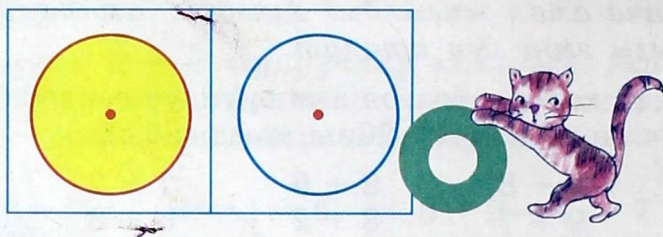
Ар бир фигураны ата. Көп бурчтуктарга кайсылар кирет? 2-фигуранын бурчтары жок. Ал **тегерек** деп аталат.

Булар сызыктар:

1-си кесинди, 2-си ийри сызык, 3-сү айлана, 4-сү туюк сынык сызык.

Айлананы байка. Ал тегеректен айырмаланабы?

Айлана - тегеректин чеги.

Тегеректин ичиндеги чекит анын **борбору** деп аталат.

Тегерек айланасы менен бир борборго ээ.

Ал тегеректин чегинен кандай жайланышкан? Сызгыч менен текшер.

269. Мисалдарды амалдардын байланышына негиздеп чыгар.

$$8 - 4 \quad 7 - 4 \quad 10 - 5 \quad 9 - 6 \quad 6 - 5$$

270. Кышында мектепти жылытыш үчүн адегенде 5 машина, анан дагы 7 машина көмүр түшүрүштү. Мектепке бардыгы канча машина көмүр түшүрүлдү?

271. 2 см ден узун 5 см ден кыска кесинди сыз. Канча сантиметр кесинди сыздың?

272. 9 жана 6нын суммасын тап. Андан 5ти кемит. Айырма эмнеге барабар?

273. $7 + 9$ $6 + 5$ $10 + 9$ $10 - 1$ $7 - 7$ $13 - 10$
 $8 + 8$ $9 + 6$ $0 + 4$ $8 - 5$ $20 - 20$ $8 - 6$

274. Айлана менен тегерекке эмнелер окшоп турат?

ЭКИ САНДЫ САЛЫШТЫРУУ

275.

а) Сырга жогорку текчеге 8 китеп, төмөнкүсүнө 5 китеп койду. Сырга төмөнкү текчеге канча китепке аз койду?

Сүрөттү кара. Тегеректер эмнени түшүндүрөт?

Сырга төмөнкү текчеге 3 китеп аз койду десе болобу? Ошол 3тү алыш үчүн кандай амал аткарыш керек? Ойлонуп көр.

- б) Талант 6 мисал, Бакыт 4 мисал чыгарды. Талант Бакыттан канча мисал көп чыгарды?
Тегерекчелерди тартып жогоркудай ой жүзүрт.

Маселелерди тегерекчесиз эле кемитүү амалы менен төмөнкүчө чыгарса болот:

а) $8 - 5 = 3$ (китеп)

б) $6 - 4 = 2$ (мисал)

276. Мисалдарды 3 мүнөттө чыгарып бүтөсүңбү?

$9 + 5$	$6 + 7$	$10 + 3$	$10 + 9$	$7 + 7$
$7 + 8$	$8 + 8$	$9 + 9$	$8 + 9$	$6 + 9$
$10 - 2$	$7 - 3$	$9 - 7$	$7 - 7$	$10 - 6$
$8 - 6$	$5 - 4$	$6 - 5$	$8 - 5$	$9 - 7$

277. 6 саны 3, 4, 5 сандарынын ар бирөөнөн канчага чоң?

278. а) 9 саны 8ден, 7 саны 6дан, 10 саны 9дан канчага чоң?

- б) 2 саны 5тен, 6 саны 9дан канчага кичине?

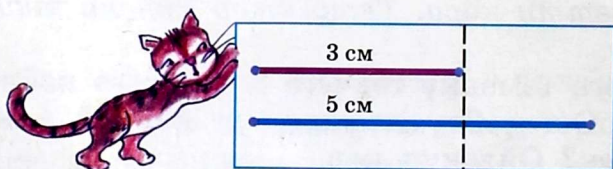
279. Дүкөндө 15 ящик алма бар. Эртең менен 5 ящик, кечинде дагы 5 ящик алма сатышты. Канча ящик алма калды?

280. $7 + 9$ $5 + 2$ $10 - 5$ $4 + 4$ $0 + 8$ $9 - 9$
● $6 - 5$ $8 - 7$ $9 - 7$ $9 + 9$ $10 - 2$ $15 - 9$

281. 3 саны 5тен канчага кичине?

282. Чийме боюнча 2-кесинди канча сантиметрге узун экенин аныкта. 1-кесинди канчага кыска?

$5 - 3 = 2$ (см)

Буюмдар канчага көп же аз экенин же кесинди канчага узун же кыска экенин билиш үчүн кемитүү амалы аткарылат.

Эки санды салыштырыш үчүн, башкача айтканда, бир сан экинчисинен канчага чоң же кичине экендигин билиш үчүн, чоң сандан кичинесин кемитүү керек.

$$8 > 5 \qquad 8 - 5 = 3$$

8 саны 5тен 3кө чоң. 5 саны 8ден 3кө кичине.

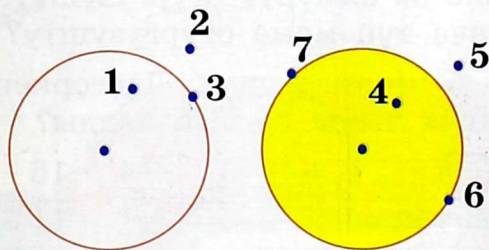
283. Кесиндилерди ченеп салыштыр?

284. Дүкөндө 15 ящик алма бар. Эртең менен 3 ящик, кечинде 6 ящик алма сатышты. Канча ящик алма калды?

285. Апам 10 банка кыям кайнатты. 3 банкасы желди. Маселеге суроо коюп чыгар.

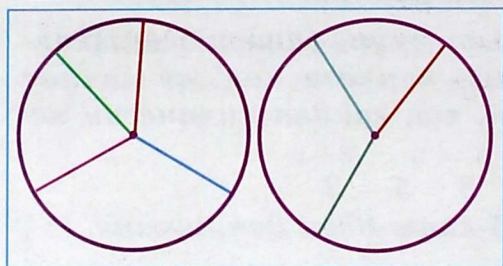
286. Айлана жана тегерекке карата ар бир чекиттин абалын түшүндүр.

287. $9 + 8$ $8 + 8$ $7 + 8$ $1 + 9$ $8 + 10$
 $7 + 5$ $6 + 9$ $8 + 4$ $0 + 7$ $4 + 0$

288. 3 жана 5, 6 жана 9 сандарын салыштыр. $>$, $<$ белгилерин пайдалан.

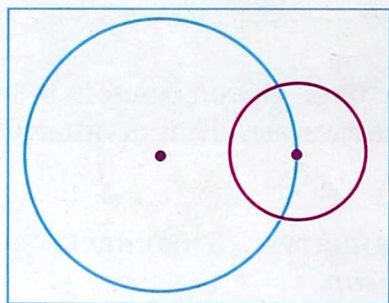
289. Фигураларды ата. Түстүү кесиндилерди ченеп көр. Алар жөнүндө эмне айтса болот?

Ошол кесиндилер айлананын же тегеректин радиустары деп аталат.

Айланадан канча радиус көрүп турасың? Тегеректенчи?

290.

Оң жактагы айлананын борбору кандай жайгашкан? Радиустарды чене. Борборлордун аралыгын чене.

291. Окуучулар мектеп багында иштешип 14 түп алма, андан 8 түпкө аз алмурут отургузушту. Окуучулар бардыгы канча түп мөмө отургузушту?

292. Чай ичүүгө 5 киши отурду. Дасторконго 3 чыны коюлду. Канча чыны жетпей калды?

293. $7 - 4$ $10 - 7$ $8 + 9$ $4 + 4$ $15 - 9$ $12 - 5$
 $8 + 5$ $7 + 7$ $7 - 3$ $7 - 5$ $17 - 9$ $13 - 7$

294. $7 + 4$ $9 - 8$ $7 - 5$ $8 + 7$ $9 + 9$
 $10 - 6$ $7 - 7$ $6 - 4$ $8 + 8$ $10 + 2$

295. Асан 8 жашта, Үсөн 5 жашта. Кимиси кичүү? Канча жашка кичүү?

296. Кемүүчү 10, кемитүүчү 5, айырмага 8ди кош. Сумма эмнеге барабар болду?

Өзүңдү текшер!

1. Бардык бир орундуу сандарды жаз.
2. 20 ичиндеги эки орундуу сандарды жаз.
3. 1 цифрасы катышкан 2 орундуу сан жаз. Ал кайсы сан?
4. 5 жана 7 сандарын салыштыр.
5. Сүйлөмдөрдү толукта:

0 - эң кичине ... сан.

10 - эң кичине ... сан.

6. Муундары 2 см ден болгон эки муундуу сынык сызыктын узундугун тап.
7. Жактары 1 см, 2 см, 3 см болгон үч бурчтуктун периметри канча сантиметр болот?
8. Үч бурчтук, төрт бурчтук, беш бурчтук жалпысынан ... деп аталат.
Сүйлөмдү толукта.

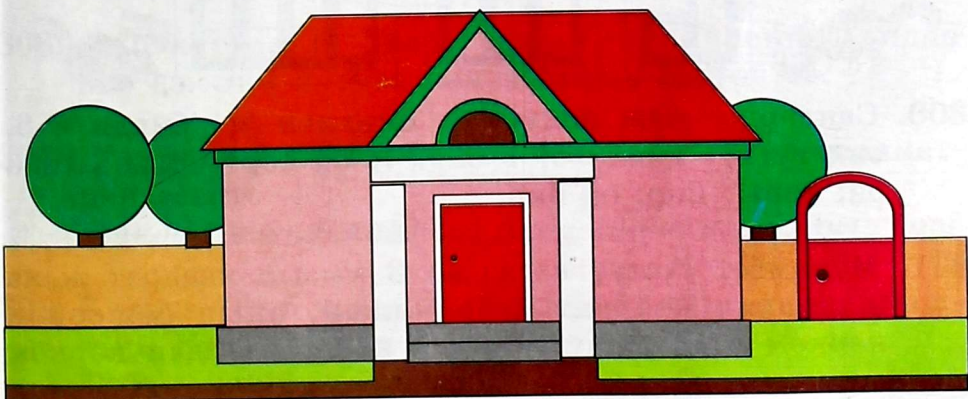
9. Алмаз 3 мисал чыгарды. Сайкал андан 2 мисалга ашык чыгарды.
Маселе 1 амал, 2 амал менен чыгарылгандай кылып эки суроо кой.

10. Тез эсепте:

$$5 + 5 \quad 7 + 4 \quad 9 + 9 \quad 11 - 2 \quad 18 - 2 \quad 8 - 7$$

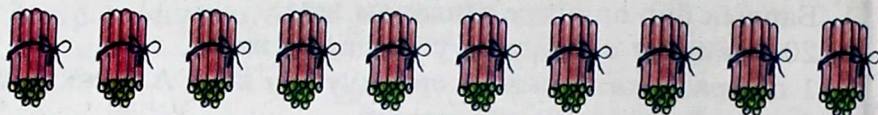
$$6 + 2 \quad 8 + 5 \quad 2 + 9 \quad 15 - 5 \quad 12 - 10 \quad 10 - 1$$

11. Сүрөттөн кандай геометриялык фигураларды көрүп турасың?

ЭКИ ОРУНДУУ САНДАР. ЖҮЗ

297.

1 ондук - он

2 ондук - жыйырма

3 ондук - отуз

4 ондук - кырк

5 ондук - элүү

6 ондук - алтымыш

7 ондук - жетимиш

8 ондук - сексен

9 ондук - токсон

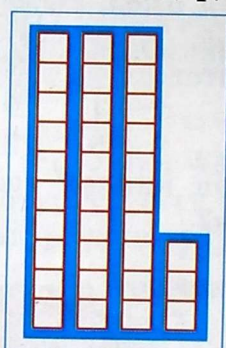
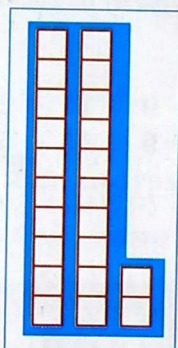
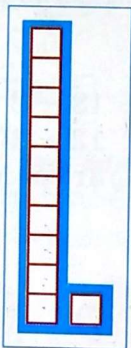
10 ондук - жүз

Булар ондуктар.

10 ондук жүз деп аталат.

298. 2 онд., 1 онд., 9 онд., 5 онд., 6 онд. Кайсы сандар экендигин ата. Онд. деп ондуктарды жазабыз.

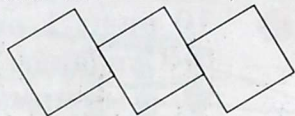
299. Үлгүнү пайдаланып сүрөттөлгөн сандарды ата.

300. Сандарды жаз: ондугу 1, бирдиги 5; бирдиги 6, ондугу 1; 1 онд. 6; 1 онд. 7; он төрт; жыйырма; он; төрт; бир; он бир.

301. Мукамбет түстүү кагаздан 3 кызыл квадрат жана 9 жашыл квадрат кесип алып, анын бешөөнөн көркөм оюм түздү. Кандай квадраттардан көркөм оюм түзгөн?

Мындай көркөм оюмду канча жол менен түзсө болот? Деңгериңе түзүп көр.
Кызылга жана жашылга боё.

302. а) Бир ондуктан сегиз ондукка чейинки ондуктарды ата.

б) 9 ондуктан 3 ондукка чейинки ондуктарды ата.

в) Ондон токсонго чейинки ондуктарды ата.

303. Биринчи кошулуучу 8, экинчиси 5. Алардын суммасынан 3тү кемит. Канча амал жаздың?

304. Ондуктардын жазылышын байка:

1 онд. = 10 деп жазыларын билесиң. Ушу сыяктуу

2 онд. = 20, 3 онд. = 30 болот.

Анда 10 ондук кандай жазылышы мүмкүн? Ойлонууп көр.

Ооба, 10 онд. = 100. Ал жүз деп аталат.

10 онд. - 100 - жүз

305. а) Бардык ондуктарды атап, жазып чык.

б) Жыйырмадан сексенге чейинки ондуктарды 2 жол менен жаз.

в) Сандарды жаз: 5 онд., 3 онд., 7 онд., 9 онд.

306. Бир кутуда 11 даана самын, экинчисинде андан 3кө аз. Эки кутуда канча самын болгон?

307. Жактары 2 см ден болгон беш бурчтуктун периметрин эсепте.

Кандай мисал жаздың? Анда канча кошулуучу бар?

308. 8 жана 10, 5 жана 6, 10 жана 11 сандарын салыштыр. Кандай амал аткарылат?

Ооба - кемитүү амалы.

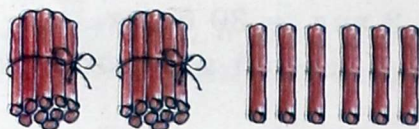
309. а) Сандарды жаз: 2 онд., 1 онд., 5 онд., 8 онд.,
● 10 онд., 1 онд.

б) Сандарды ата: 3 онд., 4 онд., 5 онд.

в) Жыйырма, отуз, кырк, элүү сандарында канчадан ондук бар? Сандардын аталышынан ондуктардын санын билсе болобу? Кайсы сандарда ондуктардын саны ачык берилген?

310. $8 + 0$ $5 + 5$ $10 - 1$ $15 - 10$
 $9 + 7$ $10 + 8$ $13 - 3$ $12 - 3$

311. Ондук таякчаларды сана. Айрым таякчаларды сана. Экөөнү чогуу сана. Алар канча? Жыйырма алты. Сенде да ошончо болдубу?

312. а) Сүрөт боюнча сандардын жазылышын байка. Аларды оку. Ондуктар сандын кайсы жагында жазылды?

3 онд. 2 - 32

Отуз эки

2 онд. 3 - 23

Жыйырма үч

б) 1 онд. $4 = 14$. Ушу сыяктуу кылып улантып жаз:
2 онд. $5 = \dots$ 4 онд. $6 = \dots$ 9 онд. $1 = \dots$

313. Ар бир санды ата.

2 онд. $4 = 24$

3 онд. $0 = 30$

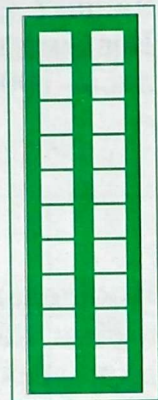
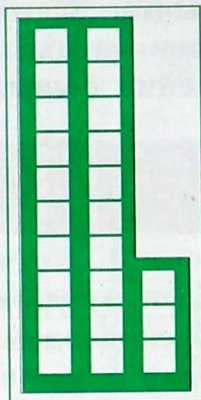
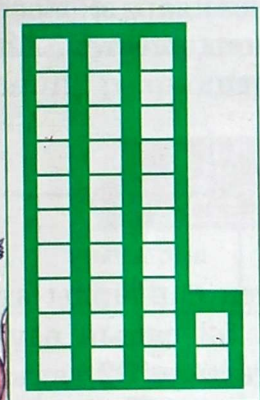
4 онд. $2 = 42$

5 онд. $3 = 53$

6 онд. $0 = 60$

Булар эки орундуу сандар. Эки орундуу сандар бирдиктер жана ондуктардан турат. Бирдиктер биринчи разряд, ондуктар экинчи разряд деп аталат.

314. Сүрөт боюнча сандарды атап, жаз:

315. Айнагүл китептин 8 бетин окуду. Бейшегүл андан 4 бетке көп окуду. Бейшегүл китептин канча бетин окуган?

Маселе эки амал менен чыккандай кылып суроо кой.

316. Төмөнкү сандарды цифралар менен жаз: отуз, кырк, элүү, алтымыш, сексен, токсон, төрт, элүү беш, алтымыш эки.

317. $9 + 4$ $10 - 9$ $6 + 6$ $7 + 7$ $10 + 7$
 $8 + 6$ $10 - 7$ $8 - 7$ $6 + 9$ $9 + 0$

318. 95, 21, 23, 24, 46, 54, 68 сандарын окуп, биринчи жана экинчи разряддарын ата. Дептериңе үлгүдөгүдөй кылып разряддар боюнча жазып чык.

ондук	бирдик
9	5
...	...

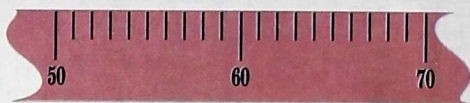
319. Сандарды жаз: кырк беш, отуз сегиз, токсон беш, алтымыш, жетимиш беш.

2-разряд	1-разряд
4	5
...	...

Аларды үлгү боюнча разряддарга бөлүп жаз.

320. Өзүңдүн сызгычыңды байка. Андагы эң чоң сан кайсы? Сызгычты улантып сандарды жазса болот. Кездеме ченеген метр сызгычты элестет. Анын шкаласы 100гө чейин белгиленген.

321.

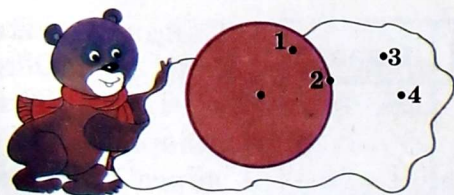

Шкаладан 52ден мурда келген сандарды ата. 52ден кийин келген сандарды ата. 52 санын өзүнөн мурда келген сандар менен салыштыр. 52 санын өзүнөн кийин келүүчү сандар менен салыштыр. Шкала боюнча оң жакка жылган сайын сан чоңоёт, сол жакка жылууда - кичиреет. Мисалы,

$$53 > 52, 52 > 51, 69 < 70.$$

Ар бир сан өзүнөн мурда келүүчү сандардан чоң, өзүнөн кийин келүүчү сандардан кичине болот.

322. Төмөнкү сандарды салыштыр, $>$, $<$ белгилерин кой. 45 жана 47, 52 жана 49, 53 жана 46, 55 жана 57.
323. Класста 28 окуучу бар. 8 окуучу математика, 6 окуучу сүрөт ийримине, калганы спортко катышты. Канча окуучу спортко катышты? *Суроолорун толук жазып чыгар.*
324. Тегеректин радиусун аныкта. Кайсы чекиттер тегеректе жатат? Кайсылары тегеректе жатпайт?

325. Төмөнкү сандарды эң кичинесинен баштап чоңуна чейин ирети менен жаз: 72, 35, 16, 29, 95, 42, 13, 18, 82. Бул сандардын ондугун жана бирдигин ата. Биринчи разряддарды ата.

326. ■

1 онд. он 10	2 онд. жыйырма 20	3 онд. отуз 30	4 онд. кырк 40	5 онд. элүү 50
6 онд. алтымыш 60	7 онд. жетимиш 70	8 онд. сексен 80	9 онд. токсон 90	10 онд. жүз 100

Ондуктардын жазылышы менен аталышын байка. Буларды тегерек ондуктар деп аташат.

327. Болоттун 10 дептери болгон. Темирдики ага караганда 3кө аз. Темирдин канча дептери болгон? Дагы кандай суроо койсо болот?

328. а) Сандарды жаз: 2 онд. 1, 2 онд. 2, 2 онд. 3, 2 онд. 4, 2 онд. 5, 2 онд. 6, 2 онд. 7, 2 онд. 8, 2 онд. 9. Акыркы сандан кийинки сан кайсы?
- б) 3 ондуктан кыркка чейинки сандарды жазып чык.
- в) Токсон тогуз жана жүз сандарын жаз. Ар бири канча орундуу сан?

329. а) 17, 25, 38, 76, 92 сандарынын разряддарын ата.
- б) Сандарды жаз: отуз беш, кырк үч, он төрт, элүү, элүү алты, сексен, сексен тогуз. Булардын ондуктарын жана бирдиктерин ата.

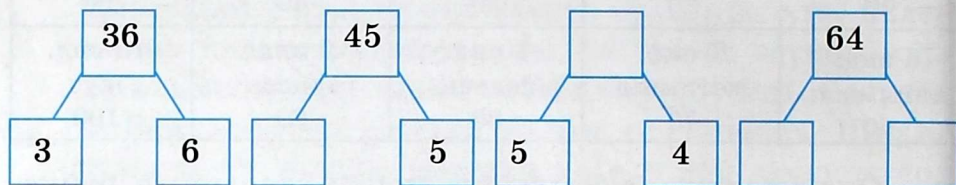
330. Жашылча дүкөнү түшкө чейин 8 ящик, түштөн кийин андан 3 ящикке көп алма сатты. Бир күндө дүкөндө канча ящик алма сатылган?

331. $\boxed{>}<\boxed{<}<\boxed{=}$ 30 $\boxed{>}$ 24 16 $\boxed{\square}$ 61 $50 > \left| \begin{array}{l} 45 \\ \dots \\ \dots \end{array} \right| \begin{array}{l} 70 \\ \dots \\ \dots \end{array}$

45 $\boxed{\square}$ 54 94 $\boxed{\square}$ 49 60 $\boxed{\square}$ 70

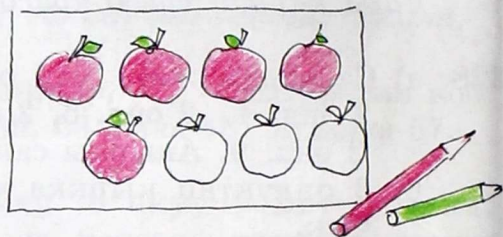
332. Үлгү боюнча бош чакмактарга кайсы сандар жазыларын айт. Разряддарын атап жаз:

6 - 1-разряд
3 - 2-разряд.

333. а) Эки муундуу сынык сызыктын узундугу 5 см.
● Ар бир мууну канча сантиметр болушу мүмкүн?
Талдап көр.

334. Айке 8 алманын сүрөтүн тартты. Ал бир нече алманы боёгондон кийин дагы 3 алма калды. Айке канча алманы боёгон?

335. а) 10 го чейинки жуп жана так сандарды эки сапка айрым-айрым жаз.
■ б) 100гө чейинки сандар да жуп же так болушу мүмкүн.

Бирдиктери жуп болгон сандар жуп болушат. Мисалы, 42 - жуп сан. Түшүндүр. Бирдиктери так болгон сандар так болушат. Мисалы 25 - так сан. Түшүндүр.

336. Жогорку эрежени пайдаланып сандарды эки сапка бөлүп жаз:

15, 28, 39, 42, 56, 82, 95, 99

Жуп сандар: . . .

Так сандар: . . .

Ушу сыяктуу жаз.

337. Төмөнкү жазуулардын кайсылары туура, кайсылары туура эмес? Туура эместерин оңдоп жаз.

$$32 > 17 \quad 65 > 56 \quad 47 > 57 \quad 98 > 78$$

$$35 > 35 \quad 62 = 26 \quad 100 < 90 \quad 63 < 35$$

338. а) 48ден чоң 54тен кичине болгон бардык сандарды ата.

б) 87ден чоң 95тен кичине болгон бардык сандарды ирети менен жаз. 87 жана 95ти жаздыңбы?

339. а) Төмөнкү сандарды оку: 5, 7, 15, 29, 51, 9, 47, 63, 72, 8, 12, 81, 18, 41, 14, 92.

Бир орундуу сандарды бир сапка, эки орундуу сандарды экинчи сапка жаз. Разряддарын ата.

340. а) 15 жана 51, 49 жана 47, 99 жана 100 сандарын салыштыр. $>$, $<$, $=$ белгилери менен жаз.

341. Кошуу жана кемитүү амалдарынын касиеттерин эсте:

$$6 + 0 = 6 \quad 2 + 7 = 7 + 2 \quad 8 - 8 = 0 \quad 5 - 0 = 5$$

342. Төмөнкү мисалдын чыгаруу ыкмасын байка:

$$8 + 5 = 8 + (2 + 3) = (8 + 2) + 3 = 10 + 3 = 13$$

$(2 + 3)$ - 5ти кошулуучулар түрүнө келтирилген жазуу. Ал кашаага алынган. Кашаа деп () түрүндөгү сызыктар айтылат. Кошууда 10го толуктоо ыкмасы пайдаланылды. 8 менен 2 топтоштурулду.

Кошунун дагы бир касиети бар - ал топтоштуруу касиети деп аталат.

343. Кошуунун топтоштуруу касиетин пайдаланып төмөнкү мисалдарды чыгар:

$9 + 9$

$7 + 5$

$6 + 5$

$8 + 6$

344. Урматтын 12 карандашы болгон. Сымбатта ага караганда 4кө аз. Экөөнүн канча карандашы болгон?

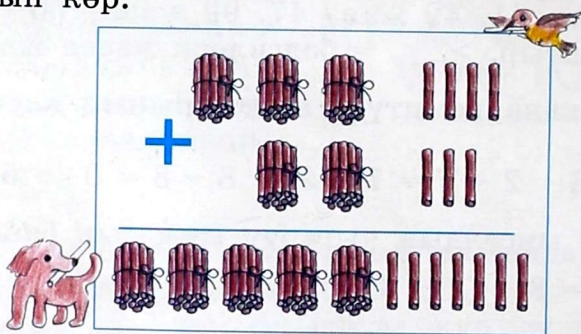
345. 80 санынын 1-разряды канча? 100 саны канча орундуу сан? Анын бирдиктерин жана ондуктарын ата.

346. Ар бир жагы 2 см болгон үч бурчтуктун периметрин тап. Кандай мисал жазылды? Анда канча кошулуучу бар?

ЭКИ ОРУНДУУ САНДАРДЫ КОШУУ ЖАНА КЕМИТҮҮ

347. $34 + 23 = ?$

■ Сүрөттү байка. Сандарды кошуунун эрежесин чыгарып көр.

Сандарды кошууда ондукка ондукту, бирдикке бирдикти кошуу керек. Ал үчүн сандарды мамыча түрүндө - ондугунун астына ондугун, бирдигинин астына бирдигин жазып алып кошуу ыңгайлуу. Кошуу бирдиктерден баштап аткарылат.

$$\begin{array}{r} 34 \\ + 23 \\ \hline 57 \end{array}$$

348. Мисалдарды мамыча түрүндө жазып алып, толук түшүндүрүү менен чыгар.

$47 + 12$

$54 + 23$

$66 + 22$

$34 + 44$

$48 + 31$

$85 + 12$

$23 + 34$

$14 + 42$

349. Короодо 35 кой бар эле. Ага дагы 24 койду кошушту. Короодо канча кой болуп калды?

350. 1-катарга 21 дептер, 2-катарга андан 3 дептерге ашык коюлду. Эки катарга бардыгы канча дептер коюлду?

351. Жашылча дүкөнүнөн түшкө чейин 16 ящик алма, түштөн кийин андан 5 ящикке аз сатылды. Түштөн кийин канча ящик алма сатылды?

352. Сандарды мамыча түрүндө жазып кошууну аткар:

$64 + 12$

$21 + 67$

$66 + 33$

353. $30 + 20 = ?$ $3 \text{ онд.} + 2 \text{ онд.} = 5 \text{ онд.}$

Демек, $30 + 20 = 50$. Кошулуучулар кандай сандар? Ондуктарды кошуунун эрежесин чыгарып көр. Ал эрежеге таянып төмөнкүлөрдү чыгар:

$40 + 10$

$70 + 20$

$30 + 50$

$60 + 20$

354. Сандарды мамыча түрүндө жазып кошууну аткар:

$61 + 35$

$23 + 36$

$32 + 64$

$12 + 17$

$44 + 15$

$42 + 56$

$44 + 44$

$73 + 25$

$21 + 32$

$75 + 14$

355. Ашканага 41 тарелка, андан 14кө көп стакан алып келишти. Ашканага канча идиш алып келишти?

356. Аялдамага автобустан 24 жүргүнчү түшкөндөн кийин автобуста дагы 13 жүргүнчү калды. Автобуста адегенде канча жүргүнчү болгон?

357. Кемүүчүсү 12, кемитүүчүсү 5. Алардын айырмасына 4тү кош. Сумма эмнеге барабар? Канча мисал жазасың?

358. $\boxed{><=}$ $24 + 12 \square 24$ $72 + 15 \square 15$ $37 \square 12 + 25$

359. Эгерде 1 дм = 10 см болсо, анда бош чакмактарга кайсы сандарды жазуу керек?

$$2 \text{ дм} = \square \text{ см}$$

$$3 \text{ дм} = \square \text{ см}$$

$$6 \text{ дм} \square \text{ см}$$

360. Кошулуучуларды мамыча түрүндө жазып амалдарды аткар:

$$36 + 12$$

$$54 + 21$$

$$47 + 11$$

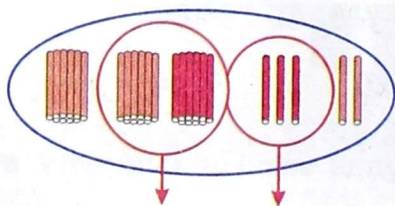
$$72 + 16$$

$$65 + 13$$

$$83 + 13$$

361. $35 - 23 = ?$

Сүрөттү байка. Сандарды кемитүү эрежесин чыгар.

$$\begin{array}{r} 35 \\ - 23 \\ \hline 12 \end{array}$$

Сандарды кемитүүдө бирдиктен бирдикти, ондуктан ондукту кемитүү керек. Ал үчүн сандарды мамыча түрүндө - бирдигинин астына бирдигин, ондугунун астына ондугун жазып алып кемитүү ыңгайлуу.

Кемитүүнү бирдиктерден баштоо керек.

362. Мисалдарды мамыча түрүндө жазып алып чыгар.

а) $55 - 32$ $99 - 88$ $72 - 41$ $85 - 12$ $98 - 27$
б) $43 + 12$ $56 + 23$ $32 + 37$ $55 + 12$ $16 + 23$

363. Узундугу 3 см кесинди чий. Аны эки жагынан 2 см ге узарт. Кандай узундуктагы кесинди пайда болду?

364. Дүкөндө 65 кара, 32 көк чыгырык жип болгон. 54 чыгырык жип сатылды. Дүкөндө канча чыгырык жип калды?

365. Сандарды мамыча түрүндө жазып амалдарды аткар:

$45 + 13$ $34 + 23$ $88 - 24$ $58 + 11$
 $77 - 62$ $66 - 35$ $93 - 42$ $55 + 24$

366. Сандарды мамыча түрүндө жазып амалдарды аткар:

$65 - 13$ $97 - 75$ $44 + 25$ $44 + 33$
 $76 - 25$ $86 - 15$ $66 + 22$ $55 - 41$

367. Кутуда 75 көк, 23 жашыл шар бар. Жашыл шар көк шарга караганда канчага аз? Кутуда бардыгы канча шар бар?

368. Биздин саат 12 мүнөт артта калган. Эгер бул сааттын жебеси 8 саат 45 мүнөттү көрсөтсө, анда чыныгы убакыт канча болот?

369. 23 жана 15 сандарынын суммасын тап. Суммадан 16ны кемит. Айырма эмнеге барабар? Канча мисал жаздың?

370. $\boxed{>}<=$ $16 - 6 \square 6$ $45 - 24 \square 45$ $34 + 12 \square 43$
 $25 + 14 \square 39$ $72 - 21 \square 52$ $24 + 45 \square 45$

371. Сандарды мамыча түрүндө жазып, амалдарды аткарып:

$$62 - 31$$

$$46 + 32$$

$$23 + 16$$

$$37 - 24$$

$$44 - 13$$

$$23 + 15$$

372. Жактары 2 см ден болгон төрт бурчтуктун периметрин тап. Канча кошулуучу жазылды? Кошуунун топтоштуруу касиетин пайдаланып эсепте.

373. Мисалдардын чыгарылыштарын түшүндүр:

$$\begin{array}{r} 32 \\ + 5 \\ \hline 37 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 32 \\ + 50 \\ \hline 82 \end{array}$$

Эгер кошулуучу бир орундуу сан болуп калса ал бирдикке, ондуктар болсо ондукка кошулат.

374. Бул эрежени пайдаланып, мисалдарды оозеки чыгар:

$$72 + 6$$

$$56 + 30$$

$$83 + 4$$

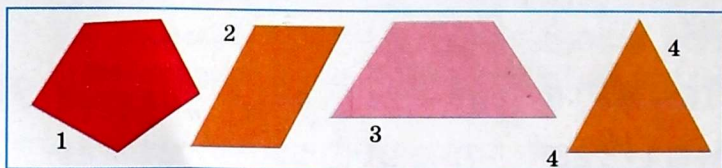
$$60 + 25$$

$$43 + 5$$

375. Жүгүрүү боюнча мелдешке 1-класстын 21 окуучусу, 2-класстан 4 окуучуга көп катышкан. Эки класстан биригип канча окуучу мелдешке катышкан?

376. Гараждан адегенде 23 машина, кийин дагы 15 машина чыгып кетти. Гараждан канча машина кетти? *Гаражда канча машина калды деген суроого жооп бере алабызбы?*

377. Фигураларды ата. Булардын жалпы аты кандай? 2-, 3- фигуралардан окшоштук көрүп турасыңбы?

78. Муундары 4 см жана 1 см болгон сынык сызык чий жана узундугун тап.

Муундары ушундай болгон дагы сынык сызык чийсе болобу?

79. $25 - 12$ $34 + 5$ $42 + 24$ $65 - 14$ $99 - 81$
 $46 - 22$ $54 + 20$ $73 + 20$ $62 + 4$ $7 + 92$

80. Мисалдардын чыгарылыштарын түшүндүр:

$$\begin{array}{r} 48 \\ - 3 \\ \hline 45 \end{array} \quad \begin{array}{r} 48 \\ - 30 \\ \hline 18 \end{array}$$

Кемитүүчү бир орундуу сан болсо, ал бирдиктен кемитилет, ондуктар болсо ондуктан кемитилет.

81. а) Бул эрежени пайдаланып, мисалдарды оозеки эсептеп, сапка жаз:

$$\begin{array}{r} 34 - 3 \\ 67 - 5 \end{array} \quad \begin{array}{r} 86 - 30 \\ 89 - 6 \end{array} \quad \begin{array}{r} 95 - 20 \\ 45 - 20 \end{array}$$

б) $50 - 30 = 20$ $80 - 40 = \dots$ $70 - 50 = \dots$
 $40 - 20 = \dots$ $50 - 10 = \dots$ $90 - 10 = \dots$

82. Кийим тигүү фабрикасында балдардын 43 көйнөгүн тигишти. Кыздардын көйнөгүн андан 20га аз тигишкен. Фабрикада бардыгы канча көйнөк тигишкен?

83. $85 - 3$ $75 - 20$ $47 + 0$ $55 + 40$ $15 + 1$
 $47 - 7$ $19 - 9$ $67 + 0$ $45 - 13$ $34 - 12$

84. 1 дм 1 см узундуктагы кесиндини сыз. Ал канча сантиметр?

85. $52 + 20$ $40 + 26$ $30 - 10$ $80 - 70$
 $63 + 30$ $46 + 20$ $54 - 40$ $69 - 7$

386. Жаңы жылдык балатыга 55 кызыл жана жашыл лампочкаларды тагышты. Лампочкалардын 20сы кызыл, калгандары жашыл. Жашыл лампочкалар канча?

387. Мисалдарды сапка жазып, оозеки түшүндүрүү менен чыгар. Мисалы, $25 + 4 = 29$ – бирдиктерин кошсок 9 бирдик болот. 2 ондук менен сумма 29га барабар.

Демек, $25 + 4 = 29$

$$\begin{array}{cccccc} 25 + 4 & 46 + 30 & 3 + 42 & 35 - 4 & 50 + 40 & 45 - 20 \\ 52 + 5 & 38 - 20 & 5 + 51 & 48 - 3 & 61 + 30 & 90 - 20 \end{array}$$

388. Үч бурчтуктун периметри 39 см, эки жагы 12 жана 15 сантиметрден. Үчүнчү жагын тап.

Амалдарды толук жазып чыгар.

389. Сандарды жаз: биринчи разряды 5, экинчи разряды 6; ондуктары 8, бирдиктери 9; эки разряды тең бирдей 3төн; 38ден чоң, 40тан кичине.

390. а) Бирдиктери жана ондуктары 7ден чоң болгон бардык сандарды жаз.

б) ондуктарын жана бирдиктерин көрсөткөн сандардын суммасы 5ке барабар болгон бардык сандарды жаз.

391. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$

26 ☐	62	54 ☐	57	94 ☐	92
45 ☐	40	85 ☐	75	71 ☐	73
30 ☐	30	0 ☐	90	62 ☐	0

392. $27 - 15$ $40 - 20$ $40 + 30$ $36 + 23$
 $26 + 20$ $36 - 0$ $28 - 14$ $74 - 40$

393. Бир катарда 14 окуучу, экинчисинде андан 3 окуучуга аз отурат. Эки катарда канча окуучу отурат?

394. Мисалдарды сапка жазып оозеки түшүндүрүү менен чыгар. Канча мүнөттө чыгарасың?

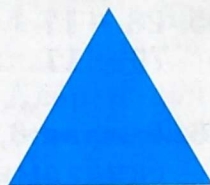
а) $34 + 5$ $4 + 62$ $50 + 25$ $47 + 1$
 $52 + 7$ $46 + 30$ $73 + 20$ $1 + 55$

б) $34 - 3$ $89 - 9$ $70 - 40$ $36 - 1$
 $67 - 5$ $56 - 30$ $54 - 20$ $45 - 10$

395. Дөбөчөдө 23 бала, андан 3кө көп кыздар лыжа тээп жүрүштү. Дөбөчөдө канча адам лыжа тээп жүрөт?

396. $>$ $<$ $=$ $73 \square 37 - 7$ $70 - 0 \square 70$ $67 \square 57 + 10$
 $15 \square 51 - 50$ $90 \square 90 - 1$ $66 \square 0$

397. Керектүү ченөөлөрдү жүргүзүп, үч бурчтуктун периметрин аныкта.

398. Дүкөнгө 96 кг бадыраң алып келди. Жумуштун аягында 30 кг бадыраң калды. Канча килограмм бадыраң сатылган?

399. $64 + 4$ $28 + 30$ $70 + 23$ $62 + 12$
 $72 - 40$ $68 - 5$ $90 - 50$ $89 - 25$

400. $36 + 33$ $84 + 13$ $66 + 21$ $91 - 90$
 $59 - 26$ $99 - 27$ $82 - 11$ $85 - 84$

401. Айна 14 жашта. Эжеси 3 жашка улуу. Айнанын эжеси канча жашта?

Кемитүү менен чыгара тургандай кылып маселени өзгөрт.

402. Жолдун оң жагында 24 үй, сол жагында 25 үй бар. Жолдун эки жагында канча үй бар? Жолдун кайсы жагында үйлөр көп? Канчага көп?
Дагы суроо кой.

403. а) 8ден 8ди кемитип, айырмага 4тү кош.
б) 10дон 9ду кемит. Айырмага 9ду кош.

Кандай сандар келип чыкты? Алар кандай аталышат?

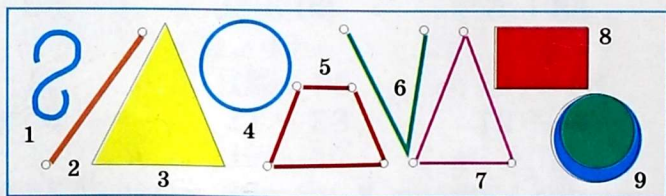
404. 10 саны келип чыгыш үчүн 5, 6, 4, 8, 3, 2, 7 сандарынын ар бирине канчаны кошуу керек?
 $5 + 5 = 10$ сыяктуу мисалдарды жаз.

405. $28 - 17$ $88 - 80$ $62 + 16$ $43 + 43$
● $79 - 17$ $90 - 50$ $56 + 42$ $30 + 40$

406. 6 жана 6, 9 жана 3, 7 жана 7, 8 жана 0, 9 жана 9 сандарынын адегенде суммасын, андан кийин айырмасын тап.

407. $45 + 54$ $23 + 32$ $54 - 50$ $80 + 17$ $19 - 17$
■ $32 + 46$ $25 + 24$ $73 + 26$ $6 + 92$ $69 - 9$

408. Фигураларды эки топко бөл. Эмнени эске алып бөлөсүң?

409. Январь айында завод 30 машина чыгарган. Февраль айында машина чыгаруу 12ге көбөйгөн. Январь, февраль айларында завод канча машина чыгарган?

410. Эки разряды тең бирдей болгон 5 эки орундуу сан жаз. Ар бир разряд эмнени түшүндүрөт?

411. Кызыл тасманын узундугу 53 см, жашыл тасма 20 см ге узунураак. Жашыл тасманын узундугу канча?

412. $64 - 2$ $56 + 3$ $34 + 23$ $43 + 25$ $64 - 63$
● $64 - 20$ $56 + 30$ $67 - 7$ $87 - 34$ $77 + 2$

413. а) $16 + 23$ $44 + 12$ $24 + 4$ $35 + 20$

Суммалардын бирдиктерин байка. Алар ондон ашпайт. Буга чейин ушу сыяктуу гана мисал чыгарылган.

б) Мисалда бирдиктердин суммасы 10дон чоң:

$$\begin{array}{r} 28 \\ + 14 \\ \hline \end{array}$$

$$8 + 4 = 12.$$

Бул сыяктуу мисалдарды иштөөнүн өзгөчөлүгү бар.

Ал мындайча: кадимкидей кошууну бирдиктерден баштайбыз: $8 + 4 = 12$. Мында бирдиктердин суммасы 10дон 2 бирдикке чоң болгондуктан, сумманын бирдигине ошол 2 бирдикти жазып, ондугун болсо сумманын ондугуна кошобуз. Анда кошулуучулардагы 2 жана 1 ондуктарга дагы 1 ондук кошулат. Бардык ондуктар 4өө болот.

$$\begin{array}{r} 28 \\ + 14 \\ \hline 42 \end{array}$$

Бирдиктерди кошуудан келип чыккан ондукту унутуп калбас үчүн ондуктардын үстүнө белги коёбуз (штрих).

414. Мисалдарды мамыча түрүндө жазып, түшүндүрүү менен чыгар.

$25 + 16$	$45 + 19$	$18 + 75$	$65 + 19$
$37 + 18$	$56 + 17$	$26 + 49$	$78 + 14$

415. Класста 35 окуучу окуйт. Алардын 12си кыздар. Эркек балдар канча? Өзүңдүн классыңдагы кыздарды жана балдарды эсептеп жаз.

416. $3 + 7$, $7 + 6$, $4 + 9$, $8 + 4$, $4 + 7$
мисалдардын суммаларын кошуу амалынын касиеттерин пайдаланып эсепте. Алар кайсылар?

417. $46 + 23$	$65 + 27$	$32 + 32$	$18 + 13$
● $51 + 17$	$62 + 29$	$42 + 17$	$56 + 15$

418. $15 + 34$	$27 + 20$	$36 - 16$	$95 - 83$	$99 - 98$
$50 + 29$	$31 + 18$	$85 + 33$	$79 - 25$	$78 + 1$

Кайсы мисалдарды сапка жазып чыгарса болот?

419.
$$\begin{array}{r} 25 \\ + 15 \\ \hline 40 \end{array}$$
 Мисалдын өзгөчөлүгүн байка.
■ Эмне үчүн сумманын бирдиги 0?

420. Кошулуучуларды мамыча түрүндө жазып суммаларды тап.

$13 + 27$	$65 + 25$	$28 + 12$	$42 + 18$	$45 + 45$
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

421. Мугалим класска 36 түз сызыктуу дептер, андан 15ке көп чакмак дептер алып келди. Мугалим класска канча чакмак дептер алып келген?

Маселе эки амал менен чыгарылгандай кылып сууроону өзгөрт.

122. Кагаз таштандыларын чогултууга 2 “А” класстан 28, 2 “Б” класстан 29 окуучу катышкан. Бул ишке бардыгы канча окуучу катышкан?
 Дагы суроо кой.

123. Аида тасманы эки бөлүккө кести. Биринчи бөлүгү 48 см, ал эми экинчиси 34 см. Тасманын жалпы узундугу канча эле?

124. $85 - 23$ $55 - 24$ $16 + 17$ $46 + 36$
 $37 - 12$ $26 - 14$ $28 + 19$ $59 + 21$

125. Муундары 2 см болгон үч муундуу сынык сызык чий. Анын узундугун тап. Ал туюк боло алабы?

126. а) Мисалдардын өзгөчөлүктөрүн байка. Бир кошулуучу – бир орундуу сан. Ал кайсынын тушуна жазылат? Чыгарылышты түшүндүр.

$$+ \begin{array}{r} 47 \\ 9 \\ \hline 56 \end{array} \quad + \begin{array}{r} 8 \\ 25 \\ \hline 33 \end{array}$$

б) Жазылышы туурабы? Тууралап жазып чыгар.

$$+ \begin{array}{r} 38 \\ 4 \\ \hline \end{array} \quad + \begin{array}{r} 7 \\ 29 \\ \hline \end{array}$$

127. Кошулуучуларды мамыча түрүндө жазып чыгар.

$79 + 2$ $9 + 29$ $71 + 25$ $36 + 15$ $48 + 2$
 $84 + 4$ $17 + 7$ $55 + 9$ $48 + 16$ $37 + 7$

128. $85 - 80$ $99 - 9$ $87 - 35$ $50 - 40$ $42 - 41$

129. Окуучулар мектептин айланасын жашылдандыруу үчүн 26 түп терек, андан 8 түпкө көп кайың отургузушту. Окуучулар бардыгы канча түп дарак отургузушту?

430. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$

$10 - 4 \square 10 - 3$

$36 \square 18 + 10$

$38 - 8 \square 30$

$50 \square 6 + 7$

431. $\begin{array}{r} 47 \\ + 25 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 18 \\ + 12 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 59 \\ + 12 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 35 \\ + 6 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 78 \\ + 2 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 65 \\ + 25 \\ \hline \end{array}$

432. $85 - 13$

$67 - 16$

$55 - 23$

$39 - 17$

$\begin{array}{r} 35 \\ - 12 \\ \hline 23 \end{array}$

Мисалда бирдиктен бирдик кемитилет. Кемитүү жолун түшүндүр.

433. $\begin{array}{r} 83 \\ - 24 \\ \hline \end{array}$

Мисалдын өзгөчөлүгү эмнеде? Ооба, анда 3 бирдиктен 4 бирдик кемитилбейт. Бул сыяктуу мисалдарды иштөөнүн өзгөчөлүгү бар: ондуктан 1 ондукту алып, майдалап бирдиктерге бербиз. Аны унутуп калбас үчүн кемүүчүнүн ондугунун үстүнө чекит коёбуз. Ондуктар 1ге кемиди.

$\begin{array}{r} 83 \\ - 24 \\ \hline 59 \end{array}$

Төмөнкүлөрдү түшүндүр:

$10 + 3 = 13$

$13 - 4 = 9.$

$7 \text{ онд.} - 2 \text{ онд.} = 5 \text{ онд.}$

Айырмада тогуз бирдик, 5 онд. болот. Ал 59.

434. Мисалдарды мамыча түрүндө жазып чыгар.

$44 - 15$

$62 - 34$

$32 - 17$

$56 - 39$

$56 - 28$

$85 - 37$

$97 - 69$

$48 - 29$

435. Өздүк көркөм чыгармачылыгына 29 кыз жана андан 8ге аз балдар катышкан. Канча бала өздүк көркөм чыгармачылыкка катышкан?

436. $\begin{array}{r} 25 \\ - 17 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 34 \\ - 29 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 54 \\ - 25 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 45 \\ - 18 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 75 \\ - 16 \\ \hline \end{array}$

$\begin{array}{r} 81 \\ - 58 \\ \hline \end{array}$

437. 3 см кесинди сыз. Аны чекит менен эки бөлүккө бөл. Ар бир бөлүк канча сантиметрден болду?

438.

$$\begin{array}{r} \overset{10}{40} \\ - \quad 18 \\ \hline 22 \end{array} \quad \begin{array}{r} \overset{10}{50} \\ - \quad 47 \\ \hline 3 \end{array}$$

Мисалдардын өзгөчөлүктөрүн түшүндүр.

439. $70 - 25$ $60 - 39$ $80 - 74$ $65 - 37$ $32 - 18$

440. $63 + 17$ $72 + 27$ $65 + 25$ $9 + 22$ $68 + 9$

441. Бир класста 25 окуучу, экинчисинде 28 окуучу окуйт. Биринчи класста экинчи класстагыга караганда канча окуучуга аз? Эки класста биригип канча окуучу окуйт?

442. Апам 10 куту кара чай, 5 куту көк чай алып келди. Бир нечеси ичилгенден кийин 7 куту калды. Канча куту чай ичилди? Алардын канчасы көк, канчасы кара чай болушу мүмкүн?

443. Үч жагы тең 12 см ден болгон үч бурчтуктун периметрин аныкта. Кандай амал жазылат? Канча кошулуучу катышат? Кошуунун топтоштуруу касиетин пайдаланып эсепте.

Өзүңдү текшер!

1. Бардык бир орундуу сандарды ата.
2. Ондуктарды ата.
3. 10 ондук канча болот? Ал кандай жазылат?
4. 36 менен 63тү, 81 менен 18ди салыштырып, $>$, $<$ белгилерин кой.
5. а) 18 саны 15тен канчага чоң?
Кайсы амал аткарылат?
б) 20 саны 30дан канчага кичине?
Кайсы амал аткарылат?

6. 23төн 28ге чейинки сандарды атап жаз.
 7. Эки орундуу сандарды кошуунун эрежесин айт.
 8. Эки орундуу сандарды кемитүүнүн эрежесин айт.
 9. Оозеки эсепте:

$20 + 30$

$80 - 50$

$62 + 2$

$65 - 5$

$70 + 10$

$40 - 10$

$75 - 20$

$59 - 7$

Кандай ыкмаларды пайдаландың?

10. Мисалдарды мамыча түрүндө жазып алып, толук түшүндүрүү менен эсепте:

$38 + 25$

$69 + 7$

$60 - 22$

$49 - 20$

$81 - 18$

$9 + 19$

$57 - 17$

$99 - 21$

$57 + 13$

$98 + 1$

$74 + 25$

$81 - 36$

$29 + 38$

$45 + 45$

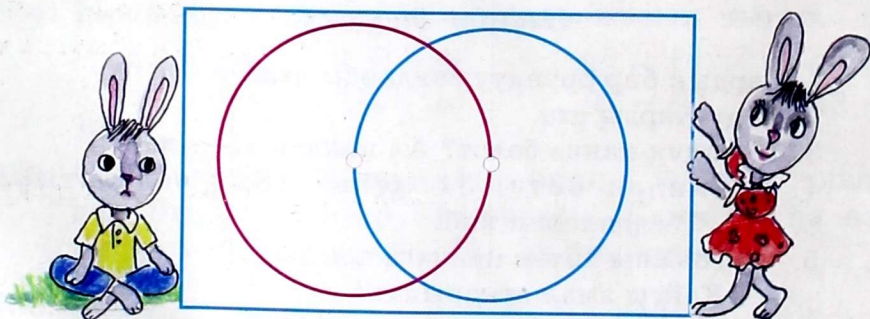
$88 - 9$

$25 - 15$

11. Керектүү ченөөлөрдү жүргүзүп, фигуралардын периметрин аныкта.

12. Айланалардын радиустарын чене. Эки борбордун аралыгы канча сантиметр? Борборлор кандай жайланышкан?

Дагы эмнени байкадың?

ТУЮНТМА ЖАНА АНЫН МААНИСИ. КАШАА. ТУЮНТМАДА АМАЛДАРДЫН ТАРТИБИ.

444. а) 12 менен 5тин суммасын тап. Андан 2ни кемит.
Канча амал жаздың?
б) Мисалдарды чыгар:

$$23 + 6 \quad 37 - 12 \quad 47 + 12 \quad 50 - 20$$

Жыйынтыктары кандайча аталат?

Биринчи тапшырманын чыгарылышы:

$$12 + 5 = 17, \quad 17 - 2 = 15.$$

Булар **амал** деп аталды.

Экинчи тапшырмада **мисал** деген сөз колдонулду.

*Математикада $12 + 5$, $23 + 6$, $37 - 12$, $50 - 20$ сыяктуу жазуулар **туюнтма** деп аталат.*

445. 18, 7, 25, 60 сандары жана +, - белгилери менен ар кандай 5 туюнтма жаз. Андан да көп туюнтма жазса болобу?

446. $23 + 5$, $19 - 4$
туюнтмаларында жыйынтыктар кандайча аталат?

*Ооба, алар **сумма** жана **айырма** деп аталат:
сумма 28, айырма 15.*

Сумма же айырма деп жыйынтыктар эле эмес, туюнтмалардын өздөрү да аталат. Башкача айтканда

$$23 + 5 - \text{сумма}, \quad 19 - 4 - \text{айырма}.$$

447. Туюнтмаларды оку. Кайсылары сумма? Кайсылары айырма?

$$\begin{array}{cccc} 7 + 8 & 42 + 13 & 15 - 6 & 64 - 2 \\ 6 + 8 & 0 + 15 & 10 - 0 & 72 + 13 \end{array}$$

448. 2 муундуу сынык сызыктын муундары 6 см жана 9 см. Анын узундугун табыш үчүн кандай туюнтма жазылат?

449. а) 16 жана 17нин, 4 жана 5тин, 6 жана 15тин суммасын жазып эсепте.

б) 20 жана 16нын, 18 жана 3түн, 8 жана 0дун айырмасын жазып эсепте.

450. $15 + 3 = 18$, $15+3$ – сумма, анын мааниси – 18.
 $25 - 12 = 13$, $25-12$ – айырма, анын мааниси – 13.
 $15 + 3$, $25-12$ – туюнтмалар, 18 жана 13 алардын маанилери.

Амалды аткаруудан келип чыккан жыйынтык туюнтманын мааниси деп аталат.

451. а) $36 + 7$ $43 + 48$ $27 + 18$ $83 - 47$ $94 - 13$
туюнтмаларынын маанилерин тап.

б) 13 менен 28дин суммасын, 95 менен 20нын айырмасын жаз. Жазылган туюнтмалардын маанилерин тап. Алар эмне деп аталат?

452. Табакка Азат 5 алма, Бакыт да ошончо алма, Сымбат 7 алма салды. Табакка канча алма салынды? Кандай туюнтма жаздың?

453. Туюнтмаларды мамыча түрүндө жазып чыгар:

$86 - 8$ $64 - 25$ $82 - 7$ $70 - 24$

454. 30, 26, 18 сандары жана +, – белгилери менен бир нече туюнтма жазып маанилерин тап.

455. Ар бир жагы 3 см болгон төрт бурчтуктун периметрин тап. Суммада канча кошулуучу жазылды?

56. Амалдарды оозеки аткар:

$$5 + 2 + 3 \quad 2 + 2 + 2 \quad 4 + 4 + 4 \quad 8 + 3 + 5$$

Булар да туюнтмалар. Туюнтмаларда бирден ашык амал болушу мүмкүн.

57. а) 28 жана 15, 48 жана 18, 53 жана 20нын суммаларын жаз. Туюнтмалардын маанисин тап;
б) 56 жана 28ди, 20 жана 15тин айырмаларын жазып, маанилерин тап;
в) 25 жана 15тин суммасын тап. Андан 10ду кемит. Канча туюнтма жаздың?

Акыркы туюнтма эмне деп аталат? Анын мааниси канча?

58. Автобуста 16 жүргүнчү болгон. Биринчи аялдамадан автобуска дагы 4 адам кирди, экинчисинен 6 адам түшүп кетти. Автобуста канча адам калды?
Канча туюнтма жаздың?

59. Керим – 15 жашта, карындашы андан 6 жашка кичүү. Карындашы канча жашта?

60. $\boxed{> < =}$ $30 \square 30$ $40 \square 60$ $\square > 70$ $80 \square 90$

61. 18 жана 10дун айырмасын тап. Ага 15ти кош. Кандай туюнтма келип чыкты? Ал эмне деп аталат? Мааниси канча?

62. Жактары 3 см, 4 см, 5 см болгон үч бурчтуктун периметрин тап. Кандай туюнтма жазылды?

63. Маселенин чыгарылышын байка. Канча туюнтма жазылды? Кайсынысы мурда аткарылат?

12 менен 5тин суммасын тап. Суммадан 10ду кемитип, жыйынтыгын аныкта.

$$12 + 5 = 17$$

$$17 - 10 = 7$$

Ушул эки туюнтманын ордуна бир эле туюнтма жазса болот. Ал үчүн кашааларды пайдалануу керек – мурда аткарыла турган $12 + 5$ суммасын кашаага алып, андан 10ду кемитебиз.

$(12+5) - 10$ туюнтмасы келип чыгат. Анын маанисин табыш үчүн адегенде кашаадагы туюнтманын маанисин аныктап алып, андан кийин экинчи амалды аткарабыз.

464. Кашаанын жардамы менен туюнтма жаз:

а) 15ке 20 менен 17нин айырмасын кошуу. Сүйлөмдү байка. Кайсы туюнтма кашаага жазылат? $15 + (20 - 17)$ деп жаздыңбы?

Туюнтманын маанисин тап;

б) 8ден 3 менен 2нин суммасын кемитүү;

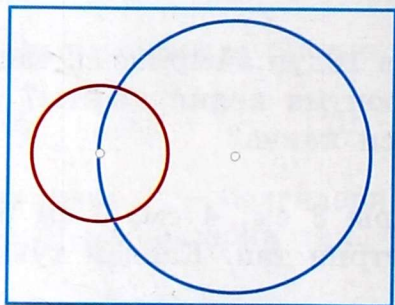
в) 4 менен 6нын суммасына 5ти кошуу;

г) бош чакмактарга өзүң сан коюп бир нече туюнтма түз:

$$\square - (\square - \square) =$$

465. Ательеде 25 чыгырык кызыл жана 50 чыгырык ак түстөгү жип калган. Ательеде канча жип калган?

466. Айланалардын радиустарын тап. Эмнени байкадың?

467. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$

$25 + 0 \quad \square \quad 25 - 0$

$16 + 4 \quad \square \quad 4 + 16$

$0 + 8 \quad \square \quad 8 - 0$

$4 \text{ дм} \quad \square \quad 38 \text{ см}$

468. Туюнтмаларды жазып, маанилерин тап:

а) 30 жана 40тын суммасы; 80 жана 70тин айырмасы;

б) 25 жана 10дун суммасына 45ти кош;

в) 37 жана 17нин айырмасына 20ны кош.

469. а) $38 + (46 - 18)$ туюнтмасы берилсин.

Анын маанисин табууда, сандар чоң болсо, амалдарды айрым-айрым мамыча түрүндө жазып алып эсептөөнү жүргүз:

$$\begin{array}{r} 1) \ 46 \\ - 18 \\ \hline 28 \end{array} \quad \begin{array}{r} 2) \ 38 \\ + 28 \\ \hline 66 \end{array}$$

$$38 + (46 - 18) = 66$$

б) Оозеки эсептей алсаң, сапка жазып чыгар:

$$40 - (15 + 5) = 40 - 20 = 20$$

в) Туюнтмалардын маанилерин тап:

$$\begin{array}{ll} 54 - (27 + 14) & 10 + (2 + 3) \\ (48 + 29) - 15 & 20 - (17 + 2) \end{array}$$

470. $80 - (28 - 17)$ $92 - (50 + 40)$ $(47 + 23) - 18$
 $(55 - 50) + 16$ $(53 + 7) - 49$ $34 + (29 + 18)$

Туюнтмаларды оку. Маанилерин тап. Адегенде кашаадагы амалды аткараарыңды унутпа.

471. Марат бактан 8 алма жана 5 алмурут алып келип, 6 жемишти инисине берди. Маратта канча жемиш калды?

472. Апам 37 жашта, мен 7 жаштамын. Апам менден канча жашка улуу?

473. Туюнтмаларды жазып, маанилерин тап: 40 жана 20нын айырмасына 30ду кош; 65 жана 15тин суммасынан 40ты кемит; 90дон 50 жана 10дун суммасын кемит.

474. $(56 + 14) - 20$ $80 + (12 + 5)$
● $60 - (20 + 13)$ $(30 + 70) - 20$

ЭКИ ТҮГӨЙ КАШААЛУУ ТУЮНТМА

475. 23 жана 17нин суммасынан 45 менен 23түн айырмасын кемит. Мында эки туюнтма берилген: $23 + 17$ жана $45 - 23$. Биринчи туюнтмадан экинчисин кемитүү тапшырылган. Ал төмөнкүчө жазылат: $(23 + 17) - (45 - 23)$. Мында эки түгөй кашаа бар. Туюнтманын маанисин табыш үчүн мурда кашаалардагы маанилерди чыгарып алуу керек:

$$\begin{array}{r} 1) \quad \begin{array}{r} \overset{\cdot}{2}3 \\ + \quad 17 \\ \hline 40 \end{array} \qquad 2) \quad \begin{array}{r} 45 \\ - \quad 23 \\ \hline 22 \end{array} \qquad 3) \quad \begin{array}{r} 40 \\ - \quad 22 \\ \hline 18 \end{array} \end{array}$$

Туюнтманын мааниси:

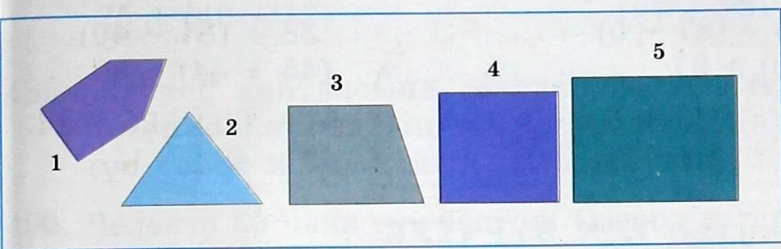
$$(23 + 17) - (45 - 23) = 18$$

476. Туюнтмаларды оку жана маанилерин тап:

$$\begin{array}{ll} (72 - 40) + (37 + 23) & (25 + 25) + (23 + 17) \\ (27 + 33) - (22 + 18) & 82 - 49 + 11 \end{array}$$

477. Аэродромдо ЯК-40 самолётунан 6, АН-2 самолётунан 10 болгон. Бир нече самолёт учуп кеткенден кийин аэродромдо 5 самолёт калды. Канча самолёт учуп кеткен?

478. Көп бурчтуктарды ата. 3-, 4-, 5-фигураларды байка. Эмнелери окшош?

479. Медер тасманы эки бөлүккө бөлдү. Бир бөлүктүн узундугу 15 см, экинчисиники 37 см. Тасманын узундугу кандай эле?

480. Туюнтмалардын маанилерин тап:

$$27 + (32 + 15)$$

$$44 - (26 - 12)$$

$$82 + (49 - 48)$$

$$(45 + 45) - 80$$

481. Туюнтмалардын маанилерин тап:

$$3 + 3 + 3$$

$$5 + 4 - 3$$

$$8 - 2 - 2$$

$$2 + 2 + 2 + 2$$

$$10 - 2 + 4$$

$$20 + 20 - 5$$

Ушу сыяктуу кашаалары жок туюнтмаларда амалдар биринин артынан бири ирети менен аткарылат:

$$12 - 2 + 5 = 15.$$

Муну түшүндүр.

482. Спорт аянтчасына 45 окуучу мелдешке чыгышты. 15 окуучу чуркоого катышты. 12 окуучу волейбол, калгандары баскетбол ойношту? Канча окуучу баскетбол ойноду?

483. $(95 - 25) + (16 + 11)$

$$(83 - 46) - (59 - 28)$$

$$16 + (91 - 65)$$

$$(48 + 49) - 51$$

484. 14 см де, 20 см де, 25 см де канча дециметр жана сантиметр бар?

485. $(87 - 5) - (87 - 5)$
 $(50 - 28) + 37$

$38 + (81 - 40)$
 $(45 + 44) - 30$

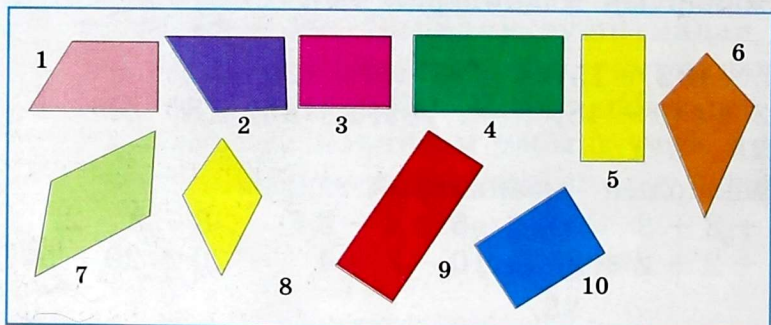
486. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$

$25 + 5 \square 30 - 5$
 $33 - 33 \square 0$

$61 - 60 \square 25 - 24$
 $48 - 48 \square 1$

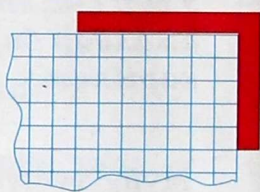
ТИК БУРЧТУК

487. Көп бурчтуктардын бурчтарын байка. Ооба, булар төрт бурчтуктар. 3-, 4-, 5-, 9-, 10-фигуралар эмнелери менен окшош? Ар биринин бурчтары бирдей - дептердин бурчундай. Дептерди алып, бурчун коюп текшерип көр.

Төрт бурчу тең бирдей болгон төрт бурчтук тик бурчтук деп аталат.

Айлана-чөйрөдө тик бурчтук формасындагы буюмдар абдан көп кездешет.

Китеп, дептер, дубал, доска, столдун бети ... Дагы кайсылар тик бурчтук формасында?

488. $90 - (46 - 40)$ $(47 + 13) - (72 - 52)$
 $(38 + 23) + (42 - 19)$ $37 - 15 + 9$
 $25 + (40 - 17)$ $(27 + 33) - (18 + 26)$

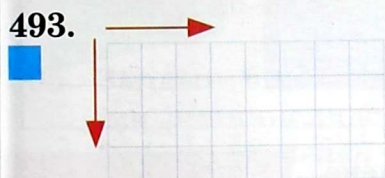
489. Мектеп аянтчасына балдар 24 түп терек, андан 8 түпкө көп кайың олтургузушту. Балдар канча түп терек жана кайың олтургузушту?

490. Челекте 50 чака суу болгон. Огород сугаруу үчүн 39 чака сууну сарпташты, андан кийин челекке дагы 26 чака суу куюшту. Челекте канча чака суу болуп калды?

491. Оозеки эсептеп, жообун мисалдын тушуна жаз.

$61 - 60$	$73 - 70$	$26 + 4$	$59 + 1$
$90 - 80$	$85 - 5$	$69 + 20$	$17 + 30$

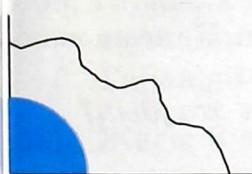
492. ✓ $(38 + 38) - 76$ $37 - (80 - 64)$
 $66 - (17 + 24)$ $(46 - 14) + (50 - 8)$

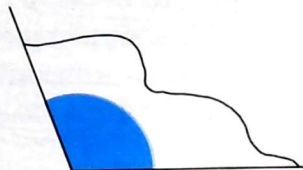
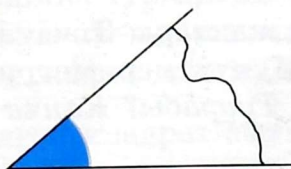
Дептериңе ушундай тик бурчтук сыз. Ал үчүн чекит белгилеп алып, дептердин сызыгы боюнча андан оң жакка 8 чакмак, төмөн жакка 4 чакмак белгиле.

Фигураларыңан тик бурчтукту алып, сызылган фигурага коюп төрт бурчун текшер. Дептердин бурчу менен да текшер. Досканын бурчуна дептерди коюп көр. Эмнени байкадың?

Бардык тик бурчтуктардын бурчтары бирдей. Ошондой бурчтарды тик бурч дешет.

Тик бурч

Тик эмес бурчтар

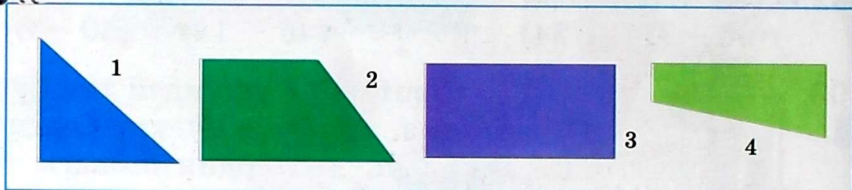
494. Айбек 3 сомдон 2 тандыр нан сатып алды. Ал 10 сомдон канча сом кайтарып алат?

495. Бир ящикте 70 даана, экинчисинде 24 даана чай болгон. Кайсы ящикте чай аз болгон? Канчага аз? *Дагы кандай суроолорду койсо болот?*

496. $60 - 27$ $(27 + 36) - (25 + 17)$
 $53 + 24$ $(48 - 32) + (34 - 28)$
 $36 + 47$ $31 - (58 - 39)$

497. $25 + 37$ $(46 - 28) + (17 - 8)$
● $48 - 19$ $(35 + 28) - (24 + 17)$

498. Фигураларды ата. Ар биринде канчадан тик бурч бар? 2-, 4-фигура тик бурчтук болобу?

499. Тик бурчтуктун жактарын чене. Эмнени байкадың? Кичине жактарынын ар бири 2 см ден. Чоң жактарынын ар бири 4 см ден.

Тик бурчтуктун жактары эки экиден барабар. Муну башкача айтса да болот - тик бурчтуктун карама-каршы жактары барабар.

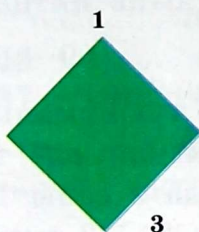
500. Тик бурчтуктун жактары 3 жана 4 см. Қалган жактары кандай? Мунун периметрин тап. *Ал 14 см болду. Туурабы? Канча амал жаздың?*

501. $36 + 46$ $72 + 27$ $20 - 17 + 9$
 $38 - 29$ $65 - 16$ $36 - 18 + 7$

502. Балдар киного 14 билет, кыздар аларга караганда 7 билетке аз сатып алышты. Кыздар жана балдар канча билет сатып алышкан?

503. Тик бурчтуктун жактары 5 см жана 3 см. Муну дептериңе сызып көр. 2 чакмак 1 см болот. Тик бурчтуктун калган жактары кандай болот?

504. Тик бурчтуктун жактарын чене. 1 - тик бурчтуктун жактары кандай?

Жактары барабар болгон тик бурчтук квадрат деп аталат.

3 - төрт бурчтуктун жактары барабар. Бирок квадрат дебейбиз. Эмне үчүн? Анын бурчтарын текшерип көрчү.

505. Залдын биринчи катарында 25 адам отурган, ал эми экинчисинде 6 адамга аз.

Эки амал менен чыгарыла тургандай кылып маселеге суроо түз жана аны чыгар.

506. $(64 + 8) - (48 - 8)$
 $99 - 51 + 19$

$(55 + 35) - 49$
 $(47 + 7) - (32 + 19)$

507. Квадраттын жагы 2 см. Анын периметрин тап. Кандай туюнтма жазылат?

508. Гаражда 25 машина турган. Анын 16сы жүк ташуучу машина, калганы жеңил машина болгон. Гаражда канча жеңил машина болгон?

509. Жагы 3 см болгон квадрат сызып, периметрин тап.

510. $47 + 23$ $59 + 21$ $69 - 19$ $78 - 28$ $99 - 9$

МАСЕЛЕНИ ТУЮНТМА ТҮЗҮП ЧЫГАРУУ

511. Автобуста 8 адам баратты. Аялдамадан 3өө түшүп калды. Автобуста канча киши калды?
Маселе канча амалдуу? Канча туюнтма түздүң?

512. Жумушчу 1-күнү 9 терезени айнектеди, 2-күнү андан 3 терезе аз айнектеди. Жумушчу эки күндө канча терезе айнектеди? Маселенин суроолорун коюп чыгар. Канча амал жаздың?

Ооба,

$$9 - 3 = 6 \qquad 9 + 6 = 15$$

Эки туюнтманын ордуна кашаалардын жардамы менен бир эле туюнтма жазса болот: $9 + (9 - 3)$; мында 9 саны 1-күнү айнектелген терезенин саны. Анда $9 - 3$ эмнени түшүндүрөт?

$$\underbrace{9}_{1\text{-күн}} + \underbrace{(9 - 3)}_{2\text{-күн}} = 9 + 6 = 15$$

513. Дүкөндө түшкө чейин 40 оюнчук, түштөн кийин андан 6 га көп оюнчук сатылды. Дүкөндө бир күндө канча оюнчук сатылган?

Маселени жакшы түшүнүү үчүн анын шартын төмөнкүчө сүрөттөп алса болот:

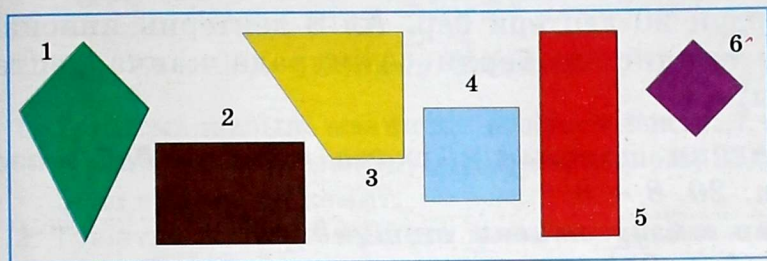
Түшкө чейин - 40
Түштөн кийин - $40+6$ } ? $40 + 6$ эмнени түшүндүрөөрүнө көңүл бур.

Кашаа жана суроо белгиси бардыгы канча дегенди билдирет.

Чыгарылышы: $40 + (40 + 6) = 40 + 46 = 86$.

Ж о о б у: 86.

514. Фигураларды ата. Квадраттар барбы? 4-, 6-фигуралар квадраттар. Текшерип көр.

515. Тик бурчтуктун жактары 2 см жана 3 см. Периметрин тап. Калган жактарын кантип аныктайсың?

516. $(28 + 18) - 18$ $(35 + 25) - (43 - 4)$ $42 + 8 - 5$
 $(36 - 16) - 16$ $(74 - 29) + (37 - 19)$ $85 - 5 + 1$

517. Мектепте 16 класстык бөлмө бар. Кабинеттер ага караганда 2ге көп. Мектепте канча класстык бөлмө жана кабинет бар?

Маселенин шартын кыскача жазып, туюнтма түзүп чыгар.

I - 16

II - $16 + 2$

I, II деп эмне белгиленди? Сөздөрдүн ордуна ушу сыяктуу белгилерди колдонсо болот.

518. Самара бактан 10 алма, андан 5ке кем алмурут үзүп алды. Самара бардыгы канча мөмө үзүп алды?
Туюнтма түзүп чыгар.

519. Жактары 3 см ден болгон тик бурчтуктун периметрин тап. Бул тик бурчтук эмне деп аталат?

520. $>$ $<$ $=$

$20 \square 25 + 0$

$63 - 0 \square 63$

$75 - 75 \square 75$

$0 \square 3 - 3$

521. Бир үйдүн курулушунда 37 жумушчу иштеп жатат, экинчисинде 6 жумушчуга аз. Экинчи үйдүн курулушунда канча киши иштеп жатат?

522. $36 - 6$ $43 + 7$ $36 + 4 - 6$ $(40 - 20) + 30$
● $36 + 6$ $43 - 7$ $76 - 6 - 8$ $(65 + 15) - 40$

523. Айнурдун 20 дептери бар. Ал 8 дептерин инисине, Зөөнү сиңдисине берди. Айнурада канча дептер калды?

Маселенин шартын кыскача төмөнкүдөй жазса болот: $20, 8 + 3$

Ар бир жазуу эмнени түшүндүрөт?

$20 - (8 + 3)$ туюнтмасы жазылат. Түшүндүр. Аягына чейин эсепте.

524. Бала бакчада 28 кызыл, 15 жашыл топ болгон. Бакчага дагы 20 топ белек кылып беришти. Бакчада канча топ болуп калды?

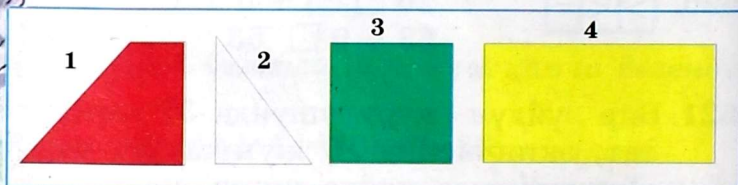
525. Ар бир сандын ордун ата. Эң жогорку саптагы сандарды оң жагынан баштап жаз. Сол мамычанын сандарын улап жаз. Эмнени байкадың?

19	18	17
20	25	10
21	30	35
22	31	46

526. Дептериңе жактары 4 жана 6 чакмак болгондой кылып тик бурчтук сыз. Аны бир сызык жүргүзүп квадратка айландыр. Анын жагы канча сантиметр?

527. Фигураларды ата. Тик бурчтуктар кайсылар? 1-фигура тик бурчтук боло алабы? Эмне үчүн?

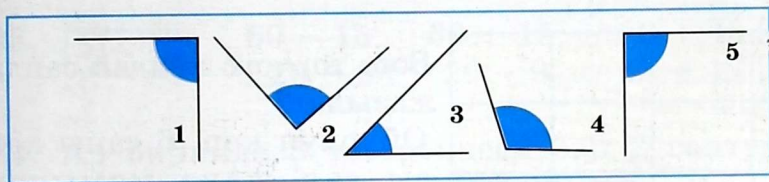

528. $(56 - 18) - 27$
 $(37 + 14) - 14$
 $(63 - 18) + 26$

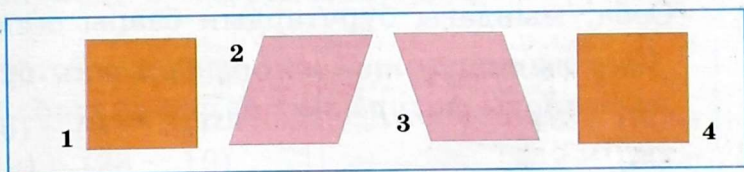
$(43 + 17) - (18 + 12)$
 $(56 - 24) + (44 - 29)$
 $(72 + 23) - (27 + 38)$

Өзүңдү текшер!

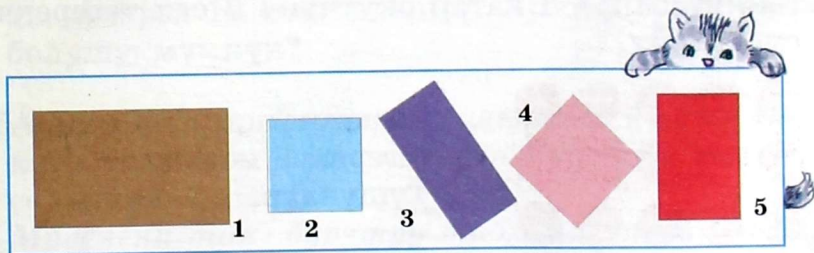
1. Туюнтма жазып, маанисин оозеки аныкта: 7 менен 8дин суммасына 10 менен 9дун айырмасын кош; 20дан 15 менен 5тин суммасын кемит.
2. Туюнтма жазып маанисин мамыча түрүндө жазып чыгар: 75 менен 19дун суммасы, 82 менен 15тин айырмасы.
3. Тик бурчтардын номерлерин ата:

4. Фигуралар эмнелери менен окшош жана эмнелери менен айырмаланат? 2 - син квадрат десе болобу?

5. Фигураларды ата. Жалпы аты кандай? 1-, 3-, 5- фигуралар эмнелери менен айырмаланышат же бирдейби?

6. а) Квадраттын жагы 2 см. Периметри канча?
 б) Тик бурчтуктун жактары 1 см, 2 см. Периметрин эсепте.
 в) Квадраттын периметри 4 см. Жагы канча?
7. Оозеки эсепте:
$20 + 30$	$50 - 10$	$18 + 4$	$25 + 5$
$42 + 20$	$68 - 8$	$75 - 70$	$81 - 80$
8. 12 см кесинди канча дециметр жана сантиметрди түзөт?

ТИК БУРЧТУУ ТАБЛИЦА

529.

1			
5			
9			

Бош торчого кандай сандар жазылат?

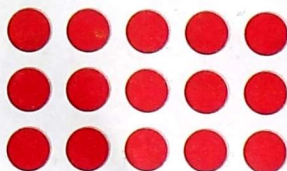
Ойлонуп көр. 6 саны кайсы сап жана мамычага жайгашат?

Жалпысынан фигураны тик бурчтук десе болобу? Сап, мамыча жана торчолордун бурчтары кандай? Ооба, мындагы бурчтардын баары **тик** бурчтар.

*Ушу сыяктуу торчолору бар тик бурчтук формасындагы фигура **тик бурчтуу таблица** деп аталат.*

530. Дене тарбия сабагында балдар 5тен 3 катарга тизилишти. Канча бала катарга тизилди?

Маселенин шартын тегерекчелер менен берүү ыңгайлуу. Анда 3 катар окуучуну 3 сап тегерекчелер сүрөттөйт.

Эмне үчүн ар бир сапка 5тен тегерекче коюлган? Түшүндүр.

Карап көр. Тегерекчелерден түзүлгөн сүрөт тик бурчтуу таблицадай сап жана мамычалардан турат. Андыктан, аны да **тик бурчтуу таблица** деп аташат. Маселенин чыгарылышы: $5 + 5 + 5 = 15$.
Башка жол менен да эсепте.

531. Мисалдарды байка. Эмне өзгөчөлүктөрү бар?

$$\begin{array}{lll} (62 - 24) + 37 & 18 + (35 - 26) & (80 - 36) + 37 \\ 62 - (24 + 37) & (18 + 35) - 26 & 80 - (36 + 37) \end{array}$$

532. Ар биринде 3 тегерекчеси бар 2 саптуу тик бурчтуу таблица түзүп, тегерекчелердин жалпы санын аныкта.

533. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$ $60 - 15 \square 60 + 15$ $12 + 48 \square 18 + 42$
 $20 - 6 \square 20 - 9$ $43 + 17 \square 43 + 7$

534. Ар биринде 8 тегерекчеси бар 2 саптуу таблица түзүп тегерекчелердин санын тап.

535. а) Ар биринде 3 тегерекчеси бар 3 саптуу;
 б) ар биринде 4 тегерекчеси бар 4 саптуу;
 в) ар биринде 6 тегерекчеси бар 6 саптуу таблица түз.

Ар бир таблицадагы тегерекчелерди эсепте.

536. $(39 + 16) - (8 + 24)$ $16 + (60 - 34)$
 $(12 + 49) - (28 - 19)$ $42 + (30 - 22)$
 $(44 + 17) + (19 + 8)$ $(60 - 23) + 18$

537. Айбекке карандаш, альбом, сызгыч сатып беришти. Аларга 12 сом төлөштү. Ар бир буюм канчадан болушу мүмкүн?

538. Алмаларды ар биринде 5 даанадан кылып 3 тарелкага салышты. Тарелкаларга бардыгы канча алма салышкан?

Маселени тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

$$539. \quad \begin{array}{lll} 60 - (14 + 18) & 38 + 14 & 26 + 26 \\ 79 - (19 + 12) & 51 - 12 & 34 - 17 \end{array}$$

540. Мугалим 3 дептерден 3 окуучуга таратып берди.
 ● Окуучуларга канча дептер берген?

Маселени тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

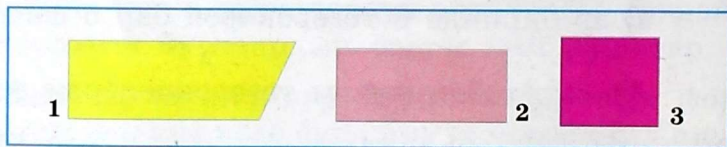
541. Класста ар биринде 5тен 3 катар парта турат. Класста
 ■ канча парта бар?

Тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

$$542. \quad \begin{array}{lll} 89 - (56 + 13) & 56 + 19 + 26 \\ 68 - (25 + 18) & 32 + 18 - 23 \\ 32 + (7 + 28) & 71 - 24 + 16 \end{array}$$

Амалдардын тартибин түшүндүрүп чыгар.

543. Фигураларды ата. 1-фигура менен 2-, 2-фигура менен 3-жөнүндө эмне айтууга болот?

544. Жагынын узундугу 3 см болгон квадрат чий. Карма-каршы жаткан чокуларын кесиндилер аркылуу туташтыр. Кесиндилердин узундугу жөнүндө эмне айтууга болот?

545. Туюнтма түзүп, маанисин тап:

а) 23 менен 32нин суммасына 16 менен 25тин суммасын кош;

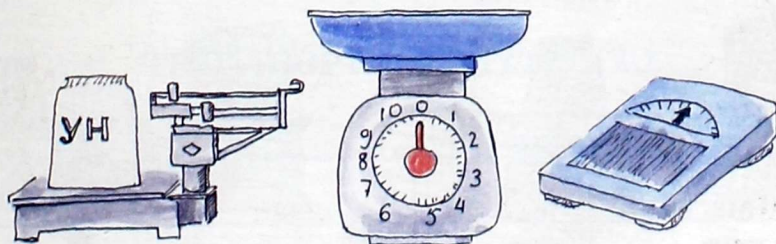
б) 82 ден 50 менен 17нин суммасын кемит.

Кайсынысы жеңил -
тыйын чычканбы же
мышыкпы?

Кайсынысы оор -
күчүкпү же мышыкпы?

Айлана-чөйрөдөгү нерселер салмактары менен айырмаланат. Салмактарына жараша оор же жеңил деп бөлүнүшөт. Кээ бир тамак-ашты салмагы боюнча өлчөп сатып алабыз. Мисалы, туз, шекер, май, эт, жашылча, жемиштерди... Булар тараза менен ченелет.

Туздун салмагы **1 килограмм**. Аны кыскача 1 кг деп жазышат. Дарбыз 1 килограммдан оор. Анын салмагын билиш үчүн таразага башка таштарды коюу керек.

Килограмм - салмактын чен бирдиги.

547. Дүкөнчү 1 тор баштык пиязды таразанын табагына койду. Экинчи табагына 1 кг, 2 кг, дагы 2 кг дык таш

койгондо гана тараза тең салмактанды. Пияз канча килограмм эле?

548. а) Ар биринде 2 тегерекчеси бар 4 саптуу;
б) ар биринде 4 тегерекчеси бар 2 саптуу тик бурчтуу таблица түзүп, тегерекчелердин санын эки жол менен эсепте.
549. Апам 2 кг туз, андан 2 кг га оор кумшекер алып келди. Апам канча салмактагы кумшекер алып келди?

$$\begin{array}{ll} 550. & 44 + (33 - 14) & (26 + 27) - 26 \\ & (25 + 45) - 64 & 74 - (85 - 68) \end{array}$$

$$\begin{array}{ll} 551. & (90 - 17) - 15 & (83 - 68) + 46 \\ \bullet & (84 - 16) - (18 + 40) & (20 - 14) + 37 \\ & (80 - 65) + (70 - 55) & (23 + 35) - (38 - 15) \end{array}$$

552. Үй курулушунда 36 кыш кыноочу, андан 7ге аз шыбакчы иштеген.
Маселеге суроо коюп чыгар.

СУЮКТУКТУ ӨЛЧӨӨ. ЛИТР

553.

Суюк нерселерди литр менен өлчөшөт. Литрди л тамгасы менен белгилешет. Бөтөлкөдөгү сүт 1 л, банкадагы шире 1 л.

Суюктук куюлган идиштердин көлөмү ар кандай.
Суюктук куюлган сыйымдуулуктарды ата.

Литр - суюктуктун көлөмүнүн чен бирдиги.

554. Чакага 12 л суу батат. Эгерде чакада 6 л суу болсо, анда ага дагы канча литр суу куюуга болот? 3 л, 8 л суу болсочу?

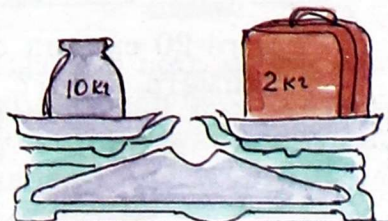
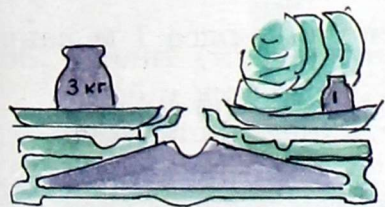
555. Сүрөттөрдү карап буюмдардын салмагын аныкта.

1) Сол жактагы таразанын абалын түшүндүр.

Капустанын салмагы канча?

2) Оң жактагы таразанын абалын түшүндүр.

Чемодандын салмагы канча?

556. $58 + 25$

$42 - 17$

$46 + 36$

$16 + 16 + 16$

$18 + 18 + 18$

$15 + 15 + 15$

$(30 + 40) - 20$

$64 - (28 + 12)$

$99 - 15 - 16$

557. Бала бакчасы биринчи күнү 35 л сүт, экинчи күнү 27 л сүт алып келишти. Кайсы күнү бала бакчага сүттү көп алып келген? Канчага көп?

Дагы кандай суроо койсо болот?

УЗУНДУКТУ ӨЛЧӨӨ. МЕТР

558.

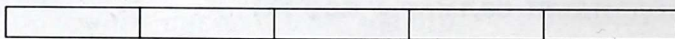
Кесиндилерди чене. Булар сантиметр жана дециметр менен ченелет. 1-кесиндиде 1 дм 1 см бар.

Сүрөттү байка. Кездеме ченөөдө же үй салууда ченөөлөрдү сантиметр жана дециметр менен жүргүзүү ыңгайсыз. Булардан чоң метр деген чен бирдик бар. Бир метр дегенди 1 м деп белгилешет. Дагы эмнелерди метр менен ченешет?

20 см

559.

1 м ге 20 см лик сызгыч 5 жолу коюлса 1 м канча сантиметр болот?

$$20 + 20 + 20 + 20 + 20 = 100 \text{ (см)}$$

$$1 \text{ м} = 100 \text{ см}$$

$$1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$$

$$1 \text{ м} = 10 \text{ дм}$$

$$1 \text{ см} = 10 \text{ мм}$$

Метр, дециметр, сантиметр, миллиметр - узундуктун чен бирдиктери.

560. 29 + 35	65 - (28 + 30)	40 + 20 - 30
61 - 48	74 - (35 - 18)	30 + 10 + 50
47 + 34	(76 + 18) - 76	85 - 15 - 41

561. Карагайдын бийиктиги 14 м, теректики 8 м. Кайсынысы бийик? Канча метрге?

562.	$70 - 18$	$64 + 34$	$45 - 36 + 17$
	$30 - 15$	$48 - 25$	$58 + 14 - 13$
	$80 - 27$	$54 + 39$	$43 - 17 - 8$

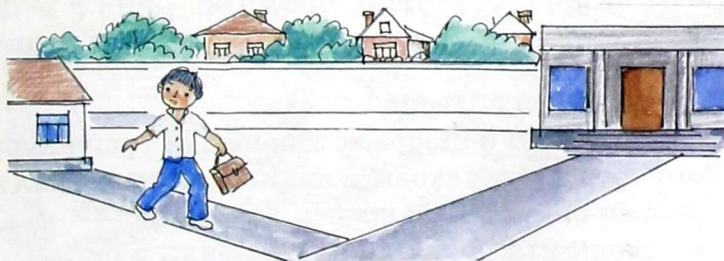
563. Дүкөндө түшкө чейин 45 кг, түштөн кийин андан 7 кг га көп кумшекер сатылды. Дүкөндө бир күндө канча килограмм кумшекер сатылган?

564. Түрмөктө 25 м кездеме болгон. Түшкө чейин кездеменин бир канчасы сатылгандан кийин 7 м кездеме калды. Канча метр кездеме сатылган?

565. Чоң жолдун кеңдиги 6 метр, адамдар жүрүүчү жолдун кеңдиги 4 м ге кыска. Адамдар жүрүүчү жолдун кеңдиги канча метр?

566. Талант үйүнөн дүкөнгө жалгыз аяк жол менен барса 65 м жол басат. Эгер чоң жол менен барса үйүнөн бурулушка чейин 44 м, бурулуштан дүкөнгө чейин 50 м жол басат. Чоң жол жалгыз аяк жолго караганда канча метрге узун?
Маселедеги амалдарды айрым-айрым жазып чыгар.

567.	$38 + 13$	$43 + 7 - 19$	$9 + 9 + 9$
	$47 + 26$	$54 - 4 - 5$	$11 + 11 + 11$
	$73 - 37$	$27 + 13 - 15$	$14 + 14 + 14$

568.	$(35 + 35) - (21 - 7)$	$42 - (18 + 9)$
●	$(46 - 18) + (52 - 35)$	$45 - (15 + 15)$

569.	<input type="text"/> > <input type="text"/> < <input type="text"/> =	1 м ☐ 90 см	1 м ☐ 10 дм
■		70 см ☐ 7 дм	10 см ☐ 1 дм
		72 кг ☐ 27 кг	15 л ☐ 16 л

*Булардан кандай жыйынтык чыгарса болот?
Ооба, салмактарды, суюктуктарды, аралыктарды да салыштырса болот.*

570. Мисалдарды байка. 1 м = 10 дм, 1 дм = 10 см барабардыктарын пайдаланып кошуу амалын аткарып чыгар.

$8 \text{ м} = \square \text{ дм}$	$3 \text{ дм} = \square \text{ см}$
$4 \text{ дм} = \square \text{ см}$	$3 \text{ дм } 5 \text{ см} = \square \text{ см}$

571. Апам ар бир 3 текчеге 5 тен банка кыям койду. Канча банка кыям коюлду?
Тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

572.	$30 - 19$	$28 + 29$	$81 - (24 - 7)$
	$80 - 67$	$36 + 16$	$26 + (57 - 19)$
	$43 - 17$	$29 + 13$	$78 + (18 - 9)$

573.	$6 \text{ м} = \square \text{ дм}$	$1 \text{ м} = 100 \text{ см}$
●	$5 \text{ дм} = \square \text{ см}$	$50 \text{ см} = \square \text{ дм}$

Өзүңдү текшер!

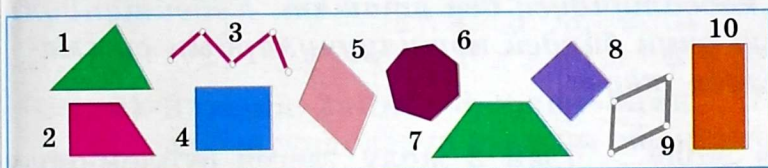
1. Канча цифра билесиң?
2. 55 санындагы 5 цифрасы эмнелерди түшүндүрөт?
3. Бир орундуу сандарды жаз. Канча сан жазылды?
4. Тегерек ондуктарды жаз.
5. Сандарды ата: 2 онд., 3 онд., 4 онд., 5 онд.

6. Эки орундуу сандарды ата. Канча сан атадың?
 7. Көп чекиттин ордуна кандай сөздөр туура келет?
 Бирдиктер - ... разряд.
 Ондуктар - ... разряд.
 Кошуу жана кемитүү ... разряддан башталып аткарылат.

8. Тез эсепте:

$$\begin{array}{cccccc} 8 + 2 & 12 - 3 & 40 + 20 & 47 + 3 & 62 - 60 & \\ 19 + 5 & 20 - 19 & 80 - 30 & 83 - 3 & 78 + 20 & \end{array}$$

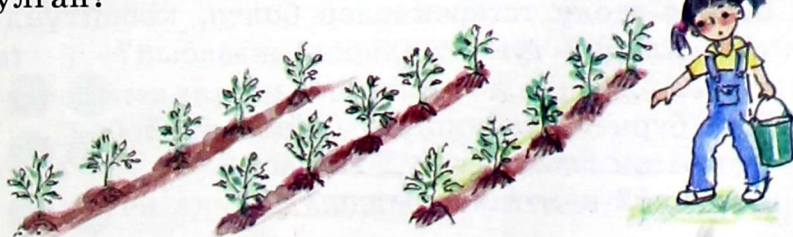
9. Сызыктардын номерлерин бир катарга, төрт бурчтуктардын номерлерин 2-катарга, тик бурчтуктардын номерлерин 3-катарга жаз.

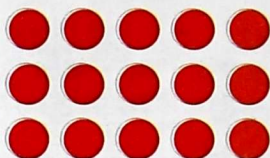
10. Көп чекиттердин ордуна тиешелүү сөздү кой:
 оор - жеңил сөздөрү менен ... салыштырылат;
 узун - кыска сөздөрү менен ... салыштырылат;
 литр - ... чен бирдиги;
 килограмм - ... чен бирдиктери;
 метр, ..., .., - узундуктун чен бирдиктери;
 көп бурчтуктун чегинин узундугу ...;
 квадрат - жактары барабар болгон

КӨБӨЙТҮҮ

574. 3 катарга 5тен помидор көчөтү отургузулган. Бардыгы канча помидор көчөтү отургузулган?

Тик бурчтуу таблица түзүп чыгарабыз: 3 катар болгондуктан 3 сап белгилейбиз, ар бир сапта 5тен тегерекче болот (ар бир катарга 5тен көчөт отургузулган). Ар бир сабында 5тен тегерекче болгон 3 саптуу тик бурчтуу таблица пайда болот.

Маселенин чыгарылышы:

$$5 + 5 + 5 = 15.$$

Бул жазууну "5тен 3 жолу - бул 15" десек болот.

15 - бардык тегерекчелердин саны. Аны 5 менен 3түн көбөйтүндүсү деп аташат. Көбөйтүндүнү табыш үчүн бирдей кошулуучулардын суммасын издөө керек.

575. "5тен 4 жолу", "7ден 2 жолу" деген сүйлөмдөрдү барабар кошулуучулардын суммасы түрүндө жазып чыгар. Келип чыккан суммалар кайсы сандардын көбөйтүндүсү болот?

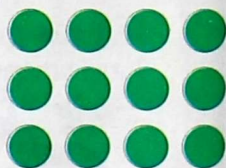
576. 2 банкага 5тен бадыраң туздалган. Канча бадыраң туздалган? Тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

577. $(71 - 69) + 91$ $(66 - 19) + 30$ $85 - (59 + 12)$

578. $64 - 18$ $72 + 9$ $50 + 44$ $63 - 30$
 $96 - 29$ $67 - 8$ $70 - 60$ $57 - 7$

579. Тик бурчтуу таблицада 8ден 2 жолу, 6дан 3 жолу, 5тен 4 жолу тегерекчелер болсо, көбөйтүндүлөрдү тап. Кандай туюнтмаларды жазасың?

580. Тик бурчтуу таблицаны байка. Аны 4төн 3 жолу - бул 12 десе болот. 12 кантип табылды?

"4төн 3 жолу" дегенди $4 \cdot 3$ туюнтмасы менен алмаштырууга болот. Анда сүйлөм $4 \cdot 3 = 12$ деп жазылат. 12 көбөйтүндү. Бул туюнтманы ар түрдүү окууга болот: "4 менен 3түн көбөйтүндүсү 12ге барабар", "4төн 3 жолу - бул 12", 4тү 3кө көбөйтсө 12 болот". $4 \cdot 3$ туюнтмасы да көбөйтүндү деп аталат.

Көбөйтүндүнү табуу көбөйтүү амалы деп аталат. « \cdot » - көбөйтүү амалынын белгиси. Көбөйтүүгө катышкан сандар - көбөйтүүчүлөр.

581. а) Туюнтмаларды ар түрдүү жол менен оку жана көбөйтүндүнү кошуу амалы менен тап.
 $4 \cdot 4, 3 \cdot 3, 2 \cdot 3$
Үлгү: $5 \cdot 3 = 5 + 5 + 5 = 15$
- б) 2 жана 2нин, 3 жана 2нин, 7 жана 2нин көбөйтүндүлөрүн жазып, маанилерин аныкта. Алар эмне деп аталат?
582. Окуучулар ар бири 4төн болгон 5 топко бөлүнүштү. Бардыгы канча окуучу болгон?
583. $6 + 6 + 6, 8 + 8, 7 + 7 + 7 + 7$ суммаларын көбөйтүү менен алмаштыр. Көбөйтүндүлөрдү тап. Көбөйтүүчүлөр кайсылар?
584. Көбөйтүүнү сумма менен алмаштырып, көбөйтүндүнү тап:
 $6 \cdot 4 \quad 8 \cdot 3 \quad 9 \cdot 4 \quad 2 \cdot 5 \quad 6 \cdot 5$
585. Жактары 3 см болгон квадрат сызып, периметрин тап. Кандай сумма жазылды? Аны көбөйтүү менен алмаштыр.
586. а) $5 + 5 + 5 + 5 + 5, 6 + 6 + 6 + 6, 9 + 9$ суммаларын көбөйтүү менен алмаштырып, көбөйтүндүлөрдү тап.
- б) $4 \cdot 7, 3 \cdot 5, 4 \cdot 5$ туюнтмаларын суммалар менен алмаштырып, көбөйтүндүлөрдү тап.

587. $2 + 3$ $6 + 6 + 6$ Суммаларын байка. Бардык
 $2 + 2$ $6 + 5 + 7$ эле суммаларды көбөйтүү ме-
 $8 + 5$ $4 + 3 + 2$ нен алмаштырууга болобу?
 $5 + 5$ $8 + 8 + 8$ Мүмкүн болгон учурларын
жазып, көбөйтүндүлөрдү тап.

588. Гаражда 6 жеңил жана 14 жүк ташуучу машина болгон. Алардан үчөө чыгып кетсе, гаражда канча машина калат?

Маселени туюнтма түзүп чыгар.

589. Үч биринчи класстын ар биринде 8ден отличник окуучу бар. Бардыгы канча отличник окуучу бар?

590. $96 - 80$ $72 - 58$ $30 + 19$ $80 - 33$
 $74 + 17$ $46 + 13$ $62 - 49$ $40 + 25$

591. Аман ар бир катарда 6дан дарагы бар 3 жөөктүн дарактарын дарылады. Ал канча дарак дарылаган?

592. а) Биринчи көбөйтүүчү 3, экинчи көбөйтүүчү 5, көбөйтүндүнү тап;

б) көбөйтүүчүлөр 4 жана 2, көбөйтүндү канча?

593. Апам 10 банка кыямды бирдей санда 2 текчеге койдуду. Ар бир текчеге канчадан банка коюлду?

Тик бурчтуу таблица түзүп чыгар. Аны кандайча жүргүзөсүң?

594. Узундугу 5 см болгон эки муундуу сынык сызык түз. Ар бир мууну канча сантиметрден болушу мүмкүн?

595. Туюнтмаларды жазып, маанилерин тап:

- а) көбөйтүүчүлөр 5 жана 3;
- б) 1-көбөйтүүчү 8, экинчи көбөйтүүчү 2;
- в) кошулуучулар 3 жана 5;
- г) кемүүчү 15, кемитүүчү 8.

596. $87 + 13$ $98 - 29$ $80 - 37$ $40 + 50$
 $33 + 17$ $54 + 45$ $70 - 38$ $90 - 80$

597. а) Суммаларды көбөйтүндү, көбөйтүндүлөрдү сумма менен алмаштырып жыйынтыктарын тап:

$2 + 2 + 2$ $5 + 5$ $7 \cdot 2$ $6 + 6$ $8 \cdot 3$

б) 9 тегерекчени 3 сапка тиз. Ар бир сапта канча дан тегерекче бар?

598. Бөлмөгө эки катардын ар бирине 6дан парта коюлган. Класста канча парта бар?

Өзүңдүн классың жөнүндө ушундай маселе түз.

599. а) Бул жазуулардагы квадраттын ордунда кайсы сан болушу мүмкүн? Ойлонууп көр:

$5 \cdot \square = 10$ $\square \cdot 3 = 6$ $9 \cdot \square = 9$

б) Биринчи көбөйтүүчү 5. Экинчи көбөйтүүчү 5. Туюнтманы жаз. Жыйынтыгын тап. Ал эмне деп аталат? Туюнтмачы?

600. Асан 36 боо, Үсөн андан 6 боого көп чөп топтоду. Бардыгы канча боо чөп топтолгон?

Туюнтма түзүп чыгар.

601. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$

$4 \cdot 3 \square 4 \cdot 4$

$2 \cdot 2 \square 2 \cdot 1$

$3 \cdot 6 \square 3 \cdot 5$

$9 \cdot 3 \square 9 \cdot 4$

602. Көбөйтүндүлөрдү тик бурчтуу таблица түзүп эсепте:

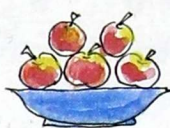
$5 \cdot 2$

$3 \cdot 2$

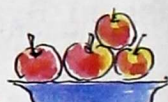
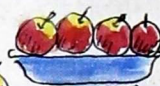
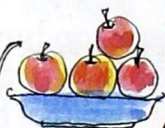
$4 \cdot 4$

КӨБӨЙТҮҮНҮН КАСИЕТТЕРИ

603. а) Төрт тарелкага 5тен алма салынган. Бардыгы канча алма салынган?

б) Беш тарелкада 4төн алма бар. Бардыгы канча алма бар?

Маселелерди чыгарып, натыйжаларын салыштыр. Эмнени байкадың? Ооба, 1-маселе $5 \cdot 4 = 20$ деп, 2-си $4 \cdot 5 = 20$ деп чыгарылат, башкача айтканда көбөйтүүчүлөрдүн ордун алмаштырса көбөйтүндү өзгөрбөйт.

Көбөйтүүнү ар кандай тартипте жүргүзсө болот.

Бул эрежени тегерекчелерди пайдаланып текшер.

604. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$

$4 \cdot 3 \square 3 \cdot 4$

$5 \cdot 6 \square 6 \cdot 5$

$6 \cdot 1 \square 1 \cdot 6$

$9 \cdot 2 \square 2 \cdot 9$

605. Асан 2 катарга 3төн гүл отургузду. Үсөн болсо 3 катарга 2ден гүл отургузду. Алардын ар бири канчадан гүл отургузду?

Тик бурчтуу таблица түз. Эмнени байкадың?

606. 4 жана 5 сандарын көбөйтүүгө маселе түз жана чыгар.

607. Дүкөнгө эртең менен 6 фляга кымыз, түштөн кийин андан 3 флягага көп кымыз өткөрүлдү. Бир күндө дүкөнгө канча фляга кымыз түштү?

608.

$>$	$<$	$=$
-----	-----	-----

 $5 \cdot 6 \square 6 \cdot 5$ $9 \cdot 3 \square 4 \cdot 9$
 $4 \cdot 3 \square 4 \cdot 4$ $8 \cdot 2 \square 2 \cdot 8$

609. Туюнтмалардын маанисин тик бурчтуу таблица түзүп тап. Эмнени байкадың?

$2 \cdot 1$ $9 \cdot 1$ $1 \cdot 8$ $1 \cdot 1$ $5 \cdot 1$ $7 \cdot 1$

Ар кандай санды 1 менен көбөйткөндө ошол эле сан келип чыгат.

Эрежени тегерекчелердин жардамы менен тик бурчтуу таблица түзүп текшер. Мисалы, $2 \cdot 1$ дегенде 2 тегерекчелерден турган 1 эле сап пайда болот, башкача айтканда $2 \cdot 1 = 2$.

610. Көбөйтүндүлөрдү салыштырып, дептериңе тиешелүү белгилерди пайдаланып жаз:

$4 \cdot 3$ жана $3 \cdot 4$ $18 \cdot 1$ жана $1 \cdot 18$ $9 \cdot 4$ жана $3 \cdot 9$
 $16 \cdot 1$ жана $1 \cdot 16$ $1 \cdot 6$ жана $6 \cdot 2$ $19 \cdot 1$ жана $1 \cdot 18$

611. Айнура 20 ыр китеп жана 13 аңгеме китеп окуду. Бакыт болсо 16 ыр китеп окуган. Айнура менен Бакыт канча чыгарма окушту?

612. $(38 + 15) + 20$ $96 - 55$ $99 - (30 + 20)$ $83 - 8$
 $(38 + 20) + 2$ $32 + 49$ $28 + (45 - 20)$ $90 - 15$

613. Бир капта 16 кг, экинчисинде андан 7 кг га көп картөшкө болгон. Эки капта биригип канча картөшкө калган?

614. $6 \cdot 4$ $8 \cdot 1$ $1 \cdot 1$ $9 \cdot 3$ $3 \cdot 2$ $3 \cdot 1$
 Керек болгон жерде тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

615. $0 \cdot 4 = \square$ Көбөйтүндүнү байка. Көбөйтүндүнү табуу үчүн бирдей кошулуучулардын суммасын жазыбыз:

$0 + 0 + 0 + 0 = 0$. Демек, $0 \cdot 4 = 0$.

$4 \cdot 0$ болсочу? $4 \cdot 0 = 0$ Эмне үчүн?

Каалаган санды 0 менен көбөйткөндө 0 болот.

616. $6 \cdot 0$ $9 \cdot 3$ $0 \cdot 1$ $7 \cdot 3$
 $8 \cdot 1$ $0 \cdot 9$ $19 \cdot 0$ $9 \cdot 4$
 $1 \cdot 26$ $0 \cdot 0$ $97 \cdot 1$ $1 \cdot 29$
 $24 \cdot 0$ $1 \cdot 1$ $14 \cdot 0$ $0 \cdot 18$

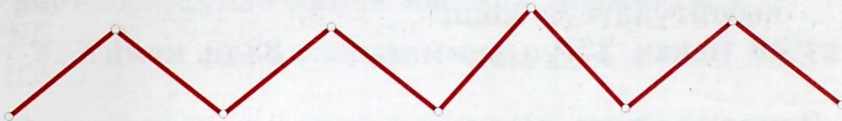
Кайсы көбөйтүндүнү тик бурчтуу таблица түзбөй таптың? Кандай эрежелерди пайдаландың?

617. а) Туюнтма түз: 21ге 5 менен 2нин көбөйтүндүсүн кошуу.

Туюнтмада 2 амал болушу керек. Көбөйтүңү мурда аткаруу керек экени түшүнүктүү. Андыктан көбөйтүндү кашаага алынат. $21 + (5 \cdot 2)$ туюнтмасы келип чыгат. Кашаадагы амалды мурда аткаруу керек деген эрежени пайдаланып, анын маанисин тап.

б) 6 менен 3түн көбөйтүндүсүнөн 10ду кемитүү.
Туюнтма түзүп, маанисин эсепте.

618. Сынык сызыктын узундугун тап:

619. Киоскада 50 дептер бар эле. Сатуучу 5тен 4 жолу сатты. Канча дептер калды?
Туюнтма түзүп чыгар.

620. $4 \cdot 0$ $0 \cdot 16$ $17 \cdot 0$ $8 \cdot 1$
 $4 \cdot 3$ $2 \cdot 9$ $89 \cdot 1$ $1 \cdot 17$

621. Туюнтмаларды түзүп, маанилерин тап:

а) 7 менен 1дин көбөйтүндүсүнөн 1 менен 7нин көбөйтүндүсүн кемит;

б) 10 менен 0дүн көбөйтүндүсүнө $20 \cdot 0$ көбөйтүндүсүн кош.

622. Окуучу 8 сомдон 2 дептер сатып алды. Ага 20 сомдон канча акча кайтарып беришет?
Туюнтма түзүп чыгар.

623. Канат 45 түз сызык дептер, андан 8ге кем чакмак сызык дептер сатып алды.
Канат бардыгы канча дептер сатып алган?

624. $>$ $<$ $=$ 2 м 25 дм 50 см 1 м
2 дм 20 м 4 м 40 см

625. Фигуранын периметрин тап.
Анын аталышы кандай?

626. Туюнтмаларды жазып маанилерин тап. Кашааларды пайдалан.

- а) биринчи көбөйтүүчү 2, экинчиси 3, көбөйтүндүгө 6ны кош;
 б) 20дан 4 менен 4түн көбөйтүндүсүн кемит;
 в) 6 жана 2нин көбөйтүндүсүнө 3 менен 2нин көбөйтүндүсүн кош;
 г) 40 менен 23түн суммасынан 38ди кемит.

627. Эдилдин китеп текчесине 5тен 3 катар китеп батат. Эдилдин китеп текчесине бардыгы канча китеп батат?

Тик бурчтуу таблица түзүп, же кошуу амалын жазып чыгар.

628. Бош чакмактардын ордуна кайсы сандарды жазса ылайык болот?

$$30 \cdot \square = 30$$

$$6 \cdot \square = 30$$

$$6 \cdot 0 = \square$$

$$38 \cdot \square = 0$$

$$\square \cdot 6 = 30$$

$$99 \cdot 1 = \square$$

629. Эдилдин текчесинде 5 тен 3 катар китеп турган. 3 китепти Маратка берди. Азыр Эдилдин канча китеби калды?

Туюнтма түзүп чыгар.

630. $37 - 29$ $37 + 16$ $88 - 80$ $9 \cdot 0$ $6 \cdot 3$
 $37 - 37$ $56 - 19$ $56 - 9$ $1 \cdot 4$ $2 \cdot 4$

631. Эки окуучунун ар бири 8ден гүлгө суу куйду.

Окуучулар канча гүлгө суу куйган?

632. Сүрөт сабагына 4 куту түстүү карандаш алып келишти. Эгерде ар бир кутуда бдан карандаш болсо, класстагы 25 окуучуга карандаштар жетеби?

633. Бир түптө 5тен бышкан помидор болсо, 8 түп помидордон канча бышкан помидор алууга болот?

634.

$$\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$$

$$4 \cdot 8 \square 8 \cdot 4$$

$$7 \cdot 5 \square 5 \cdot 7$$

$$82 \cdot 0 \square 82 \cdot 1$$

$$15 \cdot 0 \square 8 \cdot 0$$

635. $(37 - 9) + 29$ $(37 - 10) + 7$ $(47 - 1) + 0$

636. Турист биринчи күнү 12 км, ал эми экинчи күнү биринчи күнгө караганда 2 км аз жол жүрдү. Турист эки күндө канча км жол жүргөн?

637. $> < =$ 40 см \square 4 дм 4 см \square 4 дм 2 м \square 2 дм

БӨЛҮҮ

638. 12 спортсмен 3 катарга тең бөлүнүп турушту. Ар бир катарга канча спортсмен турду? Тик бурчтуу таблица түзөлү.

1	4	7	10
2	5	8	11
3	6	9	12

Сүрөттү байка: 3 катар болгондуктан **3 сапты** белгилеп алып ар бирине бирден тегерекче коё баштайбыз. 1-, 2-, 3- спортсмен ошол 3 сапты башташат.

Алардын артына кийинкилери турушат. Ошентип, 12 спортсмен тизилип тургандан кийин 3 катардын ар биринде **4төн** спортсмен болду: 12ни 3 кө бөлсөк **4төн** тиет. **4 саны 12 менен 3түн тийиндиси** деп аталат.

Сүйлөм $12:3 = 4$ деп жазылат. Тийиндини табуу бөлүчү амалы деп аталат. 4 – тийинди; 12 – бөлүнүүчү; 3 – бөлүчү. “ : ” – бөлүчү белгиси. $12:3$ туюнтмасы да тийинди деп аталат.

639. 15 алма 3 тарелкага тең бөлүнүп салынды. Ар бир тарелкага канчадан алма салынды?

Тик бурчтуу таблица түзүп аныкта. Сүрөт менен салыштыр. Кандай туюнтма жазылат?

640. 9ду 3кө бөлүүдөгү тийиндини тап.
Тик бурчтуу таблицаны түз. Канча сап белгилеп аласың? “ : ” белгисин пайдаланып амал жаз.

641. $10 : 2$, $8 : 4$ тийиндилеринин маанисин тик бурчтуу таблицаны түзүп аныкта.
Тийинди ар бир саптагы тегерекчелердин санын көрсөтөт.

642. а) Көбөйтүүчүлөр 3 жана 4. Көбөйтүндү канча?
Сумма жазып аныкта.
б) Кошулуучулар 5 жана 8. Сумма канча?
в) 8 жана Одун көбөйтүндүсүнө 5 жана Одун суммасын кош. Кандай туюнтма жаздың?

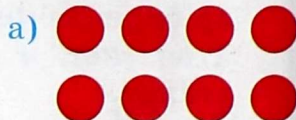
643. Тик бурчтуу таблица түзүп чыгар.

$$12 : 2 \quad 16 : 4$$

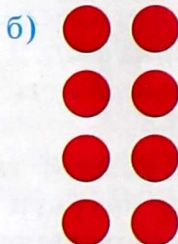
644. Кесиндини чене. Жагы ушундай болгон квадраттын периметрин тап. Кандай сумма жазасың?

645. а) 8 оюнчук 2 текчеге тепетең бөлүштүрүлдү. Ар бир текчеде канчадан оюнчук бар?

б) 8 оюнчук 2ден бир нече текчеге бөлүштүрүлдү. Канча текчеге оюнчуктар коюлду?

Эки тик бурчтуу таблицаны байка. Эки маселе тең бир эле $8 : 2 = 4$ амалы менен чыгат. Бирок, биринчиде 4 тийиндиси оюнчуктардын санын, экинчиде текчелердин санын көрсөтөт.

646. 16 китепти эки текчеге бирдей жайгаштырсаң, ар бир текчеге канчадан китеп коёсуң?
Туюнтманы жаз.
647. Тегерекчелердин жардамында 6 менен 3түн тийиндисин жазып, маанисин тап. Канча сап белгиленет?
648. Байкемдин короосунда 36 кой бар. Эжемдин короосунда болсо ага караганда 11 койго аз. Менин бир туугандарымда канча кой бар?
649. 14 тегерекчени эки сапка бирдей жайгаштыр. Ар бир сапта канчадан тегерекче болот? Амалды жаз.
650. $19 - 6$ $54 - 19$ $16 + 39$ $40 + 29$
 $36 - 18$ $70 - 37$ $8 + 23$ $20 + 30$
651. 8 адам эки машинага бирдей бөлүнүп отурушту. Ар бир машинада канчадан адам бар?
652. 16 ящик апельсин дүкөндөргө 4 ящиктен таратылды. Канча дүкөнгө апельсин таратылган?
Жообунда дүкөндүн саны келип чыгабы же ящиктикиби?
653. Саанчы эртең менен 20 л, түштөн кийин 25 л сүт саады. 35 л сүттү бала бакчага алып кетишти. Канча литр сүт калды?
Туюнтма тизип чыгар.
654. $17 + 13$ $47 + 24$ $63 - 60$ $63 - 59$
 $37 + 38$ $46 - 27$ $78 - 8$ $78 - 70$
655. Бир банкада 10 туздалган бадыраң бар. Экинчисинде андан 4 бадыраңга аз.
Бир же эки амал менен чыгарыла тургандай суроолорду коюп чыгар.

656. Асан 6 банка ширени үчтөн бөлүштүрдү. Ал канча бөлүккө бөлгөн?

657. 16 окуучу эки топко тең бөлүнүп алып жүрүшкө чыгышты. Ар бир топко канчадан окуучу болгон?

658. 8 алманы 3 тарелкага 4төн жайгаштырса болобу?

659. $7 \cdot \square = 21$ $0 \cdot \square = 0$ $12 : 3 = \square$
 $69 \cdot \square = 0$ $9 : \square = 3$ $\square : 4 = 4$

660. $(94 + 0) - 90$ $71 \cdot 0$ $12 : 2$ $83 - 59$
 $(68 - 29) + 60$ $0 \cdot 71$ $12 : 4$ $68 + 27$

661. 15 жаңгакты 5 балага тең бөлүп беришти. Ар бир балага канчадан жаңгак тийди?

$15 : 5 = 3$
15 – бөлүнүүчү
5 – бөлүүчү
3 – тийинди

Туюнтманы ар кандай окуса болот: “15 менен 5тин тийиндиси 3”, “15ти 5ке бөлсөк 3 болот”, “бөлүнүүчү 15, бөлүүчү 5 болсо тийинди 3”.

662. Чарбада бардык тракторлорду 6 бригадага 3төн бөлгөндө, дагы эки трактор ашып калды. Чарбада канча трактор болгон?

663. Амалдарды ар кандай жол менен оку:

$20 : 2 = 10$ $18 : 6 = 3$ $9 : 3 = 3$

664. Туюнтмаларды жазып, маанилерин тап:

- а) 4 менен 2нин тийиндисине 19ду кош;
- б) 40тан 6 менен 3түн тийиндисин кемит;
- в) 5 менен 3түн көбөйтүндүсүнөн 8 менен 4түн тийиндисин кемит.

$$665. \quad \begin{array}{llll} 43 - 25 & 47 + 33 & 8 \cdot 1 & 5 \cdot 5 \\ 36 + 17 & 85 - 19 & 10 \cdot 0 & 0 \cdot 40 \end{array}$$

666. а) Бөлүнүүчү 12, бөлүүчү 3, тийиндини тап;

● б) 14тү 7ге бөлсөк, тийинди канча?

БӨЛҮҮНҮН КАСИЕТТЕРИ

667. Класстагы 25 окуучуга 25 китеп таратылды. Ар бир окуучу канча китеп алган?

Маселе бөлүү амалы менен чыгат, анткени 25 китеп 25ке бөлүштүрүлгөн. $25:25$ амалы жазылат. 25 китеп 25 окуучуга бирден тиет. Башкача айтканда, $25 : 25 = 1$. Чынында 25 тегерекчени 25 сапка бөлүштүрсө, ар бирине 1 ден тегерекче коюлат – тийинди 1.

Бирдей сандардын тийиндиси 1 болот.

$$668. \quad \begin{array}{llll} 1 \cdot 1 & 13 : 13 & 8 \cdot 1 & 18 : 18 \\ 9 : 9 & 8 : 2 & 8 : 8 & 0 \cdot 1 \end{array}$$

$$669. \quad \square : 89 = 1 \quad 58 : \square = 1 \quad 36 : 36 = \square$$

670. 15 балага бирден конфет берүү үчүн канча конфет керек?

$$671. \quad 21 + 6 = 27 \quad 40 + 30 = 70 \quad 8 + 6 = 14$$

Ар биринен кемитүүгө 2 амал жаз. Кошуу менен айырманын байланышын эсиңе сал.

$$672. \quad \begin{array}{lll} 9 : 9 & 17 \cdot 0 & 17 \cdot 1 \\ \bullet 100 : 100 & 17 : 17 & 0 \cdot 25 \end{array}$$

$$673. \quad \begin{array}{ll} (36 + 47) - 50 & (6 \cdot 0) + 100 \\ 75 - (5 \cdot 1) & (87 + 7) - 8 \end{array}$$

674. Мисалдарды тик бурчтуу таблица түзүп чыгар:

$$5 : 1 \quad 8 : 1 \quad 6 : 1$$

Эмнени байкадың? Ар биринде бөлүүчү 1, ал таблицадагы саптарды көрсөтөт. Демек, 5, 8, 6 тегерекчелер бүтүндөй бир сапка тизилишет.

Башкача айтканда,

$$5 : 1 = 5 \quad 8 : 1 = 8 \quad 6 : 1 = 6$$

Ар кандай санды 1ге бөлсө, ошол сандын өзү келип чыгат.

675. а) $81 : 1$ $15 : 1$ $88 : 88$ $15 : 15$
 $9 : 1$ $25 : 1$ $9 : 9$ $25 : 25$

б) $0 \cdot 40$ $16 \cdot 0$ $5 : 5$ $100 \cdot 0$
 $1 \cdot 12$ $28 \cdot 1$ $20 : 1$ $100 : 100$

676. Коондун салмагы 3 кг, дарбыздыкы андан 2 кг га оор. Коон менен дарбыздын салмагы канча?
Туюнтма түзүп чыгар.

677. Кайсы мисалдын жообун эсептебей туруп айта аласың?

$$(47 + 11) : 1 \quad (88 - 8) \cdot 0 \quad 0 \cdot (100 - 90)$$

678. Жактары 4 см жана 6 см болгон тик бурчтуктун периметри 20 см болоорун далилде.

679. $12 : 1$ $1 \cdot 1$ $(36 + 40) \cdot 0$ $80 - (5 \cdot 0)$
● $12 : 12$ $1 : 1$ $(34 + 6) : 1$ $(70 \cdot 1) - 20$

680. Курулушка адегенде 9 кап, анан дагы 6 кап цемент алып келишти. 5 кап цемент пайдаланылды. Канча кап цемент калды?

681. $0 : 4 = ?$ Тик бурчтуу таблица түзүп чыгар. 0 даана тегерекчени төрт сапка жайгаштырабыз. Анда ар бир сапта 0 даана тегерекчеден болгон тик бурчтуу таблица түзүлөт. Демек, $0 : 4 = 0$

"0" дү каалагандай башка санга бөлсөк, тийинди 0 болот.

682. а) $0 : 13$ $0 : 100$ $0 : 25$ $0 : 60$ $0 : 48$
б) $6 \cdot 1$ $0 : 8$ $8 : 18$ $0 \cdot 100$ $99 : 1$
 $12 : 1$ $26 : 1$ $100 \cdot 0$ $9 : 9$ $0 : 19$

683. Туюнтмалардын маанисин эсептебей туруп айт.

$(36 - 30) \cdot 0$ $0 : (99 + 1)$ $(23 + 17) \cdot 0$

684. Жообу туура болгондой кылып амал белгилерин коюп, дептерине жаз:

$5 \square 5 = 1$ $0 \square 19 = 0$ $99 \square 99 = 1$
 $5 \square 5 = 0$ $19 \square 0 = 0$ $24 \square 8 = 16$
 $16 \square 4 = 20$ $16 \square 4 = 12$ $16 \square 8 = 2$

685. Болот жасаган уяларга адегенде 15, кийин дагы 10 чыйырчык учуп келди. Алардын бешөө уяларга батпай калгандыктан кайра учуп кетти. Уяларга бардыгы канча чыйырчык жайгашкан?

686. $0 : (24 + 16)$ $14 : 7$ $14 : 14$
 $0 : 86$ $0 : (19 - 9)$ $24 : 24$

687. $68 + 24$ $19 + 38$ $45 + 49$
 $86 - 37$ $99 - 59$ $90 - 27$

688. Жообу туура болгондой кылып амал белгилерин кой:

$3 \square 7 = 21$ $3 \square 1 = 3$ $3 \square 3 = 1$
 $3 \square 0 = 0$ $3 \square 2 = 6$ $3 \square 3 = 9$

689. Жалпы узундугу 7 см болгондой 2 муундуу сынык сызык чий. Муундарын канча сантиметрден алдың? Ушундай узундукта башка сынык сызыктарды чийсе болобу?

690. Эмил менен карындашы биригип 30 кг пахта теришти. Алардын ар бири канчадан пахта терген? Маселенин көп чыгарылышы бар деп ойлойм. Сен кандай чыгарасың?

691. $58 + 34$ $80 - 30$ $88 + 12$
 $58 - 43$ $80 - 3$ $64 + 36$

692. $5+7=12$ мисалынан кошуу менен кемитүүнүн байланышын айт. Мындан кемитүүгө 2 амал жаз.

693. $6 \cdot 3$ $3 \cdot 6$ $6 : 6$ $6 : 1$ $0 : 5$
 $25 \cdot 0$ $18 : 6$ $1 \cdot 18$ $0 : 26$ $30 : 30$
 $0 \cdot 0$ $2 \cdot 6$ $18 : 1$ $0 \cdot 26$ $30 : 1$

694. $29 \cdot 1$ $100 \cdot 0$ $7 \cdot 3$ $18 : 6$ $59 + 13$
● $86 : 86$ $0 : 100$ $7 : 7$ $6 \cdot 3$ $87 - 39$

КӨБӨЙТҮҮ МЕНЕН БӨЛҮҮНҮН БАЙЛАНЫШЫ

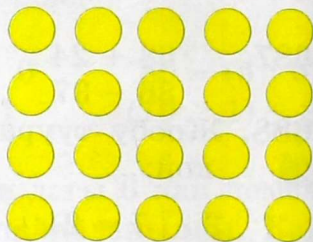
695. Маселелердин чыгарылыштарын тик бурчтуу таблицадан байкап салыштыр:

а) 4 кутуга 5 тен жумуртка салынган. Бардыгы канча жумуртка болгон?

$5 \cdot 4 = 20$ (жумуртка);

б) 20 жумуртка 4 кутуга бирдей санда жайгаштырылган. Бир кутуга канча жумуртка салынган?

$20 : 4 = 5$ (1 кутудагы жумуртка);

в) 20 жумуртканы ар бирөөнө бештен кылып кутуларга салышкан. Канча кутуга жумуртка салынган?

$$20 : 5 = 4 \text{ (куту).}$$

Мисалдарды салыштырып, жыйынтык чыгар:

$$5 \cdot 4 = 20$$

$$20 : 4 = 5$$

$$20 : 5 = 4$$

Көбөйтүндүнү көбөйтүүчүлөрдүн бирөөнө бөлсөк, экинчиси келип чыгат. Тийинди менен бөлүүчүнүн көбөйтүндүсү бөлүүчүгө барабар.

696. $3 \cdot 4 = 12$

$$12 : \square = 3$$

$$12 : \square = 4$$

$$4 \cdot 7 = 28$$

$$28 : \square = 7$$

$$28 : 7 = \square$$

$$2 \cdot 5 = \square$$

$$\square : 2 = 5$$

$$10 : \square = 2$$

$$4 \cdot 5 = 20$$

...

...

697. Амалдарга көңүл бур. Алардын өзгөчөлүгү эмнеде? Кайсы амал жетишпейт?

$$5 \cdot 0$$

$$0 : 7$$

$$0 \cdot 10$$

Ооба, бул жерде көбөйтүү жана нөлдү бөлүү амалдары берилген, бирок нөлгө бөлүү амалы жок!

Математикада нөлгө бөлүүгө болбойт! деген эреже бар.

Чындыгында санды нөлгө бөлгөндө тийинди катары алына турган сан жок. Муну $5 : 0 = ?$ туюнтмасында текшер. Тийинди менен бөлүүчүнүн көбөйтүндүсү бөлүнүүчүгө барабар экендиги сага белгилүү. 5 ти алыш үчүн кандай санды нөлгө көбөйтүш керек? Ой жүгүртчү!

698. Көбөйтүүнү кошуу менен, кошууну көбөйтүү менен алмаштырып дептериңе жаз.

$$2 \cdot 3$$

$$0 \cdot 8$$

$$5 + 5 + 5$$

$$6 + 6$$

$$1 + 1 + 1 + 1$$

$$4 \cdot 2$$

$$1 \cdot 7$$

$$0 + 0$$

$$2 + 2$$

$$7 + 7 + 7 + 7$$

699. Короодо 22 кой, андан 3кө көп козу жем жеп жатышат. Короодо бардыгы канча жандык бар?

700. а) Ар бирине бөлүүгө карата 2 амал жаз:

$$6 \cdot 4 = 24$$

$$12 \cdot 1 = 12$$

$$5 \cdot 3 = 15$$

б) $79 + 7$

$85 + 15$

$99 - 27$

$50 - 25$

$60 - 40$

$50 + 10$

$23 + 32$

$41 + 14$

701. Беш окуучу ар бири 6 ящиктен жана да 3 ящик алма жыйнашты. Канча ящик алма жыйналган?

702. Бир шейшепке 2 м болотнай кетет. 4 шейшеп тигилгенден кийин дагы 3 м кездеме калды. Канча кездеме бар эле?

703. а) Ар биринен 2ден амал жаз:

$$7 \cdot 2 = 14$$

$$5 \cdot 5 = 25$$

$$8 \cdot 3 = 24$$

б) Ар биринен 2ден амал жаз:

$$8 + 12 = 20$$

$$40 + 20 = 60$$

$$26 + 3 = 29$$

704. а) Сумманы көбөйтүү менен алмаштыр:

$$8 + 8 + 8$$

$$10 + 10$$

$$0 + 0$$

$$8 + 5$$

$$9 + 9$$

$$2 + 2$$

$$1 + 0$$

$$19 + 19$$

б) Көбөйтүндүнү кошуу менен алмаштыр:

$$4 \cdot 2$$

$$4 \cdot 0$$

$$4 \cdot 1$$

$$12 \cdot 0$$

$$0 \cdot 7$$

$$6 \cdot 4$$

$$3 \cdot 2$$

$$2 \cdot 2$$

$$18 \cdot 1$$

$$1 \cdot 5$$

Алмаштыруу бардык учурда мүмкүнбү?

705. Апам карагаттан 12 банка, өрүктөн 15 банка кыям жасады. 8 банка кыям желди. Канча банка кыям калды?

Маселени туюнтма түзүп чыгар.

706. Эсептөөлөр туура болгон учурларды жаз. Тууралыгын далилде:

$$6 + 6 + 6 = 6 \cdot 3$$

$$1 \cdot 4 = 4 + 4$$

$$8 + 8 = 8 \cdot 3$$

$$5 \cdot 2 = 5 + 5$$

$$5 + 0 = 5 \cdot 2$$

$$6 \cdot 4 = 6 + 6 + 6$$

$$4 + 4 + 4 = 4 \cdot 3$$

$$8 \cdot 0 = 0 + 9$$

$$0 + 0 + 0 + 0 = 0 \cdot 4$$

$$9 \cdot 3 = 9 + 9 + 9$$

707. Узундугу 9 см болгон кесинди чий. Аны эки кесиндиге бөл. Ар бир кесинди канча сантиметрден болушу мүмкүн? Канча учурду байкадың?

708. Бир топто 5тен окуучу болсо, 4 топто канча окуучу болот?

709. 20 окуучу барабар төрт топко бөлүнүштү. Ар бир топто канчадан окуучу бар?

710. $24 \cdot 1$	$25 \cdot 0$	$16 : 16$	$50 - 24$	$70 - 5$
$34 : 1$	$0 \cdot 100$	$99 : 99$	$86 + 12$	$89 + 7$

711. 2 менен 4түн көбөйтүндүсүнө 15ти кош. Сумма эмнеге барабар?

712. Жактары 2 см ден болгон квадраттын периметрин тап. Кайсы амал менен чыгардың? Дагы кайсы амал менен чыгарса болот?

713. а) $6 \cdot 3 = 36$ Мындан бөлүүгө 2 амал жаз.
 б) $5 + 5 = 10$ Кемитүүгө 2 амал жаз.

Эмнени байкадың?

714. $81 - 26$ $75 + 12$ $34 + 65$ $90 - 23$
 ● $77 + 13$ $66 - 33$ $85 - 12$ $48 + 19$

КӨБӨЙТҮҮНҮН ЖАНА БӨЛҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ

1ге жана 2ге көбөйтүүнүн жана бөлүүнүн жадыбалдары

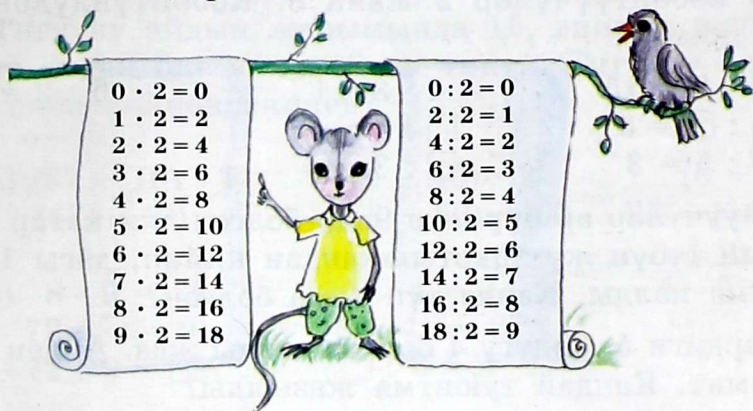
715. Кошуунун жадыбалдарын эсиңе сал. 1-кошулуучулар кайсы сандар?

Ооба, кошуунун жадыбалдарынын 1-кошулуучулары Одөн 9га чейинки бир орундуу сандар. Көбөйтүүнүн жадыбалында 1-көбөйтүндүсү дагы Одөн 9га чейинки бир орундуу сандар 2ге көбөйтүүнүн жадыбалын карап, эсиңе сакта. Байка, улам кийинки көбөйтүндү 2ге ашык.	$0 \cdot 2 = 0$ $1 \cdot 2 = 2$ $2 \cdot 2 = 4$ $3 \cdot 2 = 6$ $4 \cdot 2 = 8$ $5 \cdot 2 = 10$ $6 \cdot 2 = 12$ $7 \cdot 2 = 14$ $8 \cdot 2 = 16$ $9 \cdot 2 = 18$
---	---

716. Көбөйтүүнүн санды 1ге көбөйтсө сандын өзү келип чыгат деген касиетин эске алып, 1ге көбөйтүүнүн жадыбалын дептериңе жаз.

717. 0, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 сандарын байка. Булар 2ге көбөйтүүнүн жадыбалдарынын жыйынтыктары. Алардын ар бирин 2ге бөлсө Одөн 9га чейинки сандар келип чыгат. Эмне үчүн?

718. Булар 2ге көбөйтүүнүн жана бөлүүнүн жадыбалдары. 2ге бөлүүнүн жадыбалын байка. Бөлүнүүчүлөр кайсы сандар экен?

719. а) $(5 \cdot 2) + 48$ $52 - (8 \cdot 2)$ $(58 - 50) \cdot 2$

б) $7 \cdot 2 = 14$

$9 \cdot 2 = \square$

$8 \cdot 2 = \square$

$14 : 7 = \square$

$\square : \square = 9$

$16 : \square = 8$

$14 : \square = 7$

$\square : 9 = \square$

$16 : \square = 2$

720. Автобуска 32 киши, маршрутдук таксиге 13 киши батат. Автобуска канча киши көп батат?

721. Ар бири 2 см болгон 4 муундуу сынык сызык чийип, узундугун тап.

722. $2 \cdot 9$ $47 \cdot 0$ $50 - 10$ $61 + 18$
 $7 \cdot 2$ $0 : 60$ $87 - 7$ $70 + 28$

723. Батма бир этек пахта терип чыкты. Аны тартканда 20 кг га 4 кг жетпей калды.

Маселеге суроо коюп чыгар.

724. Спортсмен 10 км жолду 2 саатта басып өттү. Ал ар бир саатта канчадан километр жол жүргөн?

725. Туюнтмаларды түзүп, маанилерин тап:

- а) 25 жана 18дин суммасына 42ни кош.
б) көбөйтүүчүлөр 2 жана 8. Көбөйтүндүдөн бны кемит.

$$\begin{array}{lll} 726. & 3 \cdot 5 = 15 & 4 \cdot 3 = \square & 6 \cdot 2 = 12 \\ & 15 : \square = 5 & \square : 4 = 3 & \dots \\ & \square : 5 = 3 & \square : 3 = 4 & \dots \end{array}$$

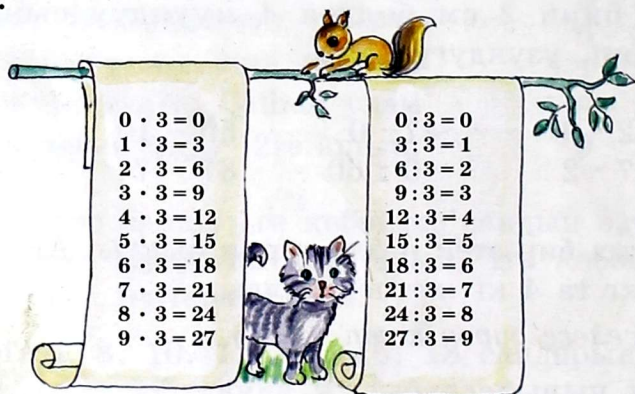
727. Окуучулар ар биринде 9дан болгон эки катар алманын түбүн жумшартышкандан кийин, дагы 10 түп алма калды. Канча түп алма болгон?

728. Бирдиги 5, ондугу 4 болгон санды жаз. Андан 20ны кемит. Кандай туюнтма жазылды?

3кө КӨБӨЙТҮҮНҮН ЖАНА 3кө БӨЛҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ

729. $3 \cdot 3$ $9 \cdot 3$ $0 \cdot 3$ $8 \cdot 3$ $1 \cdot 3$
 $7 \cdot 3$ $2 \cdot 3$ $4 \cdot 3$ $6 \cdot 3$ $5 \cdot 3$

мисалдарын байка. Иреттеп жазсак 3кө көбөйтүүнүн жадыбалын алабыз. Көбөйтүндүлөр кандайча эсептелинди? Андан 3кө бөлүүнүн жадыбалын чыгарса болот.

730. $(6 \cdot 3) - 10$ $45 - (9 \cdot 3)$ $(78 - 70) \cdot 3$

731. Жактары 8 см ден болгон үч бурчтуктун периметрин ар кандай жол менен тап.

732. Тигүүчү айдын жарымында 15, экинчи жарымында андан 5ке көп көйнөк тикти. Тигүүчү бир айда канча көйнөк тиккен?

733. а) $(37 - 10) \cdot 1$ $(46 - 40) \cdot 2$ $(6 + 3) \cdot 2$
 $(47 + 40) - 7$ $(58 - 50) + 60$ $98 - (16 + 37)$

б) $8 \cdot 9 = 72$ $6 \cdot 4 = 24$ $5 \cdot 5 = 25$
 $72 : \square = 9$ $24 : \square = 6$ $\square : \square = \square$
 $72 : 9 = \square$ $\square : 6 = 4$

734. Кайсы мисалдарда жадыбалды пайдаландың?

$8 \cdot 3$ $4 \cdot 2$ $10 : 2$ $20 : 2$ $12 : 12$
 $9 \cdot 2$ $1 \cdot 0$ $15 : 5$ $10 : 5$ $14 : 2$

735. $87 + 12$ $77 + 17$ $50 - 49$ $69 + 28$
 $87 - 12$ $77 - 17$ $50 + 49$ $69 - 28$

736. Окуучулар биринчи күнү ар биринде 8ден болгон 3 катар гүл отургузушту. Экинчи күнү биринчи күнгө караганда 4 түпкө ашык отургузушту. Экинчи күнү канча гүл отургузулган?

737. а) Үч уйдан 9 литрден сүт саап алышты. Бардыгы канча сүт саап алынган?

б) Эгерде уй 9 литрден сүт берсе, 27 литр сүттү канча уйдан саап алса болот?

Булардан дагы бир маселе түз.

738. $(8 \cdot 2) - 16$ $20 - (2 \cdot 3)$ $(6 \cdot 3) + 2$

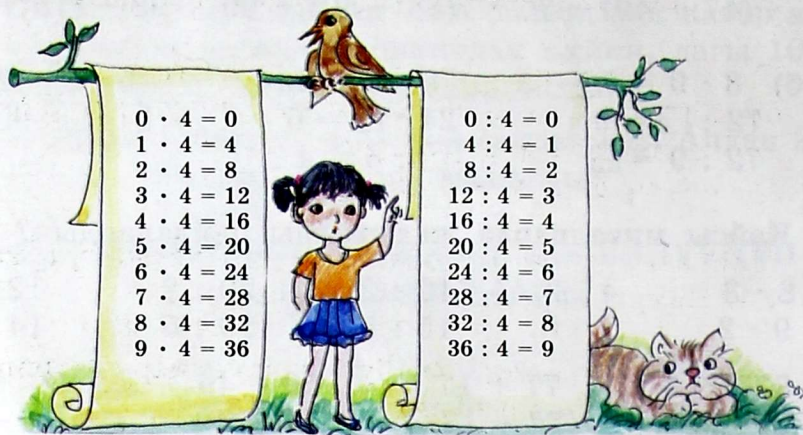
739. Тилек сакманга барып 25 козу, Самат 22 козу асырашып берди. Экөө биригип канча козу асырашкан? Кимиси көп козу асыраган? Канчага көп?

4кө КӨБӨЙТҮҮНҮН ЖАНА 4кө БӨЛҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ

740. $5 \cdot 4$ $3 \cdot 4$ $7 \cdot 4$ $1 \cdot 4$ $2 \cdot 4$
 $9 \cdot 4$ $0 \cdot 4$ $6 \cdot 4$ $4 \cdot 4$ $8 \cdot 4$

мисалдарынан эмнени байкадың? Буларды түрдүү жолдор менен чыгар.

Иреттеп төмөнкү жадыбалдарды алабыз.

Булар 4кө көбөйтүүнүн жана 4кө бөлүүнүн жадыбалдары. 4кө бөлүүнүн жадыбалын байка. Көңүл бур:

Бөлүүнүн жадыбалындагы тийиндилер бардык жадыбалдар үчүн бирдей – Одөн 9га чейинки сандар.

741. $3 \cdot 6$ $7 \cdot 3$ $9 \cdot 4$ $12 : 3$ $15 : 3$ $18 : 2$
 $2 \cdot 9$ $5 \cdot 4$ $3 \cdot 9$ $12 : 4$ $16 : 4$ $14 : 2$

Кайсы мисалдарды билген жадыбалың менен чыгардың?

Кээ бирде көбөйтүүнүн касиеттерин пайдалан.

742. Класста 4 катар партада 8ден окуучу отурат. Бүгүн эки окуучу келген жок. Класста бүгүн канча окуучу бар?

743. $(8 \cdot 4) + 8$ $(6 \cdot 4) - 20$ $(36 : 4) + 11$

744. Ар бири 3 см ден болгон 4 муундуу сынык сызыктын узундугун тап.

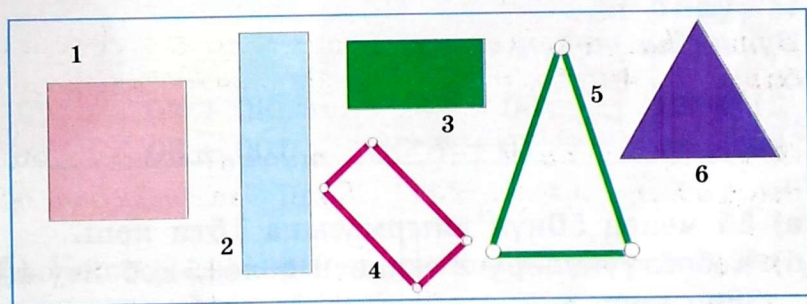
745. 4 окуучу 5 боодон чөп жыйнады. Канча чөп жыйналды?

746. 2ге, 3кө, 4кө көбөйтүүнүн жадыбалдарын жатта.

747. Окуучулар мектеп аянтчасында иштешип 4 катарга 5тен жана дагы 8 дарак отургузушту. Бардыгы канча дарак отургузушту.
Туюнтма түзүп чыгар.

748. Майрамга карата 4 окуучу 8 ден кагаз гүл жасашты. Окуучулар канча гүл жасашты?

749. Фигураларды ата. Үч бурчтуктун периметрин тап. Кайсынын периметрин таптың?

750. $39 + 19$ $43 - 41$ $86 - 6$ $63 + 9$
 $37 + 13$ $41 + 18$ $54 + 17$ $83 - 38$

751. 18 жаңы машина 3 автобазага бирдей таратылды. Автобазалар канчадан машина алышкан?
Көбөйтүү менен чыга тургандай кылып маселени өзгөртүп түз.

752. Төрт бурчтуктун жактарын чене.

Анын периметрин тап.

753. Кой бир күндө эки боо чөп жейт. Уй андан 6 боого көп жейт. Уй канча боо чөп жейт?

Дагы кандай суроо койсо болот?

754. $99 - (9 \cdot 4)$ $(4 \cdot 8) - 32$ $(5 \cdot 3) + (5 \cdot 4)$

755. Мугалим 5 окуучуга 4төн, 4 окуучуга 5тен карандаш таратып берди. Мугалим окуучуларга канча карандаш тараткан?

756. $\boxed{>} \boxed{<} \boxed{=}$ $8 \cdot 3 \square 8 \cdot 4$ $8 : 2 \square 8 : 4$
 $24 + 6 \square 24 + 5$ $17 - 7 \square 17 - 10$

757. Жол куруучулар биринчи күнү 4 км жолду асфальтташты. Калган 4 күндө 5 км ден жолду асфальтташты. Жумушчулар 5 күндө канча жолду асфальтташкан?

Туюнтма түзүп чыгар.

758. $21 + 29$ $60 + 23$ $80 + 20$ $72 - 39$
 $56 - 37$ $70 - 7$ $100 - 30$ $86 - 80$

759. а) 55 менен 50нүн айырмасына 15ти кош.

б) Көбөйтүүчүлөрү 2 жана 9 болсо, көбөйтүндүгө 38ди кош.

Туюнтманы жазып, маанилерин тап.

760. Төрт бурчтук сыз. Ал кандай аталат? Ага эки кесинди жүргүзүп, 4 үч бурчтукка бөл?

761. Фермада 2 окуучуга 5 кой жана 5 уй бекитишкен. Окуучулар канча мал багышат?

САНДЫН БӨЛҮГҮ

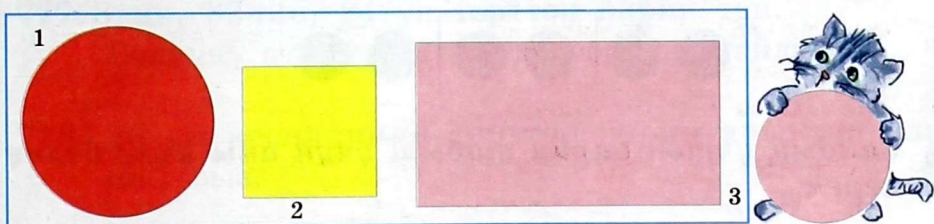
762. Апам 4 м кездемени тең экиге бөлүп, бир бөлүгүнөн көйнөк тикти. Көйнөккө канча метр кездеме кетти?

763. Асанда 6 алма бар. Анын теңин инисине берди. Асан инисине канча алма берди?

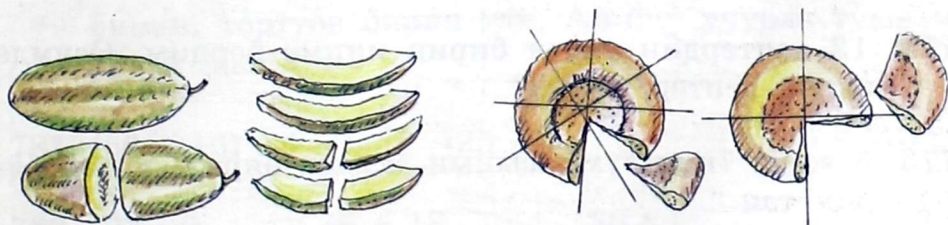
764. Класста 8 отличник болсо, алардын жарымы кыздар. Отличник кыздар канча?

Көңүл бур! Маселелер бөлүчү амалы менен чыгарылат. Ар биринде сан 2ге бөлүнөт. Жыйынтыктар – сандын бөлүгү. Алар сандын экиден бири, же теңи, же жарымы деп аталат. Сандын экиден бирин табыш үчүн аны 2ге бөлүчү керек.

765. а) Фигураларды ата. Ар биринин жарымын табыш үчүн кандай сызык жүргүзүү керек? Жарымы кайсы фигура болот?

б) Коон жана нан кандайча жана канча бөлүккө бөлүнгөн?

766. а) 8дин, 2нин, 10дун жарымын тап;
 б) 4 см кесинди сыз. Анын жарымын тап;
 в) 4түн экиден бири канча? 12нин экиден бирин аныкта.

767. Эмгек алдыңкыларына 2 телевизор, ага караганда
 ● 13кө көп радиокабылдагыч белекке берилди. Бардыгы канча белек тартуу кылынды?
Туюнтма түзүп чыгар.

768. Жактары 2 см жана 4 см болгон тик бурчтук чий. Бир кесинди жүргүзүп, аны эки квадратка бөл. *Кандай иштейсиң?*

769. 6 жоогазындан 3 гүлдесте жасашып бир бөлүгүн
 ■ терезеге коюшту. Терезеге канча жоогазын коюлду?

$$6 : 3 = 2$$

2 – бул 6нын үчтөн бири.

Сандын үчтөн бирин табыш үчүн аны үчкө бөлүү керек.

770. 9дун, 3түн, 12нин үчтөн бирин тап.

771. 15 см кесиндинин үчтөн бирин аныктап алып, аны сыз.

772. 12 дептердин үчтөн бирин иниме бердим. Өзүмдө канча дептер калды?

773. 5 жана 7нин суммасынын экиден бирин, үчтөн бирин тап.

Натыйжаларды салыштыр.

774. Бала бакчада 10 л сүттүн жарымын эртең менен, калганын түштөн кийин сарпташты. Түштөн кийин канча литр сүт сарпталган?

775. $(26 + 39) - 37$ $(86 - 79) \cdot 2$ $32 + (63 - 46)$
● $99 - (34 + 28)$ $(87 - 39) + 28$ $0 : (62 + 27)$

776. 12 окуучу чарбага жардамга чыгышып, 4 топко бөлүнүштү. Топтун бири бакта иштешти. Канча окуучу бакта иштеген? $12 : 4 = 3$

3 – бул 12нин төрттөн бири.

Сандын төрттөн бирин табыш үчүн, аны 4кө бөлүү керек.

777. 8дин, 32нин, 24түн төрттөн бирин тап.
Бөлүүнү аткарууда жадыбалдарды пайдалан.

778. 16 см кесиндинин төрттөн бирин аныктап алып, аны сыз.

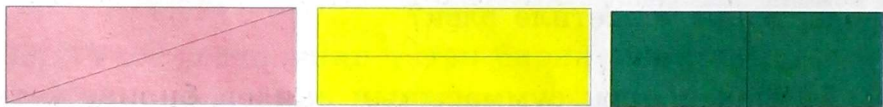
779. 12 дептеримдин төрттөн бирин иштеттим. Канча дептерим иштетиле элек?

780. 20 менен 4түн суммасынын экиден бирин, үчтөн бирин, төрттөн бирин тап. Ар бир учурда туюнтма түзүп жаз.

781. $(56 - 16) : 4$ $(25 + 5) : 3$ $(70 - 20) : 5$

782. $27 \cdot 0$ $36 + 18$ $36 : 1$ $79 - 27$
● $0 \cdot 100$ $70 + 20$ $0 : 100$ $70 - 20$

783. Класста 32 окуучу бар. 8 окуучу шахматка, калгандарынын төрттөн бири волейболго катышат. Канча окуучу волейболго катышат?
784. а) Кошулуучулар бирдей – 6 саны. Сумманын төрттөн бирин, үчтөн бирин тап.
 б) Көбөйтүүчүлөр 4 жана 5. Көбөйтүндүнүн төрттөн бирин тап. Тиешелүү туюнтмаларды жаз.
785. $(36 : 4) + 12$ $60 - (27 : 3)$ $(5 \cdot 6) + 50$
 $(68 + 29) - 30$ $99 - (55 + 25)$ $(18 : 3) + 44$
786. Бирдиги 2, ондугу 3 болгон; биринчи разряды 3, экинчи разряды 2 болгон сандарды жаз. Аларды салыштыр.
787. а) 16нын жарымын, төрттөн бирин тап.
 б) Узундугу 9 см болгон кесиндинин үчтөн бирин тап. Аны сыз.
788. Парниктен эртең менен 12 кг, түштөн кийин 8 кг бадыраң терилди. Бардык бадыраңдын жарымы мектептин буфетине өткөрүлдү. Буфетке канча бадыраң өткөрүлгөн?
789. Апам 36 дептер алып келип, анын 4төн бирин иниме, калганын сиңдиге берди. Сиңдиге канча дептер тийди?
790. Фигуранын жарымы кандай фигура болуп калды?

КАЙТАЛОО

Сандар жана амалдар

1. Бир орундуу, эки орундуу сандарды ата.
2. Канча бир орундуу санды билесиң?
3. 1ден 10го чейинки, 30дан 40ка чейинки, 1ден 100гө чейинки сан катарларын мүнөздөп көр: эң кичинеси кайсы, эң чоңу кайсы, катар турган сандар бири-бири менен кандай байланышта, катардагы сандар кандай өзгөрөт ж.у.с.
4. Канча цифра билесиң? Алардын жардамы менен сен ар кандай сандарды жаза аласың. Эмне үчүн? 44 саны менен ошону түшүндүрүп көр.
5. Эң чоң бир орундуу, эң чоң эки орундуу, эң кичине бир орундуу, эң кичине эки орундуу, эң кичине үч орундуу сандарды ата.
6. 21, 35, 86 сандарынын разряддарын ата.
7. 47, 92, 55 сандарынын бирдиктерин жана ондуктарын ата.
8. Сандарды жаз: биринчи разряды 8, экинчи разряды 6; ондуктары 5, бирдиктери 7; 1 онд. 8; 5 онд. 9; 6 онд. 0.
9. Төмөнкү сандарды бир нече топко бөл: 85, 50, 72, 6, 15, 20, 95, 90, 9, 16, 70, 1, 42, 30, 2, 60, 73. Канча топко бөлдүң? Ар бир топту мүнөздө. Топко бөлүүдө эмнени эске алдың?
10. 1, 10, 100 сандарын байланыштырып көр.
11. Кошуунун жадыбалы деп эмнени түшүнөсүң? 3тү кошуунун жадыбалынын жардамы менен түшүндүр.
12. Сандарды кошуу жана кемитүүнүн ыкмаларын түшүндүр. Бөлүк-бөлүк менен кошуу (кемитүү), кошууда 10 го толуктоо ыкмасын мисалдардын жардамы менен түшүндүр.
13. Төмөнкү мисалдарды эки топко бөл. Мында эмнени эске алдың?

$23 + 4$	$32 + 2$	$80 + 10$	$52 + 40$	$51 + 5$
$40 + 30$	$80 + 15$	$60 + 37$	$42 + 6$	$64 + 3$
14. Төмөнкү мисалдарды чыгаруу ыкмаларын түшүндүрүп, оозеки аткар:

$85 - 20$	$92 - 60$	$79 - 9$	$18 - 8$
$68 - 18$	$74 - 24$	$41 - 31$	$32 - 2$
$69 - 7$	$70 - 50$	$100 - 30$	$24 - 20$
15. Төмөнкү мисалдарды чыгаруу ыкмаларын түшүндүрүү менен оозеки аткар:

$16 - 8$	$15 - 7$	$20 - 9$	$15 - 9$	$16 - 6$
$17 - 9$	$12 - 5$	$9 - 7$	$14 - 10$	$18 - 7$

$7 + 8$	$8 + 6$	$10 + 10$	$9 + 3$	$17 + 5$
$9 + 9$	$7 + 9$	$9 + 11$	$8 + 5$	$19 + 2$
$5 + 5$	$6 + 6$	$8 + 8$	$4 + 4$	$3 + 3$
$8 - 7$	$17 - 16$	$22 - 21$	$10 - 9$	$12 - 11$

16. Төмөнкү мисалдарды мамыча түрүндө жазып чыгар:

$28 + 9$	$16 + 59$	$8 + 44$	$72 + 18$	$49 + 39$
$47 + 27$	$59 + 34$	$55 + 39$	$75 + 9$	$63 + 29$
$20 - 18$	$38 - 29$	$75 - 19$	$62 - 34$	$70 - 35$

17. Төмөнкү туюнтмаларды жазып, маанилерин тап:

- 17 менен 6нын суммасына 17ни кош;
- 80ден 50 менен 15тин суммасын кемит;
- 55тен 30 менен 8дин айырмасын кемит;
- 50гө 25 жана 15тин суммасын кош;
- 30 менен 10дун суммасынан 16 менен 20нын суммасын кемит;
- 40 жана 18дин айырмасына 58ди кош;
- 65 жана 15тин суммасынан 32 жана 19дун суммасын кемит.

18. Төмөнкү туюнтмалардын маанисин тап:

$47 + (17 + 27)$	$(24 + 19) + 38$	$86 - (50 + 18)$
$33 + (13 - 5)$	$(43 + 27) - 35$	$(82 + 9) - 48$
$73 - 17 - 17$	$12 + 12 + 12$	$100 - 9$
$56 + 12 + 25$	$35 + 48 - 16$	$50 + 44 - 35$
$(67 - 16) + (15 + 14)$	$(37 - 12) - (90 - 75)$	
$(25 + 26) - (80 - 29)$	$(31 - 14) + (41 - 14)$	

19. а) Кошууну мүмкүн болгон жерде көбөйтүү менен алмаштыр:

$3 + 3$	$9 + 9 + 9$	$5 + 4 + 4 + 4$
$8 + 9$	$3 + 5 + 5$	$1 + 1 + 1$
$5 + 5 + 5$	$8 + 8 + 8$	$4 + 4 + 4 + 4 + 4$

б) Көбөйтүүдөн кошууга өт:

$3 \cdot 4$	$8 \cdot 9$	$5 \cdot 3$	$8 \cdot 1$	$5 \cdot 5$
$7 \cdot 2$	$4 \cdot 4$	$4 \cdot 5$	$9 \cdot 2$	$6 \cdot 6$

20. Көбөйтүүлөрдү оозеки аткар:

$24 \cdot 0$	$4 \cdot 2$	$9 \cdot 0$	$0 \cdot 12$	$5 \cdot 5$
--------------	-------------	-------------	--------------	-------------

Көбөйтүүнүн кандай касиеттерин пайдаландың?

21. Көбөйтүүнүн жадыбалы деп эмнени түшүнөсүң?

2ге көбөйтүүнүн жадыбалын түшүндүр.

М А З М У Н У

КОШУУНУН ЖАНА КЕМИТҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ	3
I класста өтүлгөндөрдү кайталоо.....	3
Сынык сызык.....	10
5ти кошуунун жадыбалы.....	18
5ти кемитүүнүн жадыбалы.....	22
Көп бурчтук.....	24
6ны кошуунун жадыбалы.....	26
6ны кемитүүнүн жадыбалы.....	29
Эки амалдуу маселе.....	31
Көп бурчтуктардын чектери. Периметр.....	35
7ни кошуунун жадыбалы.....	38
8ди кошуунун жадыбалы.....	40
9ду кошуунун жадыбалы.....	42
7, 8, 9 сандарын кемитүүнүн жадыбалдары	43
Кошуу менен кемитүүнүн байланышы.....	46
Айлана. Тегерек.....	47
Эки санды салыштыруу	49
ЭКИ ОРУНДУУ САНДАР. ЖҮЗ.....	54
Эки орундуу сандарды кошуу жана кемитүү.....	62
ТЮНТМА ЖАНА АНЫН МААНИСИ. КАШАА.	
ТЮНТМАДА АМАЛДАРДЫН ТАРТИБИ.....	77
Эки түгөй кашаалуу туюнтма	82
Тик бурчтук.....	84
Маселени туюнтма түзүп чыгаруу.....	88
Тик бурчтуу таблица.....	92
Салмакты өлчөө. Килограмм.....	95
Суюктукту өлчөө. Литр	96
Узундукту өлчөө. Метр.....	98

КӨБӨЙТҮҮ.....	101
Көбөйтүүнүн касиеттери.....	106
БӨЛҮҮ.....	111
Бөлүүнүн касиеттери.....	115
Көбөйтүү менен бөлүүнүн байланышы.....	118
КӨБӨЙТҮҮНҮН ЖАНА БӨЛҮҮНҮН ЖАДЫБАЛДАРЫ.....	122
Көбөйтүүнүн жана 3кө бөлүүнүн жадыбалдары	124
4кө көбөйтүүнүн жана 4кө бөлүүнүн жадыбалдары...	126
Сандын бөлүгү.....	129
КАЙТАЛОО.....	133

Окуу басылмасы

**Бекбоев Исак Бекбоевич,
Ибраева Нуржамал Ибраевна**

МАТЕМАТИКА

Орто мектептердин 2-классы үчүн окуу китеби

Редактору *Ж.Х.Бапаева*
Сүрөтчүсү *З.Кылычбекова*
Компьютердик калыпка салган *Г.А.Мураталиева*
Тех. редактору *В. В. Крутякова*
Корректорлору: *Д.Б.Эстебесова, Г.Ч.Тыналиева*

Басууга 10.11.2010 -ж. кол коюлду.

Форматы 70x100¹/₁₆ . Көлөмү 8,5 физ.басма табак.

Нускасы 63.000. Заказ 862.

“Учкун” ААК басмаканасында басылды.
720031, Бишкек ш., С.Ибраимов көч., 24.

